

WOC

WORLD OF CONFERENCES

IV international scientific conference
Current questions of modern science
Tallinn
20-21.04.2023

Current questions of modern science

Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference

20-21 April 2023

Tallinn, Estonia

2023

UDC 001.1

BBC 1

IV International Scientific and Practical Conference «Current questions of modern science», April 20-21, 2023, Tallinn, Estonia. 80 p.

ISBN 978-92-44513-46-0

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.7863283>

Publisher: «World of Conferences»

Main organization: ESD GROUP

Editor: Tarmo Vesik

Layout: Asko Laar

The conference materials are in the public domain under the CC BY-NC 4.0 International license.

The publisher is not responsible for the materials published in the collection. All materials are provided in the author's edition and express the personal position of the participant of the conference.

The sample of the citation for publication is: *Kravchenko Oksana SOME ASPECTS OF MUSICAL-THEATRICAL WORKS OF IGOR HAYDENKO // Current questions of modern science. Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference. Tallinn, Estonia. 2023. Pp. 11-12. URL: <https://conference-w.com/>*

Contact information

Website: <https://conference-w.com/>

E-mail: est@conference-w.com

Content

Arts

Axakalova Zhazira Asylbekovna, Umbetova Kuralai Zhangirovna
"NOSTALGIA" IN THE WORKS OF HISTORICAL AND GENRE PAINTING 5

Kravchenko Oksana
SOME ASPECTS OF MUSICAL-THEATRICAL WORKS OF IGOR HAYDENKO 11

Biological sciences

Sultanayev Yerdos, Zhumagulova Kalampyr
DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN BIOLOGY FOR STUDENTS IN THE SYSTEM OF CONTINUING EDUCATION 13

Economic sciences

Gazizova Maiya Rivelevna
ANALYSIS OF CURRENT TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE YOUTH LABOR MARKET IN KAZAKHSTAN 18

Huseyn Eyvaz Hasan
QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF ACCOUNTING INFORMATION 23

Niftaliyev Sultan Gurban
ACCOUNTING FOR TOKENS AS CRYPTO ASSETS 26

Geographical sciences

Akpambetova K.M., Suleimenova A.B., Seydahmet I.O.
GEOARCHAEOLOGICAL STUDIES OF CENTRAL KAZAKHSTAN 29

Pedagogical sciences

Amirzhanova G.S., Doukariyeva U.K.
FEATURES OF CATEGORICAL INTERACTION IN MODERN ENGLISH 36

Bulekbaeva G.S., Doukarieva U.K.
DIGITAL TECHNOLOGIES IN MEDIA 39

Daiyrbekov Serik Sansyzbayevich, Saripbek Zhihanger Sultamuratuly
CLOUD TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING THE ICT COMPETENCE OF FUTURE MATHEMATICS TEACHERS 41

Farida Kazimli
INTEGRATION OF THE AZERBAIJANI HIGHER EDUCATION SYSTEM INTO THE WORLD EDUCATION SYSTEM 46

Humeyir Ahmadov
PUBLICATION INDICATORS AND PEDAGOGICAL ASPECTS THAT FORM THE BASIS OF ACCURATE SCIENTOMETRIC EVALUATION 49

Philological sciences

- Novruz Nuriyev**
TRADITIONAL METHODS OF TEXTUAL STUDIES IN CLASSICAL ARABIC TEXTS AND MODERN ENCRYPTION METHODS **51**
- Patsan Vasyi**
THE ELIZABETHAN BIBLE TRANSLATIONS: SPIRITUAL WAYMARKS AND RATIONAL GUIDES TO TRANSMIT GOD'S WORD IN HUMAN LANGUAGES **53**
- Vlasenko Nataliia**
THE TRANSITION FROM ROMANCE TO NOVEL: LAYING THE METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR RECONSTRUCTING THE RENAISSANCE MODES OF MANIFESTING THE GENRE IDENTITY **60**

Political sciences

- Daria Bila**
FEATURES OF INSTITUTIONALIZATION OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE YOUTH POLICY IN EU COUNTRIES **65**
- Gaziz D.M., Altybassarova M.A.**
EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF COOPERATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE FRAMEWORK OF PEACEKEEPING ACTIVITIES **68**

Technical sciences

- Adilbekova Aizhan**
ANALYSIS AND PREDICTION OF NETWORK TRAFFIC **71**
- Anna Dzhus, Oleksii Narivskyi**
EVALUATION AND FORECASTING OF PITTING RESISTANCE OF HEAT EXCHANGERS MADE OF ALLOY 06KhN28MDT (SIMILAR TO AISI 904L STEEL) IN MODEL CIRCULATING WATERS **74**
- Sultanayev Yerdos, Zhumagulova Kalampyr**
DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN BIOLOGY FOR STUDENTS IN THE SYSTEM OF CONTINUING EDUCATION **76**

Arts

"NOSTALGIA" IN THE WORKS OF HISTORICAL AND GENRE PAINTING

Axakalova Zhazira Asylbekovna

M.O. Auezov Institute of Literature and Art

Master of Arts, researcher

Almaty, Kazakhstan

Umbetova Kuralai Zhanirovna

Kazakh National Academy named after T. Zhurgenov.

Senior Lecturer, master of Arts

Almaty, Kazakhstan

ТАРИХИ-ТҰРМЫСТЫҚ ТУЫНДЫЛАРДАҒЫ «НОСТАЛЬГИЯ»

Аксакалова Жазира Асылбековна

М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты

Өнертану магистрі, ғылыми қызметкер

Алматы, Қазақстан

Умбетова Құралай Жангировна

Т.К. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы

Аға оқытушы, магистр

Алматы, Қазақстан

Abstract

In the article, the authors focus on the manifestation of the predominance of nostalgic motives in the works of contemporary artists on historical themes. In the course of the study, it was found that the only reason for the current situation is an increase in government orders on the historical theme of the past, and on the other hand, growing nostalgia for the national being, Kazakh mentality, place of origin, traditions, customs, childhood and youth past. These scenes, which have become the main image of the modern art of painting in Kazakhstan, are filled with valuable memories – memories of national history, periods of the rule of Kazakh khans, a series of glorious victories and historical events, legends about the greatness of heroes, about the peaceful life of the descendants of ancestors who lived in the expanses of the Kazakh steppe.

Аннотация

Мақалада авторлар, қазіргі таңдағы суретшілердің тарихи тақырыптағы шығармаларында ностальгиялық сарынның басымдық таныту көріністеріне баса назар аударады. Зерттеу барысында, бұл жағдайға бірден-бір себеп, өткен тарихи тақырыпқа деген мемлекеттік тапсырыстардың көбейуі болса, екінші жағынан қазіргі дамыған техниклық замандағы ұлттық болмысымызға, қазақи менталитетімізге, шыққан мекенімізге, салт-дәстүрімізге, әдет-ғұрыптарымызға, балалық-жастық шағымызға деген сағыныштың артуы болып отырғандығын анықталды. Қазақстанның қазіргі заманғы кескіндеме өнерінің негізгі келбетіне айналған аталмыш көріністер – ұлттық тарихты еске алу, қазақ хандарының билік құру кезеңдері, даңқты жеңістер мен тарихи оқиғалар тізбегі, батырлардың ұлылығы туралы аңыздар, қазақ даласының байтақ даласындағы ата-бабалар ұрпақтарының бейбіт өмірі сынды құнды естеліктерге толы.

Keywords: painting, historical genre, household genre, nostalgia, artwork, national value, historical memory.

Кілт сөздер: кескіндеме, тарихи жанр, тұрмыстық жанр, ностальгия, көркем туынды, ұлттық құндылық, тарихи жады.

«Ностальгия» (грек. ностос-үйге оралу, ал алгия-аңсау) сөзі – бұл енді жоқ немесе ешқашан болмаған нәрсені сағыну деген мағынаны білдіреді. Бұл адам қайтып оралғысы келетін өткен оқиғалар, белгілі бір орындар немесе уақыттар туралы естеліктермен байланысты «қайғылы» және «жағымды» сезімдерді біріктіретін эмоционалды жағдай. Бұл болашаққа емес, өткенге бағытталған утопия, сонымен қатар кеңістіктегі уақыттың проекциясы [1]. «Ностальгия» – бұл тарихтың қайтымсыздығын жеңіп, тарихи уақытты мифологиялық кеңістікке айналдыру әрекеті. Алайда, ностальгияға деген қажеттіліктің өзі тарихпен байланысты. Бұл түсінік адамдардың күнделікті тіршіліктің арпалысына толы қазіргі таңда бұрынғы тұрақтылықты іздеу, аңсау, сағыну себебінен туындаған болуы мүмкін. Екінші жағынан, ностальгия рефлексиямен бірге күтілетін көкжиекті кеңейтуге, басқа уақытты еске түсіруге, қазіргі уақытта іске асырылмаған потенциалдар туралы ойлауға көмектеседі.

Бейнелеу өнеріндегі «ностальгия» түсінігі – бұл Отанға, жерге, елге, сонымен қатар өткен өмірімізге, тарихи жерлер мен оқиғаларға деген терең сағыныш сезімі бейнеленген көріністер негізінде жеткізіледі. «Ностальгия» терминін 1688 жылы швейцариялық дәрігер Иоганн Хофер ойлап тапқан. Тәжірибе жасау кездерінде адамдар өздерінің жағымсыз өткеніне де өкініп, болашаққа үмітпен қарайтынын түсінген. Кейбір адамдар таныс тұрғылықты жерінен алыстаған кезде, біраз уақыт өткен соң кеуделерінде сағыныш сезімдер ояна бастайды екен. Жақсылыққа толы болып, қызығы мен шыжығы көп болған өткен шақты аңсау кезінен, уақытша сол кезге деген сағынышқа толы ностальгиялық күй орын алады. Ал бастан өткен ауыртпалық пен қиыншылыққа толы қиын-қыстау күндер алдағы өмірден, уақыттан жақсылықты күтуге үміттендіреді. Өткенді болашақтың негізгі негізі ретінде түсіну, демек оған деген сенім болашаққа ментальді түрде ену әрекеті қазақтардың дәстүрлі мәдениетінің тұрақты дүниетанымдық координаттарына жатады

Өнетанушы Р.Ә.Ерғалиеваның пікірінше қазақ кескіндеме өнеріндегі ностальгиялық сарындағы шығармалар «адамзат пен ұлттың өмір сүру факторы ретінде тәртіп идеясын табу қажеттілігімен күрделене түседі. Суретшілердің ностальгиялық сарындары: генетикалық бейімділікке, ұлттық немесе тарихи басымдықтарға сәйкес, өнер тарихындағы белгілі бір өнер орталарына байланысты жеке тәуелділіктерге сәйкес әртүрлі келеді. Бірақ жалпыға ортақ нәрсе, олардың барлығы қазіргі сәт пен болашақ үшін өткеннен қолдау іздейді» [2] екен. Өткенді аңсау арқылы, келешекке алаңдаушылық пен бірге жарқын болашаққа деген үміт қатар өрбиді. Ностальгиялық сарындағы көшпенділік өмір мен қазақи тұрмыс салтымызға құрылған туындылардан ұлттық руханилыққа деген басымдылық айқын көрінеді.

Қазіргі қазақ кескіндемесінен жад ұғымының осы үш қырының да көрінісін байқай аламыз. Қазақ топырағындағы асыл мұраларымызды аңсау сезімі арқылы ұлттық бастауларымызға оралуға қайта мүмкіндік беретін, еліміздің даму жолындағы тарихи тақырыптарға қалам сермеген суретшілердің бірі Қ.Әжібеков. Оның кескіндемелік жұмыстары Қазақстанның соңғы онжылдықтағы тарихи және тұрмыстық жанрын түрлендіріп қана қоймай, «өткенге деген сағыныш» сарыны негізінде тарихи тақырыптың шекарасын кеңейтті. «Қ.Әжібекұлының бейнелеуінде тұрмыстық көріністер қазақ халқының ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан салт-дәстүрлердің сипаттамасы ғана болып қалмай, мәңгілік архетиптердің, ұлттық кодтардың белгілеріне айналады. Суретшінің осындай ерекше таланты мен көркемдік талғамының арқасында ұлт негіздеріне, дәстүрлі дүниетанымның тірек нүктелеріне қатысты ұлы нәрселерді ажырата алады» [3]. Жалпы ұжымдық жад көріністері айқын көрінетін Қ.Әжібековтің тарихи тақырыпқа қалам сермеген туындыларын екіге бөліп қарастыруға болады. Біріншісі – өткенді аңсау сарынында көркемделген шығармалар болса, ал екіншісі сол бір өткен оқиғалардың нақтылығына жүгінетін көпфигуралы композициялар.

Қ. Әжібеков «өткенді аңсау» мәнерінде жазу барысында, қазақ қоғамының көшпенділік өмір салтына баса назар аударып, көш тақырыбына бірнеше туындыларын арнады. Бұл көшпенділік салттың екі түрлі көрінісі белгілі. Бұл жыл мезгілі мен халықтың тұрмыс тіршілігіне байланысты көш пен бүкіл ұлт тағдырына кері әсерін тигізген ұлы көш. Бірі халықтың қалауынан, тұрмыс-тіршілігінің талабынан, ал екіншісі мәжбүрліктен туындады.

Тарихи санамызда бірі өмір заңдылығынан туындаған көш ретінде, ал екіншісі мәжбүрліктен пайда болған көш бейнесінде мәңгі қалады.

Суретшінің «Ата жұрт» (1998 ж.), «Жаңа қоныс», «Көшпенділер», «Сағым» атты еңбектерінде көш науқанының негізгі көріністері берілген. Шығармаларда көш көрінісі түйеге жегілген жүктер, арбалы күймелер мен атамекенге қайта оралған адамдар бейнесінде шешім тауып, өткенге деген сағынышты одан әрі күшейте түсуде. Композициялардағы қолданылған элементтер арқылы кескіндемеші көш мәселесінің тарихи және ұлттық құндылыққа толы мұра екендігіне ерекше екіпін береді. Шығармалардағы көңіл-күй ұлттық сарынды, халықтық сипатты тереңдетіп, патриоттық рухты әсерлей көрсету орын алған.

Әлемдік өнер тарихынан белгілі болғандай тарихи жанр өзінің даму жолында түрлі жанрлармен өзара сабақтастықта жан-жақты дамығандығы белгілі. Тарихи жанр пейзаж, портрет және батальдық жанрмен жиі байланысқа түседі. Бейнелеу өнерінің түрлі кезеңдерінде тарихи көріністер аллегория және мифологиялық тақырыптар бейнесінде де көрініс тапты. Жалпы аллегориялық бағыттың негізі – бұл түрлі аңыздар мен діни сарындағы оқиғалар мен түрлі символдардың құпия мағынасын иллюстрациялық түрде жеткізу. Әрбір аллегориялық тұрғыдан жазылған туындыда құпия мағына бар, яғни бұл жасырын түрде берілген суретшінің хабары. Көрушіге мұндай туындылар осындай құпиялығымен, символикалық белгілердің мәнін табумен өте қызықты.

Қазақ бейнелеу өнерінде де осы тәсілде жұмыс жасаған бірқатар суретшілер тобы өнер сахнасынан көрініс тапты. Солардың бірі – Теміртаулық суретші Қуат Асқаров тарихты салт-дәстүрмен, фольклормен, халықтың ұлттық сана-сезімімен және материалдық мәдениетімен тығыз байланыстыра отырып, өзіндік дара шығармашылығын қалыптастыра білді. Бір қарағанда кенептерінің композициялары өте ауыр, нығыз, шашыраңқы көрігенімен, ол көрермен тарапынан жіті зерделей отырып тамашалауды қажет етеді. Өйткені суретші өзін бір уақытта тек қана суретші ретінде емес сонымен қатар этнограф, фольклортанушы, тарихшы зерттеуші ғалым ретінде де көрсетеді. Тақырыпта айқын көрініс тапқан композицияларының негізгі идеясын ол қосымша атрибуттар арқылы одан бетер тереңірек айқындап аша түседі. Әрбір атрибут туындыны мазмұнының маңыздылығын артырып құнды ете түскендей. Бір қарағанда қабылдау өте ауыр көп фигуралы күрделі құрылымды туындыны нақтылап тамашалау арқылы ондағы әртүрлі өлшемдегі заттардың негізгі қызметі туындының тақырыбында көрсетілген идеяны тарқатуға бағытталғанын ұғамыз. Мысалы, ауыл көрінісі мен оның тұрғындарын суретші екінші планда қарастырады. Оны адамдар мен жануарлардың көлемінің кенепте кескінделген басқа заттармен салыстырмалы түрде қарағанда мейлінші кішірейтіліп берілгенін аңғарамыз. Ал ұлттық мұра саналатын жәдігерлеріміздің (қамшы, найза, садақ, домбыра, қобыз, асық және т.б.) көлемінің кенеп кеңістігінің айтарлық бөлігін қамтитындай өлшемде үлкейтіліп беру арқылы суретші оларды басты назарға іліктіруге тырысқанын байқауға болады. Сондықтан да туындыны міндетті түрде шешуге тиіс ребус, жұмбақ тіпті квест ретінде де қарастыруға болады. Бейнелеу өнеріндегі мұндай әдіс кескіндемеші Қуат Асқаровтың жеке жетістігі, дара әдісі емес. Құпия құлыпталған ақпаратты астыртын, жасырын бейнелер арқылы таңбалап, тұспалдап бейнелеуді бізге өнер тарихында Солтүстік Қайта өрлеу өнерінің жарқын өкілдері Нидерланд суретшілері өз шығармашылықтары арқылы сынап дәлелдеп кеткен болатын. Сондай-ақ Қуат Асқаров шығармашылығынан айқын көрініс тапқан салт-дәстүр мен ұлттық фольклордың, халықтық сипаттың ерекше үлгілерін де осы Нидерландтық суретшілер И.Босх («Жер бетіндегі ләззат бағы»), Ажалға апарар жеті күнә», «Ақымақтар кемесі» және т.б.), П.Брейгель («Ауылдағы үйлену тойы»), «Халықтық мақал-мәтелдер» және т.б.), «Ян ван Эйк» және т.б. танымал суретшілердің шығармашылықтарынан көре аламыз. Ал қазақ суретшілерінің ішінде алғашқылардың бірі болып, осындай аллегориялық тақырыпқа суретші Дулат Алиев бет бұрған болатын.

Кескіндемеші Қуат Асқаровтың «Үш жүз» атты туындысында табиғат аясына қоныстанған ауыл көрінісі, тұрғындары күйбең тірлікпен қарбалас. Мал жайғап, үйінің төбесіне лай шығарған ер адамдар мен пешке от салып қазан көтерген, күбі піскен әйел

адамдар, есік алдына шығып әңгіме-дүкен құрып, немере баққан қарттар барлығы күнделікті тіршілік үстінде бейнеленген. Олар өзін қоршаған орта мен өздері ойлап тапқан, ата-бабадан мұра боп қалған дүниелерден әлде қайда кішкене етіп бейнеленген. Кенептің қақ ортасында тау бөктерінде орналасқан үш қазақ үйі бейнеленген.

«Ұлы жүзді таяқ беріп малға қой, орта жүзді қалам беріп дауға қой, кіші жүзді найза беріп жауға қой» демекші туындының қақ ортасында домбыра, қобыз ысқысы мен найзаның бастары біріктірілген. Бұл үш таған қазақ халқының бірлігінің, ауызбіршілігінің, көнеден келе жатқан өнерге құмар жауынгер халық екендігінің дәлелі болғандай. Сондай-ақ суретші домбыра, қобыз секілді музыкалық аспаптарды кескіндей отырып, олардың шығу тегін қазақ халқымен байланыстырады. Еліміздің ежелден көшпелі мал шаруашылығымен айналысқан тұрмысының дәлелі ретінде кенепте ат арба мен жылқыны бейнелейді. Ішсе сусын, жесе тамақ, мінсе көлік болып көшпелі халықтың жан серігіне айналған төрт түліктің асылы жылқыны ерекше махаббатпен кескіндейді. Оны көлік, тіршілік көзі ретінде қарастырумен қатар аспандағы сағымға айналған ақбозаттар арқылы қадір қасиетін арттыра түседі.

Көлемі әсте үлкейтіліп берілген заттардың ішінен асық пен жауырынды байқамау мүмкін емес. Бұл халқымыздың мал шаруашылығымен айналыса отырып, оның сүйегіне дейін қадір тұтып кәдеге жаратқанын көрсетеді. Асық балалардың сүйіп ойнайтын ойын түрі болғандықтан балалар оны аяқ асты етпей жан қалталарына салып өздерімен бірге алып жүрсе, ал жауырын арқылы ауыл ақсақалдары алдағы болар қыстың қарқынын байқап болжамдар жасаған. Қобыздың шанағын аққа толтыру арқылы халқымыздың кең жайлаудың төсінде төрт түлік малдың арқасында ақтан аузы үзілмей тоқшылықта өмір сүргенін баяндайды. Осының барлығын бүркіт бейнесі біріктіріп тұр. Саятшылықты аса жаны сүйетін халқымыз бүркітті құстың патшасы санаған. Кенеп композициясының орталығы саналған найза, домбыра, ысқыштан біріктірілген үш тағанның тұғырына қонып тұрған бүркіт сол тағанның астындағы ұяда жатқан ұрпағы, үш жұмыртқасын қорғап тұр. Кенеп кеңістігін бір-бірімен маталып жатқандай әсер қалдыратын, бір қарағанда қарттың бейнесін елестететін кәрі ағаштың бұтақтары байланыстырады. Қанатын кеңге жайған осы бір кәрі ағаш үш жүзге бөлінген халқымызды ортақтастыратын, өзара біріктіріп, бір шаңырақ астына жинақтайтын әдет-ғұрыптарымыз, салт-санамыз бен дәстүрлеріміз. Олар бірігіп келіп түбі бір тамырымыз тарихымыз екенін ұғындырады.

Қуат Асқаров өте шебер сыршыл суретші. Бір қарағанда тұрмыстық жанрда жұмыс жасайтындай көрінгенімен ол тарихи, мифологиялық жанрларға да қалам тартады. Метафоралық элементтерді пайдалана отырып, суретші халықтың қарапайым тұрмыс тіршілігі арқылы оның тарихына терең бойлап, салт-дәстүрінен, әдет-ғұрыптарынан сыр шертеді. Мысалы «Беташар» атты туындысы осындай сипатта орындалған.

Суретші бір отбасының емес бүтін бір елдің түтінін түтетіп, ұрпағын көбейтіп, қазанын қайнатар келіннің бетін ашу тойын ұлан-асыр той-томалақпен әрқашан молшылық болсын деген ырыммен ас та төк мол дастарқанның астында бейнелеген. Автор тарихымыздың, халқымыздың айнымас келбетіне айналған салт-дәстүрлеріміз арқылы халық өмірі мен оның шығармашылығындағы орнын айшықтап береді.

Суретшінің келесі бір көлемді туындыларының бірі «Бесік» деп аталады. Тақырыбына сай ең бірінші ортаңғы паланда үлкен бесік бейнесі орын алған. Қазақ халқының әдебиетінде де, мифологиясында да, тарихында да бесік туралы мәліметтер өте көп. Ұлтымыз бесікті аса қастерлеп, оған үлкен мән берген. Бесік жайлы түрлі ұлағатты сөздер де жетерлік. Мысалы, жазушы Мұхтар Әуезовтың өзі «Ел боламын десек – бесігіңді түзе» - деп ұрпақ тәрбиесінің сонау бесіктегі кезінен бастау алатынын айтып кеткен. Төле би бабамызда кезінде «Баланың бесігі – кең дүниенің есігі» - ғой деп оның қадір-қасиетін одан әрі жоғарылата түскен.

Суретшінің келесі бір туындысы «Өмір дарағы» деп аталады. Мұнда өмір дарағына айналған алып «Бәйтеректің» бейнесі орын алған. Қасиетті бұл ағаш туралы ұғым-түсініктер мифологияда бұрыннан кездеседі. Бұл «өмір дарағы» Адам ата мен Хауа ананың жәннаттан түсіп, жер әлеміндегі өмірдің басталуына себепші болған өмір ағашын, адам өміріндегі үш әлемнің өзара байланысын, өмір бастауын дәріптейді. Қуат Асқаров өз туындысында

мифологиялық тұрғыдан осы өмірдің бастауы болған өмір ағашының бейнесін келтіреді. Қасиетті ағаш бейнесі арқылы қазақ тарихына бір көз жүгіртіп өтеді. Ағаш бейнесінің жер асты бөлігінде бұл дүниеден өткен ата-бабаларымыздың бейнелесе, ортаңғы және жоғарғы бөліктерінде тарихи кезеңдерден көріністер орын алған. Суретші осы көріністер арқылы жалпы қазақ халқының тарихи келбетін көрсетеді. Ағаштың екі жағында орналасқан жылқылар бейнесі дүниеден өткен ата-бабаларымыздың рухына ерекше ілтипат пен құрмет көрсетіп тұрғандай әсер қалдырады.

Қылқалам шеберінің негізгі шығармашылық жетістігі туралы өнертану докторы Р.Ә. Ергалиева өзінің жеке монографиясында мынадай пікір білдірген болатын: «Главная особенность и ценность полотен К.Аскарова заключается все же не в художественных изысках или формальных обобщениях, в формальных интерпретациях этнической традиции или в трансформациях европейских новаций XX века, а в его глубинной причастности имманентным духовным идеям Великой казахской степи. Возможно, поэтому его творческие действия по своей задаче сродни некой миссии где возвышенный пафос органично передает весь накал патриотических чувств художника» [4, 243-с.]. Ия шын мәнінде де таланты суретшінің кенептерінен еліне, жеріне деген махаббат, патриоттық рух анық сезіледі. Ол кенептерінде қазақ халқының бай мәдени мұрасын ғана насихаттап қоймайды, сонымен қатар «Отанға» және «ұлттық бастауларға» деген өзінің сүйіспеншілік пен ерекше құрметін де көрсетеді.

Суретші дәстүрлі қазақ мәдениетінің негізінде жатқан, өткен мен болашақты байланыстыратын ассоциацияларды: той, беташар, бесік, құдық, көрпе, қасиетті дастархан, қазан, дүние есігін ашу туралы архитепиялық түсініктерді зерттейді. Ол көшпелі мәдениетіміздің қойнауында пайда болған салт-дәстүрлерге замандастың көзімен және де ерекше құрметпен қарайды. Оларды жаңа көзқараспен тыныстатып, ауқымын тың мағыналармен толтырады.

Суретші өзіндік көркем шешімдер арқылы қазақ мифологиясындағы бейнелер мен көріністерді аллегориялық түрде интерпретациялайды. Осының негізінде қылқалам шеберінің туындылары терең философиялық мәнге ие болып, көптеген символдармен толтырылған. Әрбір символдық белгі қазақтың ұлттық мәдениетінің астарын аша түсуде. Осылайша суретші дәстүр мен жаңашылдықты қазіргі заманға сай үйлестіре отырып, ұлттық ерекшеліктің жаңа формаларын іздестіреді. Жалпы «ұлттық құндылықтар дегеніміз – этноболмыстың өн бойында сақталатын атрибуттары мен оңды (позитивті) сапалардың жиынтығы. Яғни ұлттық игіліктердің асқақтығын, жетілгендігін, қажеттілігін, құрметпен қатынас жасауға тиістілігін ұрпақтарымыздың бойына идеологиялық түрде сіңіру (внушение) және көзін жеткізу (убеждение) бойынша эспрессивті-эмоционалды тәсілді қолданады. Мәселен, ғылыми немесе әдеби-көркемдік мәтіннен гөрі жас ұрпақ үшін, біріншіден, тікелей қатынас, екіншіден, көшірмесінің визуалды формасы, яғни картинасы қажет. Демек, суретшінің ұлттық туындысы ұрпақтардың бейсанасындағы архетиптерді оятып, бағалау және құрметпен қарау деңгейіне жеткізетін құндылықтарды ұсына алады» [5, 86-б.].

Тәуелсіздік кезеңіндегі суретшілер шығармашылығындағы ұлттық құндылықтарды «аңсау» көрінісі қазақ халқының қалыптасу тарихына, қазіргі таңда халық жадынан ұмыт болып бара жатқан, қазақи салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарымызды, ұлттық тарихи құндылықтарға деген сағыныш сезіміне толы. «Қазіргі кезең кескіндемесінде кеңестік кезеңге деген ностальгия сезімі жоқ. Кенеп бетіндегі өткенге деген сағыныш пен аңсау тақырыбын қозғайтын бейнелер мен уақыт, Кеңес үкіметі кезеңінен аттап өтіп, одан арғы тарих беттеріне көз жүгіртеді.» - дей келе, өнертанушы Р.Ә. Ергалиева бұған бірден бір себеп, Кеңес кезеңінің әлі де болса жадымызда сиясы кеппеген «жаңа» тарихи естеліктер деп қабылдауынан болар деп топшылайды [6]. Қазақ халқының көшпелі мәдениетінің дәстүрлі әлеміне деген қызығушылық өткеннің жарқын бейнесін, кең байтақ өлкеміздің, бүкіл өмір тіршілігінің қайнар көзін жадымызда сақтау ниетінен туындады.

Қазіргі кезеңдегі ғылыми негіздер ностальгияның көрініс беру себебін адамның өткенді еске түсіре отырып, бақытты сезінуге тырысуымен түсіндіреді. Өткенді аңсау, егер адам өзін

жалғыз сезінсе, шаршаса және өзіне сенімді болмаса, пайда болуы мүмкін. Экономикалық және саяси проблемалар есте сақтау мен өткенді еске түсіруге одан әрі ықпал етеді. Сонымен қатар тарихи тақырыптағы өткенді аңсау сарындарының да жаппай белең алуына, қазіргі барлық жағынан дамыған қоғам өмірінің тынышсыздығыда бірден-бір себеп болып отыр. Сондықтан да Қазақстан өнері дамуының қазіргі кезеңінде мәдени сәйкестік, ұлттық құндылықты сақтау мәселесі басты орында тұр. Ал бұл өткеннің мәдени мұрасын пайдалануды өзекті тақырыпқа айналдыруда. Қазақстан мәдениетінің сабақтастығын қамтамасыз ете отырып, өткен мен қазіргі заман арасындағы ажырағысыз байланыс қазіргі отандық өнерге сарқылмас даму әлеуетін беруде

Тарихи-этнографиялық бағытта шешім тапқан көріністер туған халықтың тарихына, оның әдет-ғұрпына, өмір салтына қайта оралуға үндейді. Қазақстанның қазіргі заманғы кескіндеме өнерінің негізгі келбетіне айналған көріністер – ұлттық тарихты еске алу, қазақ хандарының билік құру кезеңдері, даңқты жеңістер мен тарихи оқиғалар тізбегі, батырлардың ұлылығы туралы аңыздар, қазақ даласының байтақ даласындағы ата-бабалар ұрпақтарының бейбіт өмірі сынды құнды естеліктерге толы. Бұл қазақ суретшілерінің тарихты ұрпаққа жеткізудегі қосқан зор үлестері. Сонымен қатар этникалық, ұлттық мәдени жадтың мұндай қасиетті қарым-қатынасы біздің мәдениетімізді өзін-өзі танудың жаңа кезеңіне, рухани құндылықтар мен мұраларымызды саналы түрде түсінудің, сақтаудың, қорғаудың жаңа деңгейіне шығарары сөзсіз.

Композициялардағы тарихи көріністер қазақ халқының әдет-ғұрпы мен тарихына, өмір салтына үндеу жасай отырып, ұлттық тарихтың жадын, оның оқиғалар тізбегін, батырлардың ерліктері туралы аңыздарды және қазақ даласының ұлы даласындағы ұрпақтардың күнделікті өмірінің көріністерін білдіретін Қазақстанның қазіргі заманғы кескіндеме ерекшеліктеріне айналды. Тарихи жанрда көрініс тапқан этникалық, ұлттық мәдени жадтың қасиетті қарым-қатынасы біздің мәдениетімізді өзін-өзі танудың жаңа кезеңіне, философиялық, интеллектуалдық, өзін-өзі саналы түрде түсінуге жол ашатын жалпыадамзаттық мәдениеттің қазынасына қосқан суретшілерің зор рухани үлесі болып отыр.

References

1. Philosophical Encyclopedic dictionary / [Ed.-comp. E. F. Gubsky et al.]. - M.: Publishing house "INFRA-M", 1997. - 574,[1] p.; 25 cm. - (INFRA-M Dictionary Library. BSI.); ISBN 5-86225-403-X. <https://terme.ru/termin/nostalgija.html>. (rus)
2. Ergalieva R.A. Cultural memory and historical painting of Kazakhstan. Thought No. 3, March 30, 2022 <https://mysl.kazgazeta.kz/news/15470>. (rus)
3. SHaripova D.S. «Heritage painting» v zhivopisi Kazahstana. Kul'turnaya pamyat' i smysly istorii». ["Heritage painting" in the painting of Kazakhstan. Cultural memory and the 7~meanings of history"]. Keruen, Tom 72, №3 (2021)7. (rus)
4. Ergalieva R.A. Etnicheskoe i epicheskoe v iskusstve Kazahstana. [Ethnic and epic in the art of Kazakhstan]. – Almaty, Zhibek zholy, 2011 – 432 p. ISBN 978-601-294-064-0. (rus)
5. Orazkulova K.S. Arhetipicheskij obraz i kollektivnaya ideya v tvorchestve kazahskih hudozhnikov: kul'turno-filosofskij analiz: Monografiya. [Archetypal image and collective idea in the works of Kazakh artists: cultural and philosophical analysis: Monograph]. – Almaty: Karatau KB ZHSHS, Dastur, 2014, 384 b. (kaz)
6. Ergalieva R.A. Vectors of modern painting in Kazakhstan. April 23, 2018 <https://mysl.kazgazeta.kz/news/10733>. (rus)
7. Ergalieva, R. A. Is a better world not today? Prognosis and nostalgia in the painting of Kazakhstan // Prostor. - 2011. - No. 1. - pp. 168-172. ISSN <http://zhurnal-prostor.kz/assets/files/2011/2011-1/2011-1-17.pdf>. (rus)

SOME ASPECTS OF MUSICAL-THEATRICAL WORKS OF IGOR HAYDENKO

Kravchenko Oksana

postgraduate by the Fine Arts, Musicology and Culturology Science Chair
of Sumy State Pedagogical University named A.S.Makarenko

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ ІГОРЯ ГАЙДЕНКА

Кравченко Оксана

аспірантка кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Вступ

Музика до театральних постанов посідає вагоме місце в творчому доробку Ігоря Гайдєнка. Його приваблює музика, пов'язана зі словом, жестом, рухом. Головним творчим завданням композитор вважає служити своїм мистецтвом людям, відтворювати життєві враження, думки, почуття і емоційно доносити їх до слухача. Наявність діалогу між автором та слухачкою аудиторією є пріоритетним завданням творця. Комунікативні та змістовні особливості твору завжди на першому місці. Композитор не пов'язує свою творчість з певним напрямком чи стилем. Віддаючи данину традиції, головним є відчуття творчої свободи, оригінальність і неповторність задуму.

Як відзначає композитор, «Мені найбільше подобається писати для театру... Взагалі, я не дружу з композиторами, а дружу з режисерами» [3]. Саме завдяки творчій співпраці з режисерами театрів Харкова, Запоріжжя, Сум, Миколаєва, Сімферополя побачили світ більше п'ятдесяти музично-театральних постанов композитора.

Зацікавленість саме музично-театральним жанром можна пояснити особливою специфікою театру, що відрізняє його від інших видів мистецтва – наявністю тісного контакту з глядачем, який стає свідком процесу художньої творчості, спостерігає за створенням художнього образу на власні очі. Це і є діалог митця та публіки, про який неодноразово наголошував Ігор Гайдєнко [3], і який є таким важливим для нього. Мистецтво театру – це колективна творчість. Тісна співпраця режисера-постановника, художника, композитора, звукорежисера, акторів *перетворює спектакль на справжній витвір мистецтва і дає змогу встановити емоційний контакт із глядачем, примусити останнього співпереживати дії, що розгортаються на сцені. Цей процес значно ускладнюється коли творчу команду і драматурга розділяє значний часовий відрізок – з одного боку, необхідно відтворити атмосферу іншої епохи, специфіку побуту, костюмів, а з іншого – донести сучасному глядачеві задум драматурга, створити необхідну атмосферу дії. І тут особливо важлива робота композитора та звукорежисера, які допомагають встановити емоційний контакт із глядачем, відчувати атмосферу твору і виступають сполучною ланкою між драматургом та режисером.*

Музики до п'єси Миколи Куліша «Мина Мазайло» в творчому доробку Ігоря Гайдєнка.

Тісні творчі зв'язки поєднують Ігоря Гайдєнка з Харківським державним академічним українським драматичним театром ім. Т.Г. Шевченка. Саме на сцені цього театру відбулася постановка однієї з перших робіт композитора, що датується 1989 роком – музики до п'єси Миколи Куліша «Мина Мазайло». З того часу вона витримала більше ніж 300 постанов і сьогодні не втратила актуальності і викликає зацікавленість у публіки.

Звернення композитора до п'єси Миколи Куліша «Мина Мазайло» не було випадковим. Саме на сцені філософського театру-студії «Березіль» (нині, Харківського державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка) вперше побачила своє життя ця п'єса. Спільна робота талановитого режисера Леся Курбаса і драматурга викликала захоплення у глядачів, але водночас провокувало спалахи літературних дискусій. П'єси Миколи Куліша «Народний Малахій», «Мина Мазайло» і «Маклена Граса», поставлені на сцені театру у

співпраці з Лесем Курбасом стали приводом до розгортання кампанії цькування митців і ліквідації театру «Березіль» у 1935 році. За свою творчість, яскравий талант Микола Куліш та Лесь Курбас були відправлені до Соловецького табору та розстріляні, а велика кількість творів, як і п'єса «Мина Мазайло», були заборонені. Друге сценічне життя п'єси отримала майже через пів століття.

Сатирична комедія «Мина Мазайло» стала відгуком драматурга на події в Україні періоду українізації. Це свого роду літературна пародія на урядову директиву 20-х років минулого століття про негайну масову українізацію населення республіки. На перший погляд комічна ситуація має політичний підтекст і виходить на рівень національної проблеми. Мовне питання, що було покладено в основу конфлікту, неодноразово підіймалося на державному рівні. П'єса не втратила своєї актуальності і в наші дні, оскільки питання відродження рідної мови в усіх сферах життя, а ширше – національної культури, самобутності сьогодні, як ніколи, важливі.

Висновки.

Слід зазначити, що музично-театральна творчість відомого вітчизняного композитора, представника харківської композиторської школи Ігоря Гайдєнка – це яскравий, оригінальний, різноманітний у стилістичному відношенні пласт сучасного українського музично-театрального мистецтва. Його твори вже більше тридцяти років входять у програмний репертуар театрів Харкова, Запоріжжя, Сум, Миколаєва, Сімферополя і викликають інтерес як у шанувальників театрального мистецтва, так і професіоналів. Наявність діалогу між автором та слухачкою аудиторією, прагнення служити своїм мистецтвом людям, відтворювати життєві враження, думки, почуття і емоційно доносити їх до слухача стали запорукою його успіху. Композитор звертається до літературних джерел української та світової класики, які з роками не втрачають свою актуальність, відтворюють сучасні проблеми суспільства.

Окрім того, активна робота митця в галузі музично-театрального мистецтва, театральна специфіка мали суттєвий вплив на музичну творчість в цілому. Оскільки композитор активно співпрацює з театрами, то в його авторській музиці простежується вплив літературної прози, поетичної мови, театральної драматургії та елементів кінодраматургії (ефекту рухомого зображення, часопросторової зміни драматургічних планів, монтажного принципу композиційної побудови тощо).

Різнманітна в жанровому та образному відношенні і, водночас, надзвичайно цілісна з точки зору стилістики, музично-театральна творчість композитора демонструє його величезний художній талант, оригінальність і самобутність композиторського письма, органічну єдність традицій та сучасності.

References

1. Drach I. Kharkivska kompozytorska shkola: dolia i pozytsiia v kulturi. [Kharkiv school of composers: fate and position in culture]. [online] Available at: <http://jgreenlamp.narod.ru/charc.htm> [Accessed 11 Jan. 2021]. [in Ukrainian].
2. Drach I., Kyianovska L. Kharkivska kompozytorska shkola XX stolittia. [Kharkiv school of composition of the XX century]. [online] Available at: <http://classicalmusic.uol.ua/ukr/text/9019140/> [Accessed 09 Jan. 2021]. [in Ukrainian].
3. Ihor Haidenko: kompozytor proty voli. [Ihor Haidenko: composer against the will]. [online] Available at: https://readmeua.wordpress.com/2019/02/10/igor_gaidenko/ [Accessed 24 Jan. 2021]. [in Ukrainian].
4. Mizitova A. (2005). Zvukovyye puti novogo pokoleniya harkovskikh kompozitorov [Sound paths of a new generation of Kharkov composers]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv* [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts], (10), pp. 39-59 [in Russian].
5. Schetinskiy O. S. (2018). Slovo kompozitora. [The composer's word]. *Aspekty istorychnoho muzykoznavstva* [Aspects of the historical musicology], (13), pp. 5-13 [in Russian].

Biological sciences

DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN BIOLOGY FOR STUDENTS IN THE SYSTEM OF CONTINUING EDUCATION

Sultanayev Yerdos

Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty

Zhumagulova Kalampyr

Abai Kazakh National Pedagogical University

Abstract

The current state of biological education is characterized as a crisis: among young students, interest in the study of natural sciences decreases, and the quality of biological education of schoolchildren significantly decreases. The way out of this situation can be the development of a regional system of biological education that ensures its continuity and high quality.

The article defines the tasks of biological education taking into account the natural, socio-historical, cultural, socio-economic characteristics of the Republic of Kazakhstan.

The article raises the question of the need to create conditions for the realization of the need for continuous biological education, including self-education through the system of additional and non-formal education; it highlights the prospects for the development of continuous biological education based on the

relationship of higher education institutions in the region with educational institutions providing services in the field of biological education.

The presented provisions orient the regional system of natural science education to use the internal reserves of its educational, scientific and innovative potential, to search for new, more effective forms of activity to improve the quality of biological education in the region.

Keywords: education, biology, continuing education, biological education

Introduction

The development of the system of continuing education in Kazakhstan, which takes place under the influence of an actively developing personality-oriented paradigm, is an ambiguous and largely contradictory process. To the greatest extent, this has been reflected in the changes that have taken place over the past two decades in Russian natural science education. It becomes clear that the desire to solve the problems of humanitarization of education, to orient it to the development of the communicative competence of the student's personality, etc., which in itself is a positive trend, is fraught, under certain conditions, with the loss of valuable experience that has been accumulated over many decades in the domestic natural science education, a drop in the quality of the latter, a decrease in its capabilities in terms of forming a unified scientific picture of the world.

In connection with the transition of educational institutions of primary basic and secondary education to the State Standards of the new generation, the tasks of the modern school are changing. Education today is not only a source of knowledge and skills, but primarily a condition for the formation of a competitive personality in modern society, focused on self-development and self-realization. At the same time, over the past decade, there has been a tendency to reduce the study time for the study of certain sections of biology, in particular for the study of the section "Bacteria. Mushrooms. Plants". When the academic load changes, the content of biological education should also change. However, an analysis of school practice shows that even with a slight reduction in the study time for studying biology, as a rule, the entire volume of educational material is preserved. This leads to a decrease in the quality of the educational process, reducing the time for organizing laboratory, practical and excursion classes. Ultimately, all this reduces the level of biological readiness of graduates. [2]

Biological education, which is located at the intersection of the natural science and humanitarian fields of knowledge, occupies a special place in natural science education. It is intended to form the younger generations' understanding of life as the greatest value-the basis of a humanistic worldview. The study of biology contributes to the realization that the preservation of the biosphere is an indispensable condition not only for the existence, but also for the development of mankind. Equal cooperation with nature, co-evolution of man and the biosphere - a categorical imperative that puts living systems at the center of the scientific picture of the world, requiring the greening of science and culture. Biology becomes the leader of natural science. The importance of biological education in preparing students for life and work is dramatically increasing.

Biological education is the natural science foundation of environmental education. The values of life, the living, are formed in a person, in fact, in the only way-through communication with objects of living nature. Today, only biological education aims to organize human interaction with wildlife at different age stages of its development.

In the current situation, it is increasingly important to develop a system of extracurricular employment of students, which is based on an applied research nature. Extracurricular work is a logical continuation of educational activities and contributes to meeting the individual needs of students, and as a result, ensures the implementation of personal, meta-subject and subject learning outcomes [1].

As practice shows, the most effective result in the organization of extracurricular activities of students can be achieved in the conditions of close cooperation of the main secondary educational institutions with universities.

Over the past 10 years, biology has consistently noted a lack of growth. But rather, even a decrease in the quality of biological training of schoolchildren and students. In this regard, it does not seem surprising to see numerous examples of blatant bioecological illiteracy, which are everywhere manifested in the management decisions of managers of various ranks.

Modern forecasts of the development of civilization show that by the 2030s- 50s, humanity will come close to the natural limits of growth determined by nature itself, and civilization will continue to develop in the conditions of more stringent resource and environmental restrictions, which is particularly significant, Kazakhstan's destabilizing influence on the implementation of the concept of sustainable development on a planetary scale is also predicted.

A truly progressive transformation of social relations requires profound changes in people's consciousness and behavior. The primary task is to transform the inner world of a person, to fill his aspirations, ideals, ideas about good and evil with content. Increasing the role of the subjective factor in public life makes it necessary to purposefully develop positive human qualities, not the least of which is an understanding of the value of life and a willingness to participate in environmental and health-saving activities.

Taking into account these factors, both environmental and economic, the problem of the national strategy of ecological and cultural education, the implementation of innovations in the content, structure and organization of the education system as a whole, and, above all, in providing young people with a holistic worldview focused on the restoration, maintenance and development of a health-saving environment, is particularly acute. The development and implementation of the national strategy for environmental education, covering the system of continuing education at all levels, should be considered as a priority task that corresponds to the national interests of the Republic of Kazakhstan. Within the framework of this concept, insufficient attention is paid to environmental education of young students. Currently, Kazakhstan is developing under the influence of the idea of the "economic imperative", which acts as a kind of antipode to the «environmental imperative". In many ways, this, along with the process of humanization of general education, explains the low degree of demand for scientific and pedagogical research in the field of biological education. [3]

In the early 2000s, when there was a surge of public interest in the problems of ecology and, accordingly, in the issues of biological and environmental education, new ideas, approaches, and concepts of building biological (and in general natural science) education were born, which to a large extent remained unclaimed by practice, but still represent significant interest.

In the study of biology, the main types of educational activities include the student's ability to characterize, explain, classify, master the methods of scientific knowledge, conduct experiments, draw conclusions and conclusions [4].

Practice shows that one of the ways of creative perception of modern sciences is systematic research work. In this regard, the problem of organizing the educational and research activities of students in the classroom and outside of school hours becomes urgent.

The purpose of the study is to identify the opportunities for the formation and development of research activities of schoolchildren in biology lessons and in extracurricular activities.

Research methods.

In the course of the study, the following research methods were used: analysis of the literature on pedagogy, psychology, teaching methods, normative documents within the framework of the problem under study, interviewing students, evaluating the effectiveness of organizing research activities using an observation map, tracking the dynamics of participation in competitions, quizzes, and Olympiads.

The modern development of education provides for a consistent process of personal development aimed at forming a system of scientific and practical knowledge and skills, value orientations that could allow students to actively participate in the life of their country. Today's student should be able to expediently express themselves in problematic situations and find the right ways out of them. One of the ways to solve this problem is to organize educational and research activities [5].

The analysis of school practice within the framework of the identified problem allowed us to identify a number of stages in the development of educational and research skills of schoolchildren.

At the first, elementary stage of the development of research skills, students become interested in the external entertainment of the content of knowledge, interesting facts, and the description of specific phenomena.

At the second stage of the development of research skills, an interest is formed in the establishment of causal dependencies, the knowledge of essential properties, objects and phenomena. The research activity of the children is manifested in the desire to independently reveal the essence of the studied processes and phenomena; the intellectual component of cognitive interests begins to prevail over the emotional one. At the third stage of the development of research skills, the ability to carry out activities not according to the model, but in an original way, in their own special way, is formed. The basis of this level is experimental creative activity [6].

Analytical activity has led to the conclusion that the variety of objects and processes studied in biology classes provides huge opportunities for research activities. Its organization allows the teacher to provide independent development of the missed educational material (for example, to conduct independent research on a given topic in the form of observation and record the results), as well as to motivate a successful student with a "puzzle" task (for example, to conduct research on the basis of a media lab using a computer and protect the results of the study) [1].

The analysis of school practice and our own experience show that real research activity in biology lessons is carried out through the organization of systematic observations, measurements, and experiments. For our research, the opinion of subject teachers is important, that in biology lessons, educational and research activities at the elementary level can be organized in the process of performing laboratory work by students on the study of plants, animals and studies of their body, studies of the state of the environment.

We emphasize that when developing the topics of observations, self-observations and experiments, the teacher should take into account their usefulness and connection with the practical tasks of the subject of biology, the age of the children, their interest in biology, the level of cognitive activity, and the individual characteristics of the psyche of schoolchildren.

Further work was organized in stages on the basis of a secondary school, where a pilot study was conducted on the organization of research activities in biology lessons and in extracurricular activities. [7]

The first stage of the development of research skills began in biology lessons in the 6th grades. At this stage of the development of research skills, children become interested in the external entertainment of the content of knowledge, interesting facts, objects, and phenomena. The main

practical training method used at this stage is observation.

The school has a well-equipped biology classroom, where classes were held. The study has a lot of indoor plants, there is a large aquarium, which is a harmonious aquatic biogenesis. The students examined under a microscope drops of water from the aquarium, containing unicellular and multicellular algae (*Chlamydomonas*, *spirogyra*) and protozoa (*euglena*, *infusoria*); cells of *elodea* and *wallisneria*, in which you can see the chloroplasts and the movement of the cytoplasm. In addition, the children watched various mollusks, frogs and fish.

Often, such objects for observation as houseplants, tree shoots, snails, turtles, spiders, beetles, butterflies, caterpillars, pupae and other children themselves brought to the class.

The office has state-of-the-art microscopes. For detailed observation of small objects, we use a digital microscope, with which the object can be photographed or filmed about it. Our own experience has convinced us that lessons with the use of a digital microscope do not leave either the teacher or the students indifferent. In the course of the study, we developed methodological recommendations and tasks for students to conduct observations. Their peculiarity is the use of regional material about plants and animals, which, on the one hand, serves as a basis for concretizing theoretical knowledge, and on the other hand, increases the interest of students in the material being studied. [8,9]

In the course of our work, we concluded that the guys should see the result of their activities. In the middle and senior levels of the school, an annual scientific and practical conference "Little Discovery" is held, where children present their research in various fields of science (biology, chemistry, geography, physics, mathematics, history, etc.). They are evaluated by an adult (teachers, parents) and children's jury. Works on biology are regularly recognized by the jury as one of the most interesting. In addition, children perform at the city scientific and information conference of schoolchildren "Gifted Children" and the scientific and practical conference "Fatherland".

The experience of working with schoolchildren has shown that the knowledge, skills and abilities acquired by students during their research work in the "Ecologist" detachment have a positive impact on their success in participating in quizzes, competitions, Olympiads, and also contribute to the successful passing of the UNT in biology.

Thus, the study showed that the development of research skills in extracurricular activities allowed children to master the methods of cognition of wildlife and the ability to use them in practical activities. And this, in turn, helped the children to learn how to make independent and meaningful decisions and adapt to the real conditions of life in modern society. [10]

Conclusions

The path of a real scientist, as a rule, develops in childhood; favorite subjects and teachers make the greatest contribution to the professional self-determination of the student. Practice shows that if students from school have the opportunity to plunge into the atmosphere of a real scientific laboratory, then their creative activity increases many times.

In the course of the analysis of pedagogical, psychological, and methodological literature, we found out that the main component of educational and research activities is research skills, which involve working with scientific and popular science literature, conducting observations, measurements, and experiments.

The development of research skills should be carried out in stages, gradually involving students in research activities and moving from short-term research in the classroom under the guidance of a teacher to independent research activities in extracurricular activities.

An analysis of the performances of students involved in research activities at competitions, quizzes, as well as the results of these children performing tasks in biology and various Olympiads showed the effectiveness of the developed methodology for organizing students' research activities. Students became prizewinners and winners in competitions, successfully passed the UNT in biology, and then entered educational institutions for specialties related to biology and ecology.

References

1. Grinechko E. D. Modern trends in the formation of ecological competence of adolescents in pedagogical theory and practice // Siberian Pedagogical Journal. - 2012. - No. 1. - pp. 88-94

IV international scientific conference. Tallinn. Estonia. 20-21.04.2023

2. Paporkov M. A. Educational and experimental work at the school site: a manual for teachers. - M.: Prosveshchenie, 1980. - 255 p.
3. Fitina N. L., Lebed O. I. Organization and conduct of a research expedition. Everything for the teacher. - M.: Publishing group "Osnova", 2012. - № 3. - 156 c.
4. Federal state educational standard of basic general education / Ministry of Education and Science of the Russian Federation. - Moscow: "Enlightenment", 2010. - 31 p.
5. Galeva, N. G. "One hundred techniques for the educational success of a student in biology lessons" / N. G. Galeva. - Moscow: "Enlightenment", 2006. - 141 p.
6. Zhukova, N. N. "Formation and development of general educational skills and skills of students at biology lessons" / N. N. Zhukova // Handbook of the deputy director of the school. - 2011. - No. 6. - p. 7-12.
7. Zaripova, R. S. Methodology of teaching biology: a textbook for students. institutions of higher pedagogical education / R. S. Zaripova, A. R. Khasanova, S. E. Balayan. - Naberezhnye Chelny: "NISPTR", 2015. - 175 p.
8. The fundamental core of the content of general education / Russian Academy of Sciences, Russian Academy of Sciences. education; ed. by V. V. Kozlov, A. M. Kondakov. - 4th ed., dorab. - M.: Prosveshchenie, 2011. - 79 p.
9. Bukhvalov, V. A., Bogdanova, L. V., Cooper, L. Z. Methods of ecological research [Text] / V. A. Bukhvalov, L. V. Bogdanova, L. Z. Cooper. - M.: LA "Varyag", 1995. - 167 p.
10. Viktorov, Yu. M., Lebedeva, S. A., Tarasov, S. V. Organization of research activities of schoolchildren.

Economic sciences

ANALYSIS OF CURRENT TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE YOUTH LABOR MARKET IN KAZAKHSTAN

Gazizova Maiya Rivelevna
Buketov Karaganda University

Abstract

The relevance of the youth labor market research is due to the high proportion of young people in the labor force, as well as the strategic role of youth in the economic development of the state. The paper concerns the topic of youth labor market, the analysis of youth employment indicators. In order to identify sectors with high growth potential for youth employment, a structural analysis of the economy in terms of employment by type of economic activity was conducted.

Keywords: youth, youth labor market, labor market indicators NEET, NEET unemployment, labor force

In modern conditions of labor market functioning and regulation of labor relations the issues of youth employment become especially urgent. Youth is the main source and determinant of modern and future socio-economic development. This group in Kazakhstan, according to the Law of the Republic of Kazakhstan dated February 9, 2015 No. 285-V ZRK "On State youth policy" includes persons aged 14 to 29 years [1]. On December 26, 2022 the Law of the Republic of Kazakhstan "On amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on state youth policy and social welfare" was signed, one of the conceptual innovations was to increase the youth age up to 35 years old [2]. But since the statistics are not updated, the paper analyses youth under 29 years of age.

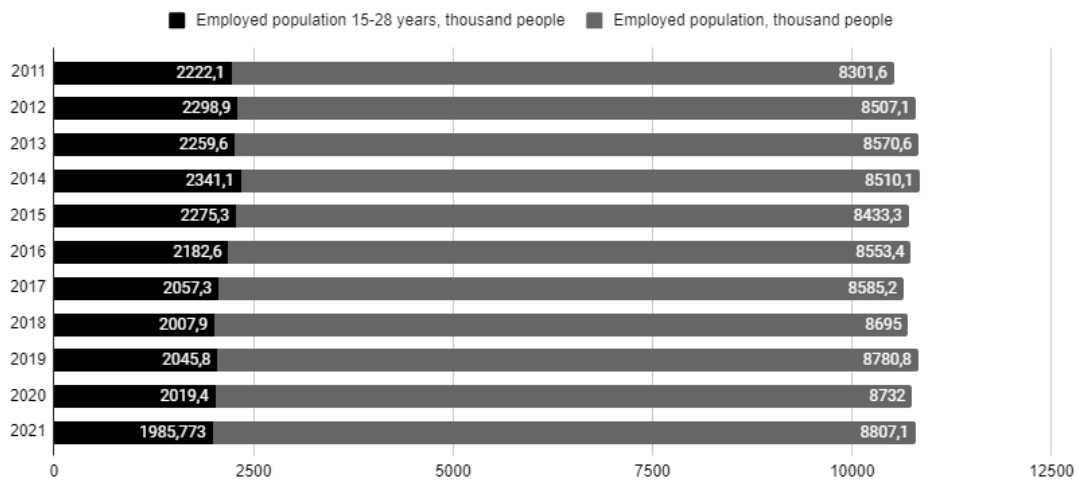
Youth as an age group in the labor market has significant differences from other population groups, i.e. this is the most promising category of economically active population, which is in the stage of formation and development, the most mobile and ready for change, with opportunities for career growth and the prospect of a long-term employment.

A significant part of research is devoted to the peculiarities of the youth labor market and the factors that influence the formation of behavioral strategies of young professionals. However, despite the broad field of youth labor market research, the assessment of current trends and prospects for the development of youth employment and the labor market in Kazakhstan requires further study.

The purpose of the paper is to assess current trends and prospects for the development of youth employment and the labor market in Kazakhstan.

In recent years, the number of young people between the ages of 15 and 29 has been decreasing in Kazakhstan. According to the National Statistics Bureau of the Republic of Kazakhstan, in recent years, against the background of the decline in the share of young people in the population, there has been a decrease in the overall share of young people in the labor force (Pic. 1).

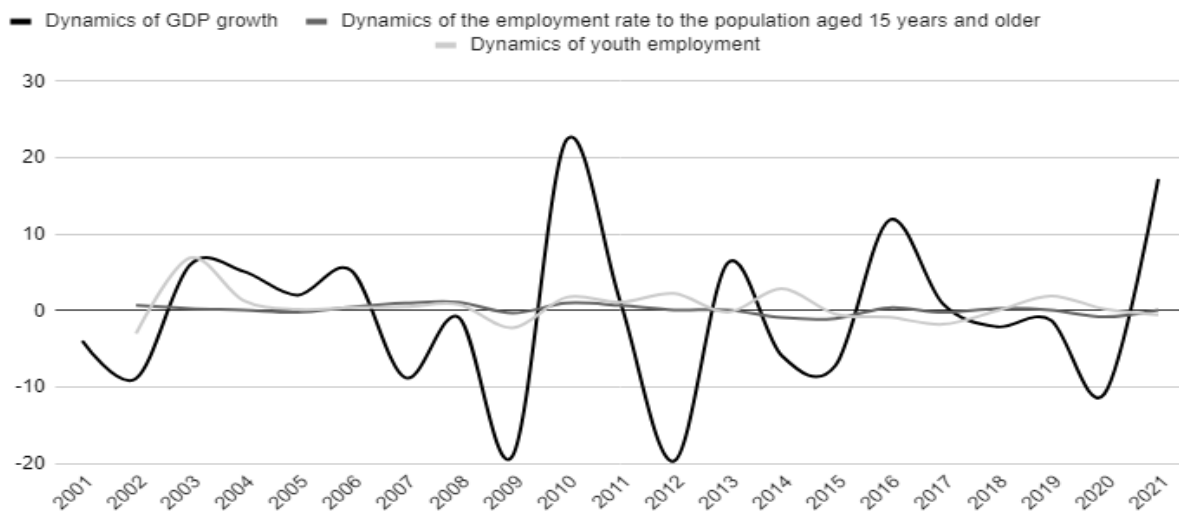
According to official statistics, employment rates for the overall population over 15 years old and youth employment rates have different trends. Thus, there is a positive trend in the employment of working-age population, for example, compared to 2011, the increase in 2021 was 494.5 thousand people. In recent years, the indicators of youth employment in Kazakhstan have been declining, due to the negative demographic trend of decline in the number of young people, which has been observed over the past 10-12 years.

Pic. 1. Overall employed population (over 15 years old) and youth employment (15-28 years old), thousand people

Source: based on www.stat.gov.kz

Figure 2 shows the growth rates of GDP, total employment of the population over 15 years old and employment of young people 15-28 years old in Kazakhstan for 2001-2021. Overall, the growth rate of total employment is relatively stable over 2001-2021, youth employment tended to recover.

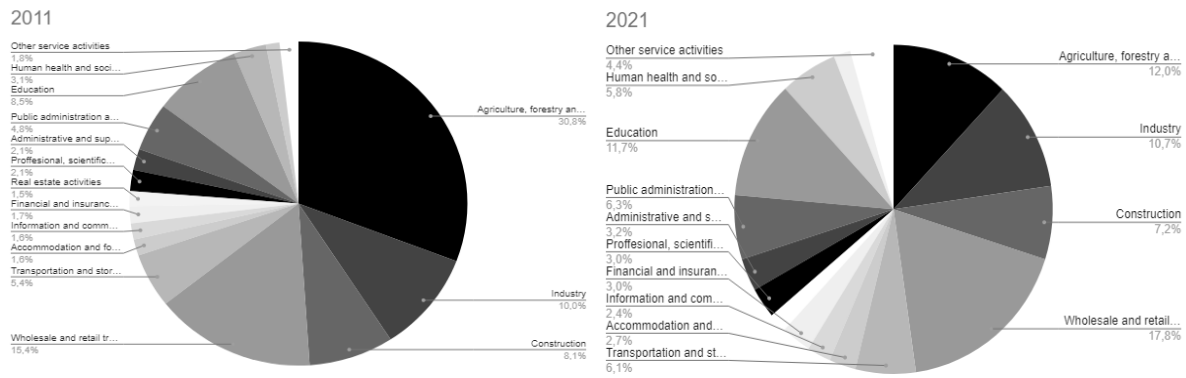

Pic. 2. Overall employed population (over 15 years old) and youth employment (15-28 years old), thousand people

Source: based on www.stat.gov.kz

Analysis of the employment structure showed that young specialists are predominantly employed in sectors of the economy that are not productive enough. At the same time, there is a gradual sectoral outflow of young people.

The field of activity of young people in the labor market has changed in ten years. Thus, in 2011, the most young people were employed in agriculture (30,8%), 15,4% worked in trade and about 10% in industry. Recently 17,8% of the employed youth worked in the wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles, 12,2% in agriculture, forestry and fishing, 11,4% in industry, 11,7% in education, etc. (Pic. 3).

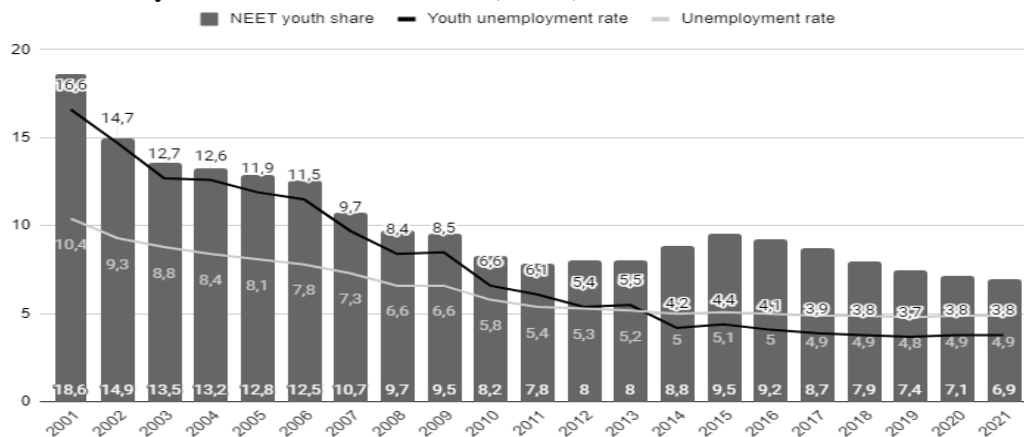
Pic. 3. Share of young workers (15-28) by type of economic activity in 2011 and 2021, %

Source: based on www.stat.gov.kz

Based on the calculation of the value of structural shifts mass by type of economic activity using statistical data on youth employment from 2011 - 2021 in Kazakhstan as a result revealed that the positive industries for continued employment of young people are wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles; transportation and storage, accommodation and food service activities, financial and insurance activities, administrative and support service activities, public administration and defense; compulsory social security, education, human health and social work activities, other service activities [4].

Young people, as a special group, are open to change and innovation, but under certain conditions, such as loss of a guardian, disability, poverty, and other social problems, can become barriers to employment and education. Such barriers lead to a lack of successful inclusion and participation in wider society. The NEET category, i.e., young people without education, employment, or training, can be defined as one such group that is susceptible to various barriers [5]. In many countries this indicator varies significantly, indicating the different status of the young generation in individual countries [6].

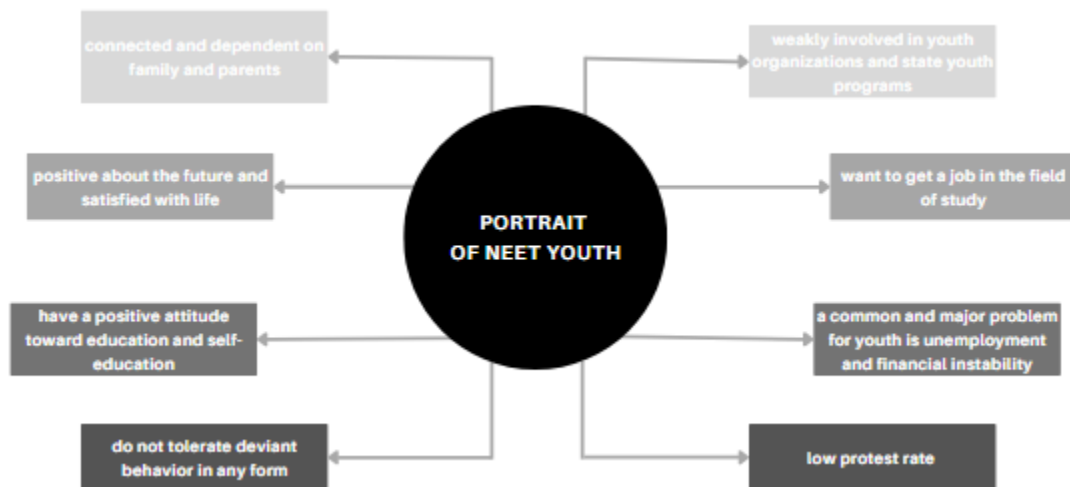
Today there is an emphasis on the study of international experience in working with young people in the NEET category. But while focusing on such aspects as social well-being and values of young people in this category, the specifics of domestic socio-economic development and the established culture of young people are more important. Over the past twenty years, the proportion of young NEETs in the country has decreased by 11.7% - from 18.6% to 6.9%, including through government support through programs and projects ("With diploma - to the rural area!", "Serpín", ZhasProject and others). In the world rating Kazakhstan is in the category of countries with the lowest indicators of the NEET youth share at 1-9.9% [7] (Pic. 4).

Pic. 4. NEET youth share, youth unemployment rate and unemployment rate in the Republic of Kazakhstan for 2001-2021, (%)

Source: based on www.stat.gov.kz

The characteristics and portrait of young people in the NEET category were compiled according to a sociological survey conducted by the Scientific Research Centre “Youth”. These are young people who are connected and dependent on family and parents, positively related to education and self-education, willing to get a job in their specialty (Pic.5) [8].

Pic. 5. Portrait of NEET youth

Source: based on <https://www.eljastary.kz/en/infographics/17011/>

Thus, summarizing the study, it can be noted that the youth segment of the labor market is part of the economic system, which feels the changes taking place in the economy [9].

The proposed recommendations for positive spheres of activity can be used in the development of state measures to stimulate youth employment, taking into account the types of economic activity. Special focus on this group in the labor market, assessing its role and importance requires a policy that allows timely development and implementation of active measures to promote youth employment, implement a set of compensatory measures by employers, employment services and other regional stakeholders.

The solution to the problem associated with the youth labor market lies in the modernization of mechanisms with large adaptive capacity, which would effectively solve the problem of youth employment. Increasing employment also depends on the implementation of youth policy.

Complementary Data: This research was funded by the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP09259065).

References

1. Law of the Republic of Kazakhstan dated February 9, 2015 No. 285-V ZRK "On State youth policy"// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000285> [date of access: 20.11.2022]
2. Government Decree No. 247 of 28 March 2023 on approval of the Concept of State Youth Policy of the Republic of Kazakhstan for 2023-2029 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000247> [in Russian]
3. A.A. Alshanskaya, Problems of youth employment in the labor market in Kazakhstan. – Nur-Sultan: Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan, 2020, 100 p. Access mode http://old.kisi.kz/images/izdanie/alsha_sait_pt.pdf [date of access: 25.11.2022] [in Russian]
4. M.R. Gazizova, Zh.S. Khusainova, Y.A. Vechkinzova, G.M. Abauova, Assessment of structural shifts in youth employment in Kazakhstan, “Bulletin of the Karaganda university Economy series” 2021, no. 4 (104). P.48-61 DOI 10.31489/2022Ec2/48-61
5. L. Okunevičiūtė-Neveauskienė, J. Sakalauskienė, The impact of youth policy measures on the labour market, “In Contemporary Issues in Business, Management and Education. International Scientific Conference” 2017, p. 298-307

IV international scientific conference. Tallinn. Estonia. 20-21.04.2023

6. Igor Cvecic, Danijela Sokolic. Impact of public expenditure in labour market policies and other selected factors on youth unemployment, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 2018 no.31:1, p.2060-2080. DOI: 10.1080/1331677X.2018.1480970
7. E.A. Rudneva, A.G. Urpekova, Sociological research "Social attitudes of NEET youth in Kazakhstan, SIC "Youth", Nur-Sultan, 2020, 70 p. <https://www.eljastary.kz/upload/iblock/0e6/1xtjt7dlq0xu1a7hjm540sw3fxzdhycd.pdf> [date of access: 30.11.2022] [in Russian]
8. A social portrait of young people who neither study nor work <https://www.eljastary.kz/upload/iblock/5f1/5f18fe2b8e797459e32336ae901d4f87.pdf> [date of access: 30.11.2022] [in Russian]
9. M.R. Gazizova, Zh.S. Khusainova, Y.A. Vechkinzova, G.M. Abauova, Characteristics and features of NEET youth in the context of country analysis, "Bulletin of the Karaganda university Economy series" 2022, no. 2 (106). DOI 10.31489/2022Ec3/86-94

QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF ACCOUNTING INFORMATION

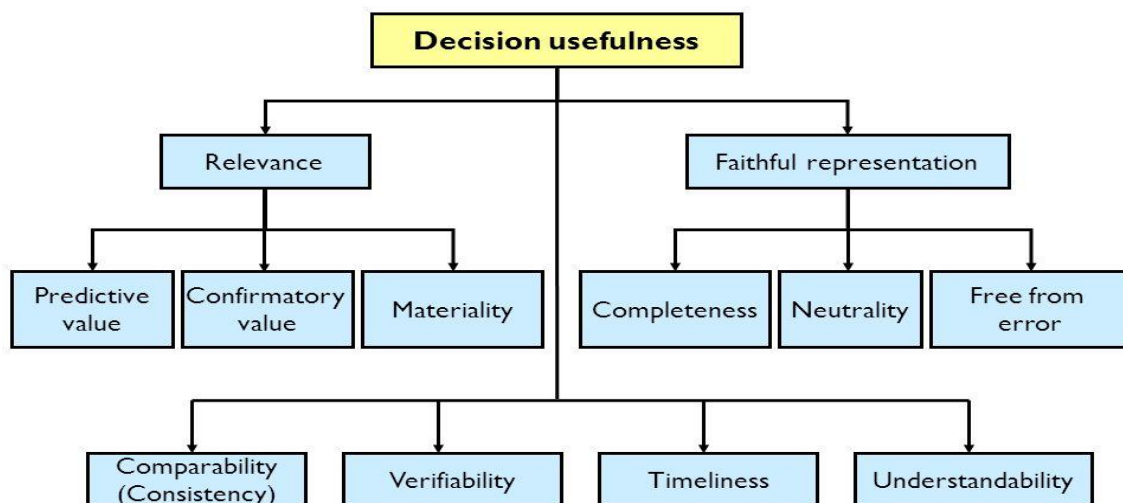
Huseyn Eyvaz Hasan

<https://orcid.org/0009-0002-1665-6461>

It is easy for first-time students of accounting to think that accounting is 100% accurate. This idea is reinforced by the fact that all the problems in books on introduction to accounting can be solved. All figures converge; everything equals what it should equal. Accounting in its accuracy is very similar to mathematics. In the training courses, the basics of accounting are first presented in a simplified form to make them easier to understand. In practice, however, accounting information is neither simple nor accurate and rarely meets all criteria.(2)

The purpose of accounting information, which is to provide the information needed by various users to make informed economic decisions, is ideal. It is the difference between ideal and reality that is the main interest and controversy in accounting. To facilitate the interpretation of information, the International Accounting Standards Board (IASB) has described the qualitative characteristics of accounting information, which are the standards for its evaluation. In addition, there are limitations to the relevance and reliability of information that should be taken into account. The relationship between these concepts is shown in Figure 1.

Qualitative Characteristics of Accounting Information

Clarity

The most important qualitative characteristics are understandability, relevance, reliability and comparability.

Understandability (eng. 'understandability') concerns the transfer of the implied meaning.

It depends on both the accountant and the decision maker. An accountant prepares financial statements in accordance with accepted practice, generating important information that is considered to be easily understood by users. And the one who makes the decision must interpret the information and use it in making a decision. The decision maker must be the judge of what information to use, how to use it, and what it means. (1)

Relevance

Relevance (eng. 'relevance') implies that the information can affect the outcome of the decision.

In other words, if relevant information was not available, a different decision would be made. To be relevant, information must provide feedback on past transactions and events, and help predict future conditions. For example, the income statement provides information about the performance of the company over the past year (this is feedback), and it also helps in making plans for the next year (this is forecast).

The relevance of information is greatly influenced by its nature and materiality. The term materiality refers to the relative importance of an article or event. If the item or event is material, then it may be relevant to the user of the financial statements.

In other words, an article is considered material if the user, not knowing about the article, would have done something differently. The accountant often has to deal with decisions about small items or events that don't matter much to the user, no matter how they were resolved. For example, a large company may decide that expenses on durable items under \$500 should be expensed instead of being accounted for and amortized as long-term assets.

In general, an item is material if there is reason to believe that knowledge of it could influence a decision by a user of financial statements. The materiality of an item is usually determined by the ratio of its value to some element of the financial statements, such as net income or total assets. Some accountants consider an item material if it is 5 percent or more of net income. Materiality, however, also depends on the content of the article, not just its value. For example, in a multinational company, an error in accounting for an item of 5,000 may not be important, but the discovery of a bribe or theft of 5,000 may be very important. Also, numerous small errors can add up to a significant amount. Accountants make judgments about the materiality of many things.(3)

Reliability

Along with relevance, accounting information must be reliable. In other words, the user of financial statements needs to be able to rely on the information. It must represent what it is meant to represent. It must be credible and validated by independent parties using the same measurement methods.

Reliability (eng. 'reliability') means that accounting information must give a reliable representation of transactions and other events.

For example, the balance sheet should present the economic resources, liabilities and equity of the shareholders of the enterprise as truthfully as possible in accordance with accounting standards and this balance sheet should be confirmed by the auditor.

If information is to faithfully reflect transactions and other events, then it is important to prioritize content over form. That is, accounting should reflect the essence and economic reality of economic activity, and not just its legal form. For example, an apparent sale of an asset to a third party, with the agreement that the seller will continue to receive economic benefits from the asset, would not faithfully reflect the transaction.

If information is to be reliable, then neutrality or impartiality is also important. Financial statements are not neutral if they are presented in such a way as to influence decision or judgment in any particular way.(1)

Accountants try to base their decisions on logic and facts that lead to the most fair account of what happened. However, when making judgments and estimates, accountants often face uncertainty. In these cases, they rely on a criterion of prudence, also called conservatism. This criterion means that when accountants are faced with significant uncertainty about which accounting method to use, they generally choose the one that is least likely to overstate assets and earnings.

One of the most widely used uses of the prudence test is to use the least of cost and market value method in accounting for inventories (see the chapter on inventories). According to this method, if the market value exceeds the cost price, then a more conservative estimate is used - the cost price. If the market value is below cost, then the more conservative market value is used. The second situation often happens in the computer industry.

To be reliable, the information in the financial statements must also be complete. Completeness requires that the financial statements and their explanatory notes reflect all information that is relevant to the understanding of users of the financial statements. In other words, accounting information must contain all the necessary explanations so that it is not misleading. Explanatory notes are considered an integral part of the financial statements. For example, it is necessary to report the transition from one accounting method to another. In general, the presentation of financial statements may affect their usefulness in making certain decisions. Also, some items, such as the amount of depreciation expense

for depreciation in the income statement and accumulated depreciation in the balance sheet, are very important to users of financial statements.

Other examples of disclosures are the accounting methods used in preparing the financial statements, the company's significant debt terms, liabilities and contingencies, and other significant events after the balance sheet date. However, there is a limit beyond which reporting becomes so cluttered that explanatory notes make it harder, not easier, to understand. In addition to the required disclosures, the application of the completeness principle is based on the judgment of management and the accountants preparing the financial statements.

In recent years, the principle of completeness has also been influenced by users of accounting information. To protect investors and creditors, independent auditors, stock exchanges and government regulators have set more disclosure requirements for public companies. Thus, more and better information about corporations is available to the public today than ever before.(2)

Comparability

Another important characteristic of accounting information is comparability.

Comparability (eng. 'comparability') means that users should be able to compare the financial statements of the company for different periods of time to assess trends in its financial position and performance.

Users should also be able to compare the financial statements of different companies, both within the same country and between countries, if they wish to evaluate the relevant results of operations, financial position and changes in cash flows.

Thus, it is necessary to report which accounting methods have been used and apply them consistently. Users should be informed of any changes in accounting methods and the impact of such changes. However, comparability does not mean that it is necessary to use the same approach even in cases where this contradicts such characteristics of accounting information as relevance and reliability.

Literature

1. ACCPA, (2016) Journal of Accountancy, (Monthly Journal) September 2006, p. 17. Cheney, G. (2016).
2. Dahmash, N. (2015). Financial Statements and Accounting Standards Generally Accepted.. Amman-Jordan.
3. FASB, IASB request views on new reporting concepts. Accounting Today, Aug. 21-Sept. 3.
4. Kieso, D. E., Waygandt, J. J., & Warfield, T. D. (2018). Intermediate Accounting. (11 edition). Wiley Publisher.
5. Singleton-Green, B. (2019). The gathering. Retrived on Oct. 2006, from <http://www.accountancymagazine.com> Al-Duneibat, A. (2003) Structure and causes of the audit expectation gap: evidence from Jordan. DERASAT-Managerial Sciences, volume 30, No. 1.

ACCOUNTING FOR TOKENS AS CRYPTO ASSETS

Niftaliyev Sultan Gurban

Azerbaijan State University of Economics (UNEC)

PHD in Financial accounting

ORCID: 0000-0002-0887-5210

Digital money, digital asset, electronic money, plastic money, crypto money, fiat money, virtual money etc. In recent years, many concepts have entered the literature due to their use instead of money. It is also possible to define cryptocurrencies, which are the subject of the study, and cryptographic assets other than crypto money that represent an asset -tokens- as crypto assets.

digital currency; Money that is stored electronically, without bank accounts, and used like promissory notes when making payments from one party to another. It is also possible to express digital currencies as the representative of electronic money and the digital definition of cash. It is possible to define the electronic form of fiat money as digital money. Digital currencies are online currencies offered and secured by central institutions. Cryptocurrency is a type of digital money, in other words, digital money also includes crypto money. Cryptocurrency (virtual money) and electronic money are in digital form. Cryptocurrency expression, which is created by the combination of the words Crypto and currency, is a virtual money tool that has been defined as crypto money since 2009. crypto money, It is an asset created as a result of transactions that are performed collectively using a peer-to-peer technology on virtual networks without being tied to any central authority or a financial institution. The European Central Bank is crypto money; It defines it as digital money that is issued and controlled by its developers, has no legal basis, and is accepted in the virtual environment. Cryptocurrencies are virtual currencies that do not have a physical nature, are not regulated by an authority, provide high speed, low cost and secure payment. One of the main differences between cryptocurrencies and digital money; While digital currencies are circulating currencies such as Dollar and Euro, cryptocurrencies consist of non-circulated currencies such as Bitcoin.[2] defines it as digital money accepted in the virtual environment. Cryptocurrencies are virtual currencies that do not have a physical nature, are not regulated by an authority, provide high speed, low cost and secure payment. One of the main differences between cryptocurrencies and digital money; While digital currencies are circulating currencies such as Dollar and Euro, cryptocurrencies consist of non-circulated currencies such as Bitcoin.[2] defines it as digital money accepted in the virtual environment. Cryptocurrencies are virtual currencies that do not have a physical nature, are not regulated by an authority, provide high speed, low cost and secure payment. One of the main differences between cryptocurrencies and digital money; While digital currencies are circulating currencies such as Dollar and Euro, cryptocurrencies consist of non-circulated currencies such as Bitcoin.[2]

When we talk about the first crypto money, we come across Bitcoin. Bitcoin presented in an article written by Satoshi Nakamoto in 2008; It is a universal virtual currency developed as an open source project. It is seen that many coins with different names have been prepared until today. According to Coinmarket data; It is stated that there are 18,917 crypto assets in the market. virtual money; It is a technology used to process payments. It is digital money or electronic currency that can be exchanged, stored in various devices such as the cloud, and transferred between users. It is not regulated by a financial institution or a central authority. It is edited and controlled by the developers. Examples are digital currencies defined in terms of e-money and paypal fiat currency. Those that are not defined in terms of fiat currencies are also called virtual currencies. If fiat money; Also known as nominal money, they are the currencies supported by the states [5]

After the definitions of crypto money and similar money are included, it will be possible to make a more accurate definition of crypto assets crypto assets; can be expressed as digital assets recorded with distributed ledger technology. Cryptoassets are cryptographically secure digital representatives of value or contract rights that use some form of distributed ledger technology and can be transferred, stored, traded electronically. As stated in the definition, crypto assets do not only cover

cryptocurrencies. There is no clear classification in the literature on crypto assets. In the study, classification of crypto assets was made in line with the recommendations in the literature.

There is no commonly accepted classification of cryptoassets yet. Since it is a developing process, some suggestions are presented in the literature regarding the types and classification of crypto assets. Determining which asset groups are included in the accounting systems of crypto assets is the subject of much attention in the literature. Before that, there are opinions that explain crypto assets as a subgroup of digital assets. According to these opinions; Digital assets are divided into two groups: crypto assets and non-crypto assets. digital assets; It is possible to define it as digitally stored content. Non-crypto assets, video, photo, audio, etc. Crypto assets consist of coins and tokens.

Coins can be translated from English as money-like assets, while tokens are known as tokens. While coin meets the concept of coin in the world, token is a token that represents a commodity, real estate, a service or art in digital environment. Coins should not be thought of only as money and similar assets. They also resemble other assets such as gold and silver. Assets that run on their own blockchain, such as Bitcoin, Litecoin, are called coins. Assets that run on someone else's blockchain, such as ether, are called tokens. There are many altcoins in circulation today. As an example of the most used; Ethereum, Bitcoin cash, Ripple, Litecoin, Ada, Dogecoin can be issued. Many cryptocurrencies issued as altcoins are actually produced in the form of tokens. It is possible to say that it is used incorrectly in practice. The vast majority of altcoins - 80% of them - are similar to company stocks, that is, an institution, an organization or a company offers its own stocks in the form of tokens or coins.

It seems that regulatory authorities are trying to classify a new asset among digital assets. This asset class is called token. While it is possible to say that tokens are digital assets that attract attention in application and interpretation, they are assets created using the infrastructure of a coin and tools or values that represent an asset. Token can also be defined as crypto assets that represent any asset other than crypto money and provide certain rights to the holder. In the digital environment, it is also defined as a token that represents a real-life commodity, real estate, a service or a work of art. The ownership concept of tokens is transferable. [5]

Tokens are digital assets that do not have their own blockchain. This is where the main difference between a coin and a token comes from. While there is a blockchain network owned by coins, tokens work on blockchain technology of different digital assets. In the market, tokens are grouped differently in terms of the benefits and benefits they provide to their investors. In the study of Adhami and Guegan (2020), those that give the right to benefit from certain non-financial services (voting rights, right of access, right of use, etc.) are utility tokens, those that give partnership or creditor rights in ventures and have stock, bond features are security tokens and value exchange tools, money. classified those accepted as payment tokens (Adhami and Guegan 2020). OECD tokens; payment tokens, classified under three headings as service tokens and security tokens. It is possible to define payment tokens as a means of payment for the purchase of goods and services, or as assets used for the transfer of money or value outside their ecosystem. Baur (2019) grouped the tokens into asset tokens, service tokens and security tokens. It is not possible to talk about a uniform classification in the literature, as a new token is included in the system every day and has different features.[2]

➤ Payment Tokens; These are tokens that are intended to be used as a means of payment in the purchase of goods and services. Cash, etc., depending on the intended use. The first record is made in the form of inventory or intangible assets.

➤ Asset Backed Tokens; are tokens whose value is determined by a physical asset. Gold includes ownership of a physical asset such as oil. Stablecoins are an example.

➤ Service Tokens (utility token); They are tokens that provide access to a product/service and are not a medium of exchange or a right. It is a promise to offer a prepaid product/service to the user. Depending on the intended use, the financial instrument, non-financial investments, in the form of stock, may be recorded as a prepaid asset.

➤ Securities Tokens (security token, equity token); They are crypto assets that are similar to financial instruments. They are crypto assets that work like a stock, bond, derivative. These are the tokens that can provide the buyer of the asset with the right to claim, the right to vote, the right to

receive a share of the profits. They can be recorded as financial instruments or non-financial investments, depending on the intended use.

➤ hybrid tokens; are tokens that can contain a hybrid of features of payment, service, and security tokens. Hybrid tokens can offer both exchange and investment features at the same time. Whichever token has the more dominant feature is recorded according to its usage intention.

➤ Non-fungible tokens (NFT) are crypto assets that are more appropriate to be classified as tokens. It can be expressed as an NFT, or singularity token, to document that there is only one product in the world. It has been translated into our language as an unprecedented value token. It may be appropriate to make a stamp analogy for NFTs. As with other tokens, they are tokens that work on the blockchain and provide rights such as access to certain content or granting royalties. They have a unique nature, they cannot be divided or substituted for another NFT. NFTs can be issued for an original work by an artist, for example.

Literature

1. Antonopoulos, AM(2019). Cryptocurrency and its Types, Bitcoin Case and Accounting. International Journal of Society Research, 9(12), 1008–1029.
2. Baur, D. (2019). Accounting for Crypto Exchange Tools. Accounting and Finance Journal, (81), 101-120.
3. Elliott, DJ(2015). Electronic Money: Comparison with Other Money Types and Its Possible Effects, SU FEAS Journal of Social and Economic Research, 207-243.
4. Graydon, C.. (2018). Accounting And Taxation Of Cryptocurrencies. Financial, Political & Economic Commentaries, 33–66.
5. Lima, LD, (2020). Accounting for Crypto Assets and Cryptocurrencies under IFRS. Journal of Accounting and Tax Practices. 13 (2), 429-451.
6. Paribu (2019). Digital Asset Regulation. Reddy, Y. (2002). Report of the Working Group on Electronic Money.

Geographical sciences

GEOARCHAEOLOGICAL STUDIES OF CENTRAL KAZAKHSTAN

Акпамбетова К.М.

*Candidate of Geographical Sciences,
Buketov University,
Karaganda, Kazakhstan*

Suleimenova A. B.

*geography teacher,
Polytechnic College of Kazakhmys Corporation,
Balkhash, Kazakhstan*

Seydahmet I.O.

*Bachelor of Geography,
Buketov University,
Karaganda, Kazakhstan*

ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ГЕОАРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

Акпамбетова К. М.,

*география ғылымдарының кандидаты, доцент
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қарағанды қ., Қазақстан*

Сулейменова А. Б.,

*география пәнінің мұғалімі
«Қазақмыс» корпорациясының политехникалық колледжі
Балқаш қ., Қазақстан*

Сейдахмет И.О.

*География бакалавры
Академик Е.А. Букетов атындағы Қарағанды университеті
Қарағанды, Қазақстан*

Abstract

Among the geoarchaeological objects of Central Kazakhstan are settlements, fortresses, petroglyphs and funeral and memorial structures. One of the most famous buildings and complexes is the historical and archaeological complex of St. Terekty and the archaeological complex of Begaza.

Аннотация

Орталық Қазақстанның геоархеологиялық объектілер арасында-қалашықтар, бекіністер, петроглифтер және жерлеу-еске алу құрылыстары бар. Ең танымал ғимараттар мен кешендердің бірі бұл Теректі Әулие тарихи-археологиялық кешені және Беғазы археологиялық кешені.

Keywords: Central Kazakhstan, geoarchaeological monuments, Terekty Saint, Begazy

Кілт сөздер: Орталық Қазақстан, геоархеологиялық ескерткіштері, Теректі Әулие, Беғазы

Орталық Қазақстан геоархеологиялық ескерткіштерін зерттеуге орыс ғалымы В.А. Селевин басқарған жаратылыстану-тарихи Бетпақдала экспедициясы (1935) өзіндік үлесін қосты, ол сусыз далада кездескен шақпақтастан және металдан жасалған құралдары, қыш ыдыстары бар бірқатар орындарды анықтады, мазар секілді сәулет өнерінің ескерткіштерін қарап шықты. Сарыарқа ежелгі ескерткіштерін, әсіресе көне тау-кен ісі мен мыс қорыту

өндірісін зерттеуге академик Қ.И.Сәтпаев та өзіндік үлесін қосты. Геоархеологиялық объектілер арасында-қалашықтар, бекіністер, петроглифтер және жерлеу-еске алу құрылыстары енгізілген. Орталық Қазақстанда ең танымал ғимараттар мен кешендердің бірі бұл Теректі Әулие тарихи-археологиялық кешені және Беғазы археологиялық кешені [1].

1. Теректі Әулие тарихи-археологиялық кешені. Қола дәуіріндегі жартас өнерінің ең танымал ескерткіштерінің бірі -Теректі Әулие петроглифтер галереясы Ұлытау ауданының орталық бөлігінде,Сарысу өзенінің оң жақ жағалауында,Теректі шатқалында орналасқан. Теректі Әулие жартастағы суреттер галереясынан тұрады. Петроглифтер батыстың шығысына қарай ұзартылған үш гранит төбесінің шыңдарында орналасқан. Жартасқа салынған жануарлардың суреттері сақ аң стиліне жатқызылуы мүмкін. Теректі әулие петроглифтері қола дәуіріндегі (б.з. д. III-I мыңжылдықта, ерте темір ғасыры (б. з. д. IX – б. з. III) және орта ғасырларға жатады.

Теректі-әулие - бұл құрамы үш шоқының шыңында орналасқан петроглифтер, сондай-ақ неолит, энеолит тұрақтары, қола дәуірінің қонысы, ерте келез дәуірінің қорғандары, жартылай бағалы металдар өндіретін көлденең және тік қалдықтары және табиғи бұлақтар болып табылатын тұтас археологиялық кешен. Теректі-Әулие петроглифтерінің арасында жылқы бейнесі басым, сондай-ақ екі мүйізді бактриан, бұқалар, ешкілер, бұғылар, жыландар, мысық жыртқышы және бу терезе доңғалақтарының бейнелері бар. Ал түрлі белгілер мен таңбалардың, геометриялық пішіндердің көптеп кездесетіндігі бұл жердің ежелгі дәуірде құрбандық шалатын орын болғандығына меңзеп, ерекше назар аударады. Бұл петроглифтер оңтүстігіндегі петроглифтерге қарағанда анағұрлым аз зерттеліп келді. Тек өткен ғасырдың 40-жылдарының ортасында атақты ғалым Әлкей Марғұланның күш салуының арқасында Орталық Қазақстандағы тарихи жәдігерлер тыңғылықты зерттеле бастады. Ерекше категорияны символдық белгілердің бейнесі - әр түрлі көлемдегі шұңқырлар, құрбандық шалу орны болған шыныаяқ шұңқырлары және геометриялық фигуралар құрайды. Ескерткіш - қажылық объектісі болып табылады. «Теректі әулие» гранит қырқалар кешенінің адамзат тарихының ашылмай жатқан беттерін атқаруға септігі тиюі әбден ықтимал.

Теректі – бұл Ұлытаудағы ең киелі жердің бірі. Тастағы суреттерімен әйгілі болуынан басқа, мұнда ежелгі қоныстар мен жерлеулерді, тау қазбалары мен бұлақтарды көруге болады. Көптеген аңыздар Теректімен байланысты, сондықтан тәу етушілер мен тылсым дүниеге сенгіштер бұл жерге жиі келеді. Теректі Әулиеге қатысты ел аузындағы аңыздар, әдеттегідей шындыққа онша жанаспайды.

Сурет1. Теректі-Әулие петроглифтеріндегі жылқы бейнесі

Мысалы, кешеннің батыс бөлігінде адам табаны мен ат тұяғына ұқсайтын шұқыр, сонымен бірге адам сыятындай шұңқыр бар. Олардың шығу тегін Хазіреті Әлимен (Мұхаммет пайғамбардың немере ағасы әрі жақын серіктесі Әли имам туралы айтылады) байланыстырады. Дәл осы жерде, жауынгерлік атымен жеткен Әли жергілікті көшпенділермен (іс жүзінде, Әли имам Қазақстан аумағында ешқашан болмаған және болуы мүмкін емес еді. Себебі, ол 661 жылы, оның үстіне, ешқашан оңтүстік Қазақстаннан ары қарай аспаған Орталық Азиядағы араб жорықтары дәуіріне дейін қайтыс болған) шайқастан кейін өз өлімін қарсы алмақшы болады. Аңызда Әлидің жергілікті бұлақтан су ішіп, ыңғайлы шұқырға жатып, ертесіне оның жараларының құлан-таза жазылып кеткені айтылады [2].

Өкінішке орай, Теректіге тәу етіп келіп жатқандардың (егер, бұл нысанның шығу тарихына қатысты олардың көбінесе толық білімсіздік фактілерін ескерсек, оларды осылай деп атауға болар ма екен) көпшілігі үшін бұл жер тек "күш беретін орын" немесе күшті энергетика орталығы болып табылады. Және де бұл жерде ислам туралы еш айтылмайды. Кейде тарихты бұрмалау өз шегіне жетеді және Теректіге түрлі экстрасенстер, емшілер, астрологтар және тағыбасқа да эзотерикамен әуестенушілер шұбап келіп жатады. Сонымен бірге, әдеттегі дәстүрлі әдістерге үмітін жоғалтқандар да келеді. Теректінің тастағы суреттері бір-бірінен 400 метр арақашықтықта орналасқан екі төбенің ортасындағы жалпақ гранитте орналасқан. Көлік қоятын жердің, күркелердің және қорымның жақын орналасқандығына байланысты батыс төбеге жиі барылады.

Теректі петроглифтері қола дәуірінің орта ғасырлары кезеңімен, яғни, олардың ең ежелгісіне төрт мың жылдан асқан болып есептеледі. Анағұрлым кең таралған суреттердің мақамы аңдарды салумен, көбінесе жылқының, сонымен бірге түйелердің, бұқалардың, тауешкілердің, арқарлардың және бұғының суреттеріне байланысты. Мұның барлығы сақ дәуіріне жататын "аң стилі" бейнелеу өнеріне жатады. Күн тәріздес белгілер, сонымен бірге екі аяқты арбаның суреттері бар. Аң аулау сюжеттері жиі кездеседі.

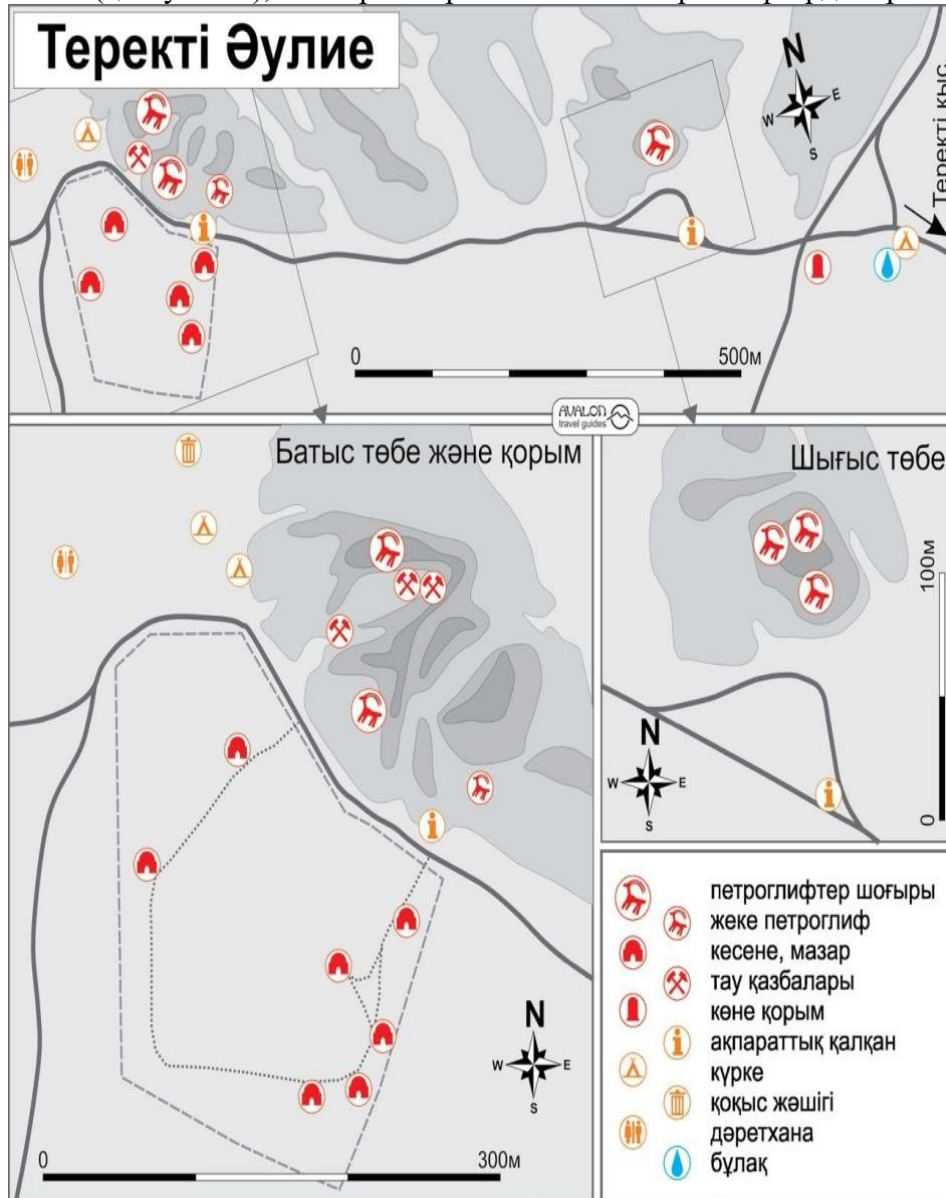
Сурет 2. Теректі петроглифтері

Теректі қорымы. Тастағы суреттерінен басқа Теректі-Әулие қызықты және оңтүстік-батысқа батыс дөңнен жазылған тақтайшаларға (іс жүзінде, бұл пікір таластыратын сұрақ және оған көбісі сене де бермейді) сенсек, IX-XII ғасырлардағы ең ескі молалары бар қорым орналасқан. Онда: Мүтәліп Баба, Оспан Баба, Жылқыайдар Ата, Жанқара Ата мен Әбілқайыр Ата есімдері аталған. Бірақ, жоғарыда аталған адамдардың кім болғаны туралы тарихи деректер ештеңе айтпайды. Аталған сабаннан тұрғызылған молалардан басқа және кейінгі кезеңдегі, XX ғасырдағы және XXI ғасырдың басындағы молалардың біразы бар.

Тағы бір тамашасы, шығыс төбеден оңтүстік шығысқа қарай, шағын шұңғымада бұлақ бар, елдің айтқаны сенсек, суының емдік қасиеті бар. Ал ежелгі қазбаларына келетін болсақ, батыс төбе аумағында бірнеше қазбаны кездестіруге болады. Айта кететіні, олардың жасы әжептәуір болып келеді. Ежелгі дәуірдің өзінде мұнда бағалы тастар мен кен, ал жаңа уақытта

гранит алуға тырысқан деп есептейді. Жұрттың қауесеті, әрине, шұңғыманы құдыққа айналдырған, және олардың бірі қазір Теректінің қорғаушысы, екібасты жылан мекендейтін "үңгір" деп есептеледі [3].

Бағыты, Теректі Әулие тарихи-археологиялық кешені Теректі станциясынан солтүстік-шығысқа қарай 18 шақырым жерде, Жезқазған қаласынан солтүстік-шығысқа қарай 70 шақырым жерде, Қарағанды қаласынан 445 шақырым жерде орналасқан. Бұл жерде болу үшін Жезқазған жаққа автобуспен немесе автокөлікпен бару керек. Теректі стансасына бес шақырымға жетпей, солтүстікке бұрыңыз. 10 шақырымға жуық дала жолдарымен жүріп немесе жүріп өтіп (қалауымен), сіз жартастарға салынған петроглифтерді көресіз [4].

Сурет 3. Теректі-Әулие жолының маршруты

2. Беғазы археологиялық кешені

Қола дәуірінің соңғы кезеңіндегі тайпа көсемдері мен дін басыларының бейіттері. Қарағанды облысы, Ақтоғай ауданы, Ақтоғай кентінің оңтүстік-шығысында 40 км жерде, Беғазы қорымының солтүстік-шығыс жақ шегінде орналасқан. 1947, 1952 жылы Орталық Қазақстан археологиялық экспедициясын (жетекшісі Ә.Марғұлан) зерттеген.

Құрылымы мен параметрлеріне келетін болсақ, Андронов заманындағы 50 қоршау, Беғазы-Дәндібай заманындағы 6 тас кесенесі, 11 тас-жер қорғаны, 3 ірімшік мазары және қазақ кезеңіндегі 200 аса шағын тас жерлеу орындары. Объектілер солтүстіктен оңтүстікке шамамен 600 м дейін созылып жатыр. Беғазы қорымы республикалық маңызы бар ескерткіш және қажылық нысан болып табылады.

Сурет 4. Беғазы қорымы

Әр келеген адамдар толқыны мен туристтер үшін Беғазы археологиялық кешенінің бағыты: Қарағанды қаласының облыс орталығынан 250 км. Ақтоғай кентіне дейін автобуспен. Әрі қарай автобуспен немесе грейдер жолымен 50 км. Шабанбай би ауылына дейін таксимен жетуге болады.

Беғазы-Дәндібай мәдениеті Орталық Қазақстанда орналасқан Беғазы және Дәндібай жерлеріндегі археологтар тапқан жерлеумен аталған. Оның 12-8 ғғ. хронологиялық рамалары біздің дәуірге дейін (кейінгі қола және ерте темір дәуірі) жеткен. Орталық Қазақстанда тұратын ежелгі тайпалардың даму қарқындылығы мен мәдениетінің салыстырмалы түрде жоғары деңгейін анықтаған екі фактор - бұл жайылым жерлер және көптеген кен орындарының болуы.

Беғазы мәдениетіне жататын тарихи жәдігерлер ерте заманнан, дәлірек айтқанда, қола дәуірден жеткен мұралар болып табылады. «Беғазы» деген атау сол жердегі Беғазы тауына, Беғазы өзеніне байланысты қойылған. Дәндібай да жер атауы. Осы екі атау біріктіріліп, сол жердегі археологиялық кешенді «Беғазы-Дәндібай мәдениеті» деп атайды. Ерте дәуірдегі Қазақстанның тарихынан сыр қозғайтын «Беғазы-Дәндібай мәдениеті» Қарағанды облысындағы аудан орталығы Ақтоғай кентінен 40 шақырымдай жерде. Бұл тарихи мекенді зерттеп, оның ежелгі тарихымыз үшін маңызын айқындаған ғалым – әйгілі академик оқымысты, тарихшы, этнограф Әлкей Хаканұлы Марғұлан. Академик Марғұлан бастаған арнаулы археологиялық топ Беғазы-Дәндібай мекенін 1947-1949 және 1952 жылдары жан-жақты зерттеді. Осы зерттеулер негізінде Қазақстан тарихы үшін ғана емес, көне дәуірлердегі жалпы адамзат тарихы үшін маңызды ғылыми қорытындылар жасалды. Беғазы кешені қола дәуірінің соңғы кезеңіндегі тайпа көсемдері мен дін басылардың бейіттері бар 6 қоршаулы обалардан тұрады.

Қоныстан табылған заттар айғақтағандай, бұл обалар біздің заманымыздан бұрынғы IX-VIII ғасырларға, яғни қола дәуірінің соңғы кезеңіне жататын мәдениетті сипаттайды. Барлық қазылған құрылыстары бірі-біріне ұқсас. Көлемдері әр түрлі. Екі жағы үлкен қақпақ тастармен көмкерілген. Бейіттер кезінде тоналғандықтан, жерлеу дәстүрін анықтау мүмкін емес. Қабірлер бірнеше бөлікке бөлінген. Беғазы-Дәндібай мәдениетінің ерекшелігі – ескі қола мәдениетінің түрлері өзгеріп, соның негізінде оған ұқсамайтын жаңа мәдениет түрлері қалыптасқан. Атап айтқанда, билігі, діни сенімі, саяси әкімшілік орталығы, өндірісі мен өндіргіш күштері дамыған, алғашқы мемлекеттік бірлестіктер құру деңгейіне көтерілген тайпалардың болғандығы анықталды. Беғазы-Дәндібай мәдениетін қалыптастырған бұл тайпалар, ғалымдардың айтуынша, шығысында Абыралы, Шыңғыс тауларына, батысында Ұлытауға дейінгі аралықты мекендеген.

Беғазы-Дәндібай мәдениеті ғылымда Беғазы кешені, Беғазы қорымы, Дәндібай, Бұғылы II-III, Саңғыру I, III, Қойшоқы сынды бірқатар археологиялық орындар деректері мен

жәдігерліктерін қамтиды. Бұл біздің ерте заман тарихымыздың бір тарауы болып саналады. Беғазы қорымы ежелгі ең қызықты және сирек құрылыстарға жатады. Бірқатар белгілер бойынша олардың Санғуыр, Бұғұлы, Ақсу-Аюлы және Дандыбай сияқты басқа жерлеу құрылыстарымен ұқсастығы бар. Ежелгі қазбалар мен металлургиялық қоныстарды қазу кен өндіру және одан металл балқыту тәсілі туралы айқын түсінік береді, сондай-ақ бірінші муталлуг мәдениетінің құрушылары дала неолитикалық аңшылар мен алғашқы малшылардың ұрпақтары болғанын көрсетеді. Орталық Қазақстандағы қола мәдениетін қалыптастыруда бұл мыс кенді аудандар үлкен рөл атқарды. Бетпақдала шөлімен шектесіп жатқан аудандағы орта қола дәуірінің көптеген ескерткіштері Орталық Қазақстан тайпаларының қола мәдениетін дамытудың жоғары кезеңінде аймақтың оңтүстік аудандарын игере бастағанын куәландырады. Беғазы-Дәндібай мәдениетінің материалдары кейінгі қола дәуірінің соңы ерте заман мәдениетінің бастауымен тығыз байланысты (б. з. д. 8 - 7 ғғ.) [5].

Ә. Х. Марғұланнның "Орталық Қазақстанның Беғазы-Дәндібай мәдениеті" атты монографиялық ғылыми қауымдастығын түркі әлемінің адамзат өркениетінің ең көне орталықтарының бірі ретінде ашты, оның негізі тау-кен ісі мен металлургия болды. Кітаптың алғысөзінде,өзінің өмірлік монографиясында А. Х. Марғұлан былай деп жазды: «Орталық Қазақстан – солтүстікте жатқан үлкен дала кеңістігі . Шу мен Сырдария, ежелгі уақытта ақындықпен танылған Сарыарқа. Сарыарқа-Арал – Балқаш тауының оңтүстігінде, батысында – Каспий жазығы мен Торғай елі, солтүстігінде-Батыс-Сібір ойпаты мен шығысында Ертіс аңғары. Өзінің геологиялық жағдайлары бойынша Орталық Қазақстан көптеген өзендермен және кең су айдындарымен кесілген қатпарлы ел болып табылады. Жерсіз дала теңізі аясында тау-дала пейзажының керемет көрінісін жасай отырып, көптеген тау тізбектері биіктей түсуде. Қазақ даласының аумағы оны Аспазия деп атаған антикалық жазушыларға немесе скиф тауларына белгілі болған. "Илиаданың" авторы жазғандай, бұл жылқы өсірушілер елі еді» [6].

Қола дәуірінде (б.з. д. II мың) мыс, қалайы, алтын кен орындарын игеру басталады. Осы уақытта шағын дала өзендерінің жағалауларында экологиялық ыңғайлы оазистерде егіншілік, мал шаруашылығымен, тау-кен ісімен, металлургиямен және металл өңдеумен айналысатын көптеген Андронов халқы мекендейді [7].

Орталық Қазақстандық андроновшылардың өркендеуі қола дәуіріндегі мал және ас өнімдерімен қамтамасыз етілді. Қола дәуірінің мәдениетінің өсуі б.з.д. алғашқы мыңжылдықтың басында келеді, яғни (X-VIII ғғ.) Еуразиялық кезеңділікпен өткен қола дәуірінің кезеңінде. Осы кезеңдегі археологиялық кешендер Беғазы-Дәндібай мәдениетін құрайды.Атауын келетін болсақ,көне заманның жойқын белгілері, әсіресе Беғазы тауының бір тармағында (Беғазыбұлақ, Беғазы өзені) сақталғандықтан «Беғазы» деген атау қойылған. Дәндібай да жер атауы. Осы екі атау біріктіріліп, сол жердегі ежелгі өркениет қонысын «Беғазы - Дәндібай мәдениеті» деп атайды [8].

Ерте темір дәуірінің белгілері қалыптасатын мәдениет - бұл қола дәуірінің басты сипаттамалары сақталған және бір мезгілдегі археологиялық дәуірдің мәдениеті. Жерлеу салтында өлгендердің дәстүрлі жағдайымен қатар аз мерзімде бүйірінде, артына созылған жерлеу орны жеке пайда болады. XX ғасырдың 30-40 жылдардағы зерттеулер Беғазы-Дәндібай мәдениетін бөліп алу үшін негіз дайындады. Беғазы-Дәндібай мәдениетінің өзіндік "визит карточкаларына" - бай декорациясы мен қызыл жабыны бар ыдыстың әдемі бөлінуі мен "жартас кесенелері" деп аталатын монументальды жерлеу құрылыстары саналды [9].

Беғазы қорымының қалпына келтіру жұмыстары көп жылдан бері созылып келеді. Кейінгі қола мәдени қабаттары бар 60 елді мекен және 200 ірі қорым ашылды. Қола дәуіріндегі қоныстарда ашылған алаңдар ондаған мың шаршы метрге жетеді, ішінара Беғазы-Дәндібай тайпаларының қатардағы халқының қорғандары ашылды.

Жергілікті бюджет қаржысына мемориалдық кешен қоршалып, жол жөнделді. Тарихшылар Беғазы қорымы туристер арасында танымал болатынына сенімді. Олар сондай-ақ Беғазы-Дәндібай мәдениеті феноменінің ел тарихындағы ерекше маңызын талап етеді. Қарағанды облысындағы Беғазы кесенелік құрылыстары 2014 жылы ЮНЕСКО-ның дүниежүзілік мәдени мұра тізіміне енгізуге ұсынылды [10].

Сурет 5. Беғазы-Дәндібай мегалитикалық кесенелері

Қасиетті орындардың бұл тобы аты аңызға айналған және тарихи тұлғаларға байланысты мемориалды сипаттағы объектілерді қамтиды. Олардың қатарында хандар-билеушілер, атақты батырлар, "Алаш" партиясының мемлекеттік және саяси көшбасшылары,

Қазақстан тәуелсіздігін алу ісіне, оның ғылымын, білім мен мәдениетін дамытуға маңызды үлес қосқан ақындар, ғалымдар, ағартушылар бар. Рухани күш, еркіндік және Тәуелсіздік сияқты маңызды адами құндылықтарды бейнелейтін адамдардың есімдері енгізілген.

Сондықтан да Ф.М. Достоевскийдің әдеби-мемориалдық үйі (1854-1857) мен Т.Г. Шевченко мемориалдық кешені (1847-1857) Қазақстанның қасиетті жерлерінің тізіміне кіреді. Олардың Қазақстандағы қуғын сүргінде болғанына қарамастан, олар да осы топқа енгізілген, өйткені екі тұлға да адам рухының барлық қасиеттерін бейнелейді.

References

1. Margulan, A.H. works: scientific work. T. 1. Begazy - Dandybaev culture of Central Kazakhstan. Almaty: Atamura, 1998. - 400 p.
2. <https://e-history.kz/kz/contents/view/337>
3. Baijumin J. Turan: A look at the history of human society. - Almaty: Arym, 2012 -177 p.
4. Karkarala region in the past and present/ed. A.3. Beisenova - Almaty: Evero, 2004. - 516 p.
5. Margulan A.H. Begazy-Dandibay Culture. Almaty: Science, 1979. – 360 p.
6. Ancient culture of Central Kazakhstan: scientific work. - Almaty, 1966. - 436 p.
7. <http://studopedia.ru>, <http://rug.kz>
8. Bronze Age Masters: Cultural Heritage // Industrial Karaganda. - 2010. - March 20
9. Varfolomeev V.V. Begazy-Dandybaev culture //Cultural heritage. - 2016. - № 2. - P. 92-98.
10. Melnikova E. Begases. If stones say... // Nomad - Kazakhstan. - 2012. - № 5. - P. 62-73.

Pedagogical sciences

UDC 1. (740)

FEATURES OF CATEGORICAL INTERACTION IN MODERN ENGLISH

Amirzhanova G.S.

4th year student of the Faculty of Linguistics and Management at WKITU

Scientific adviser – Doukariyeva U.K.

*Candidate of Philological Science., Professor. Head of Languages' Dpt. WKITU, West-Kazakhstan
Innovative-Technological University. Uralsk*

УДК 1. (740)

ОСОБЕННОСТИ КАТЕГОРИАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Амиржанова Г.С.

студентка 4 курса факультета языков и менеджмента ЗКИТУ

Научный руководитель – Доукарниева У.К.

*Кандидат Филологических наук, Профессор. Заведующий кафедрой языков и менеджмента
ЗКИТУ,
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск*

Abstract

Today is the time of development of the world, technology and language! Every day changes. Each person interacts with each other, speaking according to their age. People use different styles and styles when they speak and write.

Аннотация

Сегодня пора развития мира, технологии и языка! Наш мир меняется каждый день. Каждый человек взаимодействует друг с другом, говоря в соответствии с возрастом. Люди используют разные манеры и стили, когда говоря и пишут.

Keywords: Slang, jargon, abbreviation, communication, interaction.

Ключевые слова: Сленг, жаргон, аббревиатура, коммуникация, взаимодействие.

Language is a means of communication, a mirror reflecting a person's outlook, cultural rank, intelligence, and spiritual wealth. The relevance of language culture has always been taken into account, and no matter what people there are, this issue has not been spared.

The name slang, which has become fashionable among young people, comes from the English words "slang, jargon". So to speak, a social dialect. The meaning can be compared to a regular phrase, but these words or sets of words do not obey any phonetic and grammatical system. There will be only lexical meaning. Usually slang is words from another language or abbreviations without any grammatical patterns. While slang has long been used in English or Russian, the development of such words in Kazakh has been stimulated by the large number of social networks and messengers. Young people are proud of this, they are proud of it, and the older generation is proud of it, they are proud of it, they are proud of it, they are proud of it, and the older generation is proud of it.

Modern science and technology are rapidly developing, reaching a very high level, and the civilization of consciousness is growing. One thing is certain, as the consciousness and worldview of a person increases, society also changes.

The problems of literacy and purity of the language have come to the fore, and the Kazakh language, which is considered the richest and most productive language, is becoming muddy with the

Times. This is evidenced by various slang, slang words used by young people in Internet posts, in correspondence with each other or in colloquial conversation, as well as words in another language used in one sentence are becoming fashionable.

Among young people, when speaking, there are people who use Russian endings for common words, use too many words that are equivalent in our language, and also add Kazakh ones again, and even violate the order of historically established sentences. Young people adapt to such words very easily, depending on their skills, and continue to use them in any situation.

It is clear that it is impossible to communicate on the internet, observing the norms of the literary language. The internet language is the preferred language for fast and fast communication. This is the main feature of it. Therefore, there are many supporters of the erroneous opinion that it is imperative to comply with the norms of the literary language on the internet. You will not find vowels in some of the letters and posts on social networks. Omitting vowels inside words to write a quick letter is a real grammatical mistake. Who guarantees that the young people who have been taught this will not obey the spelling rules tomorrow?! In social media communication, structures close to the spoken language are most often used, that is, extensive writing, changing the person of the word, also leads.

Dawn, sunset young people sitting on social networks are too lazy to write long, or there is another reason for this, at least they prefer to write short in jargon. Even at the same time, in some posts on the internet, you will not find punctuation marks at all. And now one has completely forgotten the rule that it is to write the beginning of a sentence and the name of a person in capital letters. This affects their hand and eye skills and destroys the skill of competent writing. The worst thing is that most young people label the word according to the orthoepic norm.

Over time, the norms of language culture, which have undergone changes through the internet, can be violated and massively contaminated with dysphemisms such as slang, jargon, Argo. It is obvious that such parasitic words poison the minds of young people with a flood of information that comes from all over the world in the era of globalization. Today's youth can use slang and slang for various reasons: to make an impression, to stand out from the country, to be misunderstood by others, to show belonging to a certain social group, and sometimes there are those that are told as a joke.

Social networks are depriving a person of the opportunity not only to speak culturally, but also to think culturally, both young and old, who are addicted to this "one-eyed tajar", have forgotten how to communicate verbally with each other and have taken the habit of communicating using emoticons instead of words.

The fact that language and thought are one and the same has long been proven by science. What a person thinks, to what extent he thinks, will be determined by his every word. "I don't know," he said. How smart or thoughtless a particular person is, first of all, determines the word in his mouth, the degree of language culture. Language culture is the level of assimilation of written and oral language in the learning process, in the family, on the basis of interaction between people in general. The ability to express thoughts correctly, clearly, clearly, accurately, touching and observing the norms of the literary language, maintaining the purity of the language. The role of the family in the formation of the language culture of the child is special.

In this regard, the slang words that came to my mind are like modern stable phrases. It is known from the subject of literature that a regular phrase, a phraseological phrase-figurative words that are formed from a combination of two or more words and express one concept. The words contained in a regular phrase are separated from their independent meanings and used as an alternative to individual words, the meaning of which in a phrase does not always correspond to the meaning of a separate one. So are slang words. The only differences are that a regular phrase is not necessarily less than two words. Well, the slang word continues to come in a singular form. If stable expressions come into the language in a beautiful, thoughtful, some figurative, artistic State, modern stable expressions are too barren, there is no saturation, the languages of other countries are confused, often found only in colloquial speech. Of course, the stable phrase of the Kazakh Golden Berg, inherited from his ancestor, is not even worth comparing with slang words, but each era has its own literature. We must deal with the fact that today's literature will not be tainted with slang words in the future. The former found and said incredibly stable phrases. Don't you think, "I'm leaving a slang word for the future"?

Where there is no upbringing and discipline, education cannot reign. And upbringing and discipline are rooted in the family. As they say, "from the age of the child", parents should teach the child to read and speak correctly from an early age.

The future begins today. Only when the love of the Kazakh language grows, such parasitic words as slang in our language will disappear. "The native language is the eternal problem of the people who have created and created this language, which reflects the past, present and future of the people. Only the stepsons despise the native language, only the stepsons trample on it," G. Musrepov said.

Let's be a citizen who uses the precious words left by our ancestors and flies the flag of our country to the sky until we rub our tongue with words like ninety words, slang and slang!

References

1. Қазақстан Республикасы Президентінің «Тілдерді қолдану мен дамыту бағдарламасы». (1998 жыл 5 — қазан).
2. Тілдерді қолдану мен дамытудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
3. Кекілбаев Ә. «Тіл және тәуелсіздік» Егемен Қазақстан.- 2006, 12қыркүйек
4. Мейірманқұлова Т. «Отбасы және тәрбие»
5. Мейірманқұлова Т. «Ұлт тағлымы». — 2001. — № 7
6. Әбдуали Қ. «Ел мәдениеті тілден басталады» Егемен Қазақстан 13 қаңтар, 2006
7. Сарыбаев Б. Тіл үйретудің басты мәселелері.- Алматы , 2001
8. Ә.Тумабаева, «Тіл ішіндегі тіл» немесе жастар жаргоны туралы Ана тілі 20-26 қазан,2016

DIGITAL TECHNOLOGIES IN MEDIA

Bulekbaeva G.S.

Student of the IY-411 group of the Faculty of "Language and Management" of the West Kazakhstan Innovative-Technological University
Research supervisor - **Doukariyeva U.K.**
candidate of philological sciences, professor.

БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Булекбаева Г.С.

Батыс Қазақстан инновациялық- технологиялық университетінің «Тіл және менеджмент» факультетінің ИЯ-411 топ студенті
Ғылыми жетекшісі – **Доукариева У.К.**
филология ғылымдарының кандидаты, профессор.

Keywords: modernization of education, ICT tools, English language, teaching technology, mass media, electronic learning system.

Кілт сөздер: білім беруді жаңғырту, АКТ құралдары, ағылшын тілі, оқыту технологияс, .бұқаралық ақпарат құралдары, электронды оқыту жүйесі.

Мақалада ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мәні, олардың білім беруді модернизациялау жағдайында ағылшын тілін оқытудағы рөлі анықталып, ағылшын тілін оқытуда қолданылатын жаңа ақпараттық технологиялар құралдарының жіктелуі ұсынылады. Оқытуда жаңа ақпараттық технологияларды қолдану оқу процесін жетілдіру мен оңтайландырудың, жұмыс формаларын әртараптандыруға, ағылшын тілін оқыту процесін оқушылар үшін қызықты етуге мүмкіндік беретін әдістемелік құралдар мен әдістердің арсеналын байытудың маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Мақалада атап өтілгендей АКТ құралдары оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, оқытудың оң мотивациясын, оқуды саралаудың жоғары дәрежесін қамтамасыз етуге, білім мен дағдыларды бақылауды жақсартуға мүмкіндік береді. Білім беруде АКТ-ны пайдалану ақпараттық қоғамды дамытудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бұл жағдайда мектеп оқушылары жаңа дағдыларды – осы әлемге бейімделу және өзін таба білу, ақпаратты өз бетінше жинау, талдау, жалпылау және оны басқа адамдарға беру, жаңа технологияларды меңгеру қабілетін қалыптастыруы керек.

Оқу процесінде АКТ-ны зерделеу және қолдану оқушылардың немесе студенттердің қазіргі қоғамдағы өміріне және жұмысына қажетті дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді. Айта кететін жәйіт, оқуға деген қызығушылықты арттыруға ықпал ететін компьютермен жұмыс жасаудың жаңалығы ғана емес, сонымен қатар оқу тапсырмаларын қиындық дәрежесіне қарай ретке келтіру, дұрыс шешім қабылдауға ынталандыру жақсы әсер етеді.

Ағылшын тілін оқыту саласында АКТ құралдарын пайдалану проблемасының жай-күйін зерттей отырып, АКТ қолданудың тиімділігі осы технологияларды қолдану әдістері мен формаларына, оқытушының олармен жұмыс істеу әдістемесін қаншалықты сауатты меңгергеніне, ол пайдаланатын электрондық ресурстарға байланысты деп қорытынды жасауға болады.

Ағылшын тілін оқытудағы компьютерлік технологиялар.

Қазіргі мектептегі шет тілдерін оқыту саласындағы жаңару процестері мұғалімдерге оқу-әдістемелік құралдар мен басқа да оқу құралдарын өз бетінше таңдау құқығы мен мүмкіндігін беретін жағдай туғызады.

Менің ойымша, шет тілін оқытудағы қазіргі жағдайды талдауды, оқу үдерісінде жаңа технологияларды тиімді пайдалануы керек. Мұғалімнің міндеті- әрбір оқушының тілді іс жүзінде меңгеруіне жағдай жасау, әр оқушының белсенділігін, шығармашылығын көрсете

алатындай оқыту әдістерін таңдау. Қазіргі технологиялар дәстүрлі әдістермен салыстырғанда бірқатар артықшылықтары бар.

АКТ көмегімен ағылшын тілін оқыту процесінде жиі қолданылады:

- компьютер мен мультимедия көмегімен көрсетілетін электронды оқулықтар мен оқу құралдары;

- электронлы энциклопедиялар мен анықтамалар;

- тренажерлар және тестілеу бағдарламалары;

- интернет білім беру ресурстары;

- суреттері бар DVD және CD дискілері;

- бейне және аудиотехника;

- ғылыми-зерттеу жұмыстары мен жобалары.

Жаңа білім талабы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын ғана емес, оның жеке бас тұлғасын, білім алу арқылы азамат ретінде дамуын көрсету. Дәстүрлі оқыту оқушыларға дайын, жаңаша оқыту технологиясы процесін ұйымдастыру, басқару және бақылау болып табылады. Жаңаша оқыту технологиясы — белгіленген мақсатқа нәтижелі қол жеткізуді қамтамасыз етуде оқытудың формасы, әдістері мен құралдарын ашып көрсетіп, оқу бағдарламасында белгіленген оқытудың мазмұнын жүзеге асыру тәсілі. Оқытуды жаңаша ұйымдастыруда мына міндеттерді қамтуы тиіс:

• оқушыларды оқу үрдісін басқаруға қатыстыру;

• ұжымдық іс-әрекетті ортақ қарым-қатынас құралы ету;

• деңгейіне қарап саралап, ерекшелігіне қарап даралап оқыту.

Міне, осы міндеттерді қамтитын «дамыта оқыту» жүйесі даму заңдылықтарын ескере отырып, теориялық ойлауға бағытталған іс-әрекет арқылы баланың жақын даму аймағында оқытады. Нақты осы мәселелерді жүзеге асыруға бағытталған оқыту технологияларының көпшілігі ұжымдық ой қызметі негізінде баланы өз іс-әрекетінің субъектісі етуге ұмтылады, мақсатты оқу іс-әрекеті барысында нақты оқу міндеттерін шеше отырып, даму педагогикалық ықпалдың алдын алатын іс-әрекеттік оқыту тәсілі арқылы балада ақпараттық және жалпы біліммен қатар, амалдар мен құндылықтар жиынтығын, біліктілігін қалыптастырады.

Жаңаша оқыту технологиялардың бірі — «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясы — технологиялардың ішіндегі биік, ерекшелігі мол, құнды технология. Бізді, ағылшын тілі пәні мұғалімдерін, «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясы несімен өзіне баурап алды:

• кез келген ұстазға сапалы сабақ беруге мүмкіндік беретіндігімен;

• оқыту мен ұйымдастырудың тиімді әдістерінің көптігімен. Бұл бағдарламада жүзге тарта стратегия бар екені белгілі. Сол әдіс-тәсілдерді жақсылап игеріп, ішінен қажеттілерін таңдау арқылы әр сабақтың мақсат-міндеттерін тиімді де оңтайлы жолмен жүзеге асыруға мүмкіндік мол.

• «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» бағдарламасының өзге бағдарламалардан ерекшеліктері;

• сын тұрғысынан ойлау сабақтарының алғышарттары.

Осылайша, ағылшын тілін оқытуда АКТ құралдарын қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға және олардың сөйлеу-ойлау қызметін жандандыруға, өз бетінше жұмыс істеу және ұжымда жұмыс істеу дағдыларын дамытуға, сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін тиімді қалыптастыруға ықпал етеді. Компьютерлік тапсырмалармен жүйелі жұмыс оқушылардың өзіндік жұмыс дағдыларын қалыптастырады, бұл стандартты тапсырмаларды орындау уақытын қысқартуға әкеледі және шығармашылық жұмыстарды орындау уақытын арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Мейрамов Н.М Ағылшын тілі сабағында ақпараттық - коммуникациялық технологияларды қолдану. – Алматы, 2015.

2. bugin.kz сайты.

UDC 372.851

**CLOUD TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING THE ICT COMPETENCE OF
FUTURE MATHEMATICS TEACHERS**

Daiyrbekov Serik Sansyzbayevich

candidate of Pedagogical Sciences, Professor,

South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan

Saripbek Zhihanger Sultamuratuly

master's student, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan

ӘОЖ 372.851

**БҰЛТТЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БОЛАШАҚ МАТЕМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ АКТ
ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ**

Дайырбеков Серик Сансызбаевич

п.ғ.к., профессор, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,

Шымкент қ., Қазақстан

Сарипбек Жихангер Султамуратұлы

магистрант, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,

Шымкент қ., Қазақстан

Abstract

The article discusses the relevance of the problem of the formation of ICT competencies of future mathematics teachers in the context of the development of the modern education system and the introduction of cloud technologies in educational activities. An analysis of the approaches to determining the concept of professional competence of a pedagogical worker is carried out and possible directions for the formation of ICT competence of future mathematics teachers in the field of cloud technologies are proposed.

Аннотация

Мақалада қазіргі заманғы білім беру жүйесін дамыту жағдайында болашақ математика мұғалімдерінің АКТ құзыреттілігін қалыптастыру проблемасының өзектілігі және білім беру қызметіне бұлтты технологияларды енгізу мәселелері қарастырылады. Педагогикалық қызметкердің кәсіби құзыреттілігі тұжырымдамасын анықтау тәсілдеріне талдау жасалады және болашақ математика мұғалімдерінің бұлтты технологиялар саласындағы АКТ құзыреттілігін қалыптастырудың мүмкін бағыттары ұсынылады.

Keywords: cloud technologies, cloud services, competence approach, ICT competence, mathematics teacher.

Кілт сөздер: бұлтты технологиялар, бұлтты қызметтер, құзыреттілік тәсілі, АКТ құзыреттілігі, математика мұғалімі.

Білім беруді ақпараттандыру процесі қазіргі заманғы АКТ-ны қолдану деңгейін арттыра отырып, мұғалімнің кәсіби қызметіне айтарлықтай әсер етуде, бұл өз кезегінде білім алушының қызметін жаңа деңгейде ұйымдастыруға, жаңа ақпараттық-білім беру ортасында оқу процесін құруға мүмкіндік береді. Сондықтан бүгінгі педагогикалық университеттердің студенттері үшін тандалған мамандықта құзыреттілікті қалыптастырумен қатар кәсіби қызметке практикалық (құралдық) дайындық процесі өзекті болып табылады. Сондай-ақ, олардың ерекшелігі іргелі теориялық (пәндік) білімге негізделген практикалық білім мен дағдыларды дамытуды көздейтін кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталғандығын атап өтеміз.

Оқытудың заманауи әдістері, құралдары мен формалары үздіксіз жетілдіріліп, олар өз дамуының ақпараттық-технологиялық кезеңіне объективті түрде жетеді. Осыған байланысты

қазіргі заманғы ақпараттық-білім беру ортасында оқытуды ұйымдастыру және білім беру технологияларын таңдауда болашақ мұғалімді даярлау үшін жаңа талаптар қажет. Болашақ педагогтің жаңа білімді игеру, үздіксіз жетіліп отыру, ақпараттық салада бағдарлану, практикалық мәселелерді шеше алуы үшін АКТ құралдарын қолдану және қарым-қатынас жасау қабілеті мұғалімнің құзыреттілігін бағалаудың маңызды критерийіне айналады. Сондықтан болашақ мұғалімнің кәсіби АКТ құзыреттілігін жаңа ақпараттық-білім беру ортасындағы кәсіби мәселелерді шешу қабілеті ретінде анықтауға болады.

Педагогикалық және ғылыми-әдістемелік жұмыстарды талдау негізінде болашақ математика мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінің келесі компоненттерін ажыратуға болады: пәндік, әдістемелік, АКТ-құраушы.

АКТ-құраушы педагогикалық қызметкердің өзінің кәсіби және педагогикалық қызметінде заманауи ақпараттық және коммуникациялық технологиялар құралдарын қолдану қажеттілігі нәтижесінде пайда болады.

АКТ құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері көптеген еңбектерде егжей-тегжейлі қарастырылған, олардың авторлары осы тұжырымдамаға әр түрлі анықтама береді. Сонымен бірге, ғалым-педагогтардың көпшілігі қазіргі математика мұғалімінің АКТ құзыреттілігіне қойылатын талаптар АКТ құралдарын дамытудың үздіксіз сипатына, қоғамды ақпараттандыру және білім беру саласындағы жаһандық бағдарламаларды жүзеге асыруға байланысты үнемі қарқынды өсіп отырады деп өзара келіседі. Зерттеулерде АКТ құзыреттілігі болашақ математика мұғаліміне еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуға, ақпараттандыру дәуіріндегі заманауи білім беру қажеттіліктеріне сәйкес үздіксіз кәсіби өсуге және кәсіби ұтқырлыққа дайын болуға мүмкіндік беретіні атап көрсетілген.

Құзыреттіліктерді талдау көрсеткендей, қолданыстағы тәсілдер мен әдістемелік әзірлемелер болашақ мұғалімнің АКТ құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз ету үшін жеткіліксіз. М.П.Лапчиктің айтуынша, тек қазір қолданыста бар әдіс-тәсілдерге назар аударатын болсақ, университет болашақ мұғалімнің қазіргі АКТ құзыреттілігіне қойылатын талаптардың қажетті көлемін қамтамасыз етпейтін білім беру бағдарламаларын алады.

Мұғалімнің АКТ құзыреттілігі деп М.П.Лапчик өзінің кәсіби қызметінде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды іс жүзінде қолдануға бағдарлануды түсінеді, бұл тек компьютерлік сауаттылық компоненттерін игерумен шектелмейді.

Құзыреттілікті қалыптастырудың негізгі идеясы – формальды білім беру жүйесінде алынған білім, икемдер мен дағдылардың жиынтығымен шектелмеу керек. Бұл білім, икемдер мен дағдылар мұғалімнің ресми білім беру жүйесінен тыс, соның ішінде өздігінен оқу процесінде алған білімдерінің кең ауқымымен байланысты болуы керек.

Бірыңғай ақпараттық білім беру ортасын дамыту бойынша заманауи және перспективалы ақпараттық технологиялардың бірі бұлтты технологиялар болып табылады.

Бұлтты технологиялар әр түрлі бағдарламалық және аппараттық платформалардың АКТ ресурстарын тұтастай біріктіруге және пайдаланушыға стандартты веб-шолғыш терезесінде Интернет желісі арқылы қол жеткізуге мүмкіндік беретін инновациялық технологияларды білдіреді және оларды пайдалану үшін жоғары өнімді және ресурстарды қажет ететін компьютерлердің болуы міндетті емес. Бұлтты технологиялар – бұл интернет желісін қолдана отырып, сақтау құрылғыларына, қолданбаларға және қызметтерге барлық жерде қол жетімділікті қамтамасыз етуге арналған инфрақұрылым.

Білім беру жүйесін жаңғыртудың қазіргі заманғы бағыттарына сәйкес біз болашақ математика мұғалімінің педагогикалық қызметінде бұлтты технологиялар саласында АКТ-құзыреттілігін қалыптастыруды орынды деп санаймыз.

Оқу процесінде бұлтты технологиялар мен желілік қызметтерді пайдалану, сондай-ақ олардың негізінде оқытудың әдістемелік жүйесін құру тек нормативтік құзыреттерді ғана емес, сонымен қатар бұлтты технологиялар саласындағы құзыреттерді қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады.

Бұлтты технологиялар саласында АКТ-құзыреттілігін қалыптастырудың негізгі бағыттары:

- бұлтты технологиялар саласындағы білімді игеру және жүйелеу;
 - білім беру процесіне енгізу мақсатында бұлтты технологиялар негізінде желілік сервистерді іріктеуге оқыту;
 - бұлтты қызметтермен жұмыс істеу дағдыларын меңгеру;
 - бұлтты технологиялар негізінде білім беру қызметін ұйымдастыруды және сүйемелдеуді әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеуді оқыту;
 - электрондық оқу материалдарын әзірлеуде бұлтты технологиялар негізінде желілік сервистерді қолдана отырып, жобалау-зерттеу қызметінің дағдыларын дамыту;
 - бұлтты технологиялар негізінде желілік сервистерді пайдалана отырып, желілік өзара іс-қимыл кезіндегі кәсіби маңызды жеке қасиеттер мен коммуникативтік дағдыларды дамыту.
- Бұл тәсілмен келесі мәселелер өз жауабын табады:
- бұлтты технологиялар саласындағы теориялық оқу материалын оқыту;
 - бұлтты технологияларға негізделген әртүрлі Желілік қызметтермен танысу;
 - осы сервистермен жұмыс істеу бойынша шеберліктер мен дағдыларды игеру;
 - білім беру қызметінде білімді, іскерлікті және дағдыларды мақсатты пайдалану;
 - оқу процесін ұйымдастыруда оларды пайдалану үшін бұлтты технологияларға негізделген желілік қызметтерді жоспарлау және дайындау;
 - білім беру қызметін ұйымдастыру және сүйемелдеу шеңберінде бұлтты технологиялар негізінде желілік сервистерді қолдануды әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу.

«Информатика және кәсіби қызметтегі АКТ» курсын оқу кезінде «білім беру мекемесіндегі бұлтты технологиялар» тақырыбы қарастырылады, оның мақсаты – білім беру мекемесінде толыққанды электрондық білім беру ортасын құру: Google сайттар сервисі негізінде мұғалімнің жеке сайты әзірлеу, Google Drive сервисінің мүмкіндіктерін пайдалану және т. б.

Бұлтты технологияны қолданудың басты артықшылығы – үнемділік. GoogleDocs (құжаттар мен презентациялар) қызметтерін пайдалану топтарда бірлескен жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді: әр түрлі локацияда отырып бір уақытта презентациялар мен мәтіндік құжаттарды дайындау, құжаттардағы басқа өңдеушілермен нақты уақыт режимінде талқылау, жалпыға қол жетімді веб-беттер түрінде Интернетке жариялау, мәтіндік редакторда кестелер мен схемалар құру.

GoogleDocs (кестелер) қызметі деректерді талдау мақсатында жалпыға ортақ кестелер мен диаграммаларды құруға мүмкіндік береді. Бұл тек жеке ғана емес, Мұнда сандық деректерді өңдеу, диаграммаларды құру секілді бірлескен практикалық жұмыстарды жеке дара ғана емес, бірнеше пайдаланушының бірлесе жүргізуіне мүмкіндік береді.

Google Docs (формалар) сервисі мұғалімге білім алушыларға (ата-аналарға) ағымдағы, тақырыптық немесе қорытынды тестілеу өткізу мақсатында сұрақтардың саны мен түрлі типін түрлендіріп, сауалнама құруды ұсынады. Жауаптар кестеде сақталады.

Google Calendar қызметі сабақ кестесін құруға, оқушыларға үй тапсырмасы туралы хабарлауға, тапсырмаларды тапсыру мерзімдері туралы хабарлауға мүмкіндік береді.

Бұлтты технологиялар бірқатар басымдықтарға ие. Мысалы, алдымен экономикалық артықшылығына тоқталсақ. Бұлтты технологияларды пайдалану жеке деректерді құру, өңдеу және сақтау, жеке IT инфрақұрылымын құру мақсатында серверлік және желілік жабдықты сатып алу үшін қомақты шығындарды қажет етпейді. Сондай-ақ, қымбат бағдарламалық жасақтаманы сатып алу және орнату, платформалар мен жүйелерді үнемі жаңартып отыру қажет емес. Нәтижесінде техникалық персоналға жүктеме азаяды, бұл қызметкерлердің деректерін мекеме үшін пайдалы басқа жобаларға тартуға мүмкіндік береді.

Техникалық артықшылықтар саны жағынан бірнешеу:

Икемді масштабтау. Білім беру мекемелеріне алдын-ала қомақты инвестициясыз пайдаланылатын қызметтер көлемін біртіндеп арттыруға мүмкіндік береді. Жабдықтың ауыр жүктемелері кезінде қосымша ақпараттық қуаттарды енгізуді жоспарлау қажет емес, өйткені бұлтты ресурстар автоматты түрде және іс жүзінде шексіз масштабталуы мүмкін.

Жоғары қолжетімділік. Оқытушылар мен білім алушылардың бұлтты сервистерге кез келген уақытта қол жеткізуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді және олар білім беру мекемесінің жергілікті ақпараттық-білім беру ресурстарына тәуелді болмайды. Тұрақты қолжетімділік сонымен қатар қашықтықтан білім алуға кедергілерді жояды, мысалы, оқу процесіне уақыт айырмашылығы әсер етуі мүмкін шалғай аймақтарда, бұл білім беру мекемесінің рейтингіне жағымды әсер етуі мүмкін.

Қоршаған ортаға әсерді азайту. Көптеген елдерде дәстүрлі технологияларға қарағанда қоршаған ортаға аз зиян келтіретін энергияны үнемдейтін («жасыл») технологияларға бағыт жарияланды. «Жасыл» концепцияға сәйкес деректер орталықтары жобалау және пайдалану кезінде энергияны үнемдейтін технологияларды қолдануы керек. Тәжірибе көрсеткендей, қоршаған ортаға әсерді азайту үшін жергілікті IT инфрақұрылымына осындай технологияларды енгізуден гөрі "жасыл" технологияларды қолданатын бұлттық қызметтерді пайдалану тиімдірек. Мысалы, Google бұлтты технологияларды (Google Apps for Education) пайдалану кезінде энергия тиімділігін 80 есе арттыратынын мәлімдейді.

Соңғы пайдаланушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру. Соңғы пайдаланушылар үшін бұлтты технологиялар одан да көп артықшылықтар береді. Деректер ғаламтор бар кез-келген жерден және кез-келген құрылғыдан, дербес компьютерден, смартфоннан немесе планшеттен қол жетімді болғандығымен өте ыңғайлы. Пайдаланушыларға сақтық көшірмелер туралы алаңдаудың қажеті жоқ, деректер «бұлтта» қауіпсіз сақталады. Бұлтты инфрақұрылым деректердің сақталуына кепілдік береді. Білім алушыларға кеңсе жиынтығын компьютерлеріне сатып алу, орнату және жаңарту қажет емес. Жаңартуды қажет ететін жалғыз бағдарлама – бұл веб-шолғыш.

Негізгі міндеттерге басымдық беру. Білім берудің кез-келген саласында оқыту мекемелерінің басты міндеті – бар күш-жігерді білім беру мен зерттеуге бағыттау. Бұлтты технологияларды пайдалану кезінде жұмыста қолданылатын қосымшаларды орналастыру және қолдау шығындары азаяды, білім беру процесінде конструктивті түрде тартылуы мүмкін адами ресурстар босатылады.

Бұлтты есептеу технологиясына негізделген қызметтерді тікелей пайдаланумен байланысты технологиялық артықшылығы деп оларды пайдалану мүмкіндігінше қарапайым болуын айта аламын. Кей жағдайда ерекшелеу күрделілендірген, бірақ интуитивті интерфейске ие болуы мүмкін, алайда бұл оларды білім беру қызметінде қолдануды ешқалай қиындатпайды.

Педагогикалық қызметкерлер мен білім алушылардың желілік өзара іс-қимылы мен ынтымақтастығының қауіпсіз байланысы мен мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін онлайн-құралдар мен қызметтердің кең спектрін ұсынумен байланысты дидактикалық артықшылықтар:

- мұғалімдер мен білім алушылардың бірлескен ғылыми-білім беру қызметін ұйымдастыру мүмкіндігі;
- желілік өзара іс-қимылға қатысушылар үшін әртүрлі түрдегі және мақсаттағы құжаттарды бірлесіп пайдалану және жариялау мүмкіндігі;
- сервис пайдаланушысының орналасу нүктесінің маңызы болмауына байланысты желілік өзара іс-қимылға әртүрлі сервистерді жылдам қосу;
- желілік өзара іс-қимылдың интерактивті нысандарын ұйымдастыру;
- «аудитория көлеміне» және «жобаларды өткізу уақытына» шектеулер болмаған жағдайда білім алушылардың ұжымдық жобаларды орындауы;
- орналасқан жеріне қарамастан желіде өзара іс-қимыл жасау және бірлескен жұмыс жүргізу;
- оқытуды басқару жүйелерін қолдау және қолдау инфрақұрылымдарын «бұлтқа» ауыстыру;
- жаңа бағдарламалық өнімдерге қол жеткізуді ұйымдастыру, әзірлеу және тарату бойынша жаңа мүмкіндіктер.

Сонымен қатар, «бұлтты» технологиялардың кейбір техникалық және технологиялық сипаттағы кемшіліктерін айта кеткен жөн, алайда олар «бұлттың» дидактикалық мүмкіндіктері мен артықшылықтарына әсер етпейді. Мұндай кемшіліктерге мыналар жатады:

- компьютердегі толыққанды баламалармен салыстырғанда бағдарламалық жасақтаманың функционалдық қасиеттеріндегі шектеу;
- «бұлтты» қызметтердің отандық провайдерлерінің мүлдем болмауы (Amazon, Google, Salesforce және т. б. АҚШ-та, Яндекс, Mail Ресейде шоғырланған);
- «бұлтты» технологиялар саласында отандық және халықаралық стандарттардың болмауы;
- білім беруде «бұлтты» технологияларды қолданудың заңнамалық базасының болмауы.

Осылайша, бұлтты қызметтерді дәстүрлі бағдарламалық жасақтамаға балама (соның ішінде операциялық жүйелер мен біріктірілген кеңсе пакеттері) немесе қосымша байланыс мүмкіндіктерімен және Интернет желісі арқылы ұйымдастырылған жеке виртуалды жұмыс орнына әмбебап тәуелсіз қол жетімділікпен таныс функционалдылықты кеңейтетін қосымша ретінде қарастыруға болады. Сонымен қатар, бұлтты қызметтер дербес компьютерлердің дәстүрлі бағдарламалық жасақтамасына тән емес бірегей желілік функционалдылыққа ие, олармен танысу болашақ математика мұғалімдерінде заманауи коммуникациялық технологиялардың сұранысқа ие функциялары туралы түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Абдуразаков М. М., Дзамыхов А. Х. Психолого-педагогические и технологические составляющие готовности учителя математики и информатики к профессиональной деятельности // Историческая и социально-образовательная мысль. Т.7. 2015. No 3.
2. Лапчик М. П. ИКТ - компетентность педагогических кадров: монография. Омск: Изд-во ОМГПУ, 2007.-143 стр.
3. Облачные сервисы. Взгляд из России / под ред. Е. Гребнева. М.: CNews, 2011.-286 стр.
4. Риз Дж. Облачные вычисления: пер. с англ. СПб.: БХВ- Петербург, 2011.-288 стр.
5. Шутикова М. И., Смирнова Е. А. Образовательные и научные тренды на основе облачных технологий // Информатика и образование. No8. 2016.
6. Герасимова Е. К., Зенкина С. В. Серевые сервисы как инструментальная среда для проектирования электронных учебных материалов: учебно-методическое пособие. Ставрополь: Ставролит, 2015.-108 стр.

**INTEGRATION OF THE AZERBAIJANI HIGHER EDUCATION SYSTEM INTO THE
WORLD EDUCATION SYSTEM**

Farida Kazimli

PhD student,

Education Institute of the Republic of Azerbaijan

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1503-6888>

Abstract

This paper examines the integration of the Azerbaijani higher education system into the world education system, focusing on the challenges and opportunities associated with this process, and providing insights into how the Azerbaijani higher education system can be transformed to meet the needs of the 21st century. The paper highlights funding constraints, quality assurance, language barriers, and cultural differences as some of the challenges that Azerbaijani universities may face in integrating into the world education system. On the other hand, increased global recognition, collaboration and innovation, international exposure, and economic development are some of the opportunities that Azerbaijani universities can leverage through this integration process. To transform the Azerbaijani higher education system to meet the needs of the 21st century, Azerbaijani universities can develop a strategic plan, foster international partnerships, invest in research and innovation, ensure quality education, and promote language and cultural awareness. Overall, the paper concludes that by addressing the challenges and taking advantage of the opportunities, the Azerbaijani higher education system can integrate into the world education system, promote cross-cultural exchange and global networking, and contribute to the development of Azerbaijan.

Keywords: higher education, integration, challenges, opportunities, quality assurance, language barriers

Introduction.

Azerbaijan is a rapidly developing country with a rich history, culture, and economic potential. To tap into this potential and drive the country's development, it is essential to ensure that its higher education system is globally competitive and aligned with international standards. In recent years, the Azerbaijani government has made significant efforts to modernize the country's higher education system.

Integrating involves Azerbaijani universities taking a range of measures, including ensuring quality education, fostering international partnerships, promoting research and innovation, and aligning with global educational standards. These measures are essential for creating an environment that supports academic excellence and innovation, provides opportunities for international collaboration and exchange, and prepares students for success in a globalized world. Further, this integration can also benefit Azerbaijan by attracting international students and faculty, creating opportunities for cross-cultural exchange and collaboration, and promoting the country's image as a hub for education and innovation.

The integration process requires a strategic and collaborative approach involving educators, researchers, and other stakeholders to ensure that the Azerbaijani higher education system is well-positioned to compete and succeed in the global arena.

This essay will examine the major elements that contribute to the Azerbaijani higher education system's integration into the global education system and will provide an overview of the methods and actions that may be taken to accomplish this. This process's prospects and challenges will be examined in the article, which will also offer suggestions for how the higher education system in Azerbaijan may be changed to better suit the demands of the 21st century.

Methods.

The integration of the Azerbaijani higher education system into the world education system presents both challenges and opportunities. Some of the challenges include:

1. *Accreditation and Quality Assurance:* Accreditation is a process of external evaluation of the quality of educational programs and institutions. The Azerbaijani higher education system can integrate into the world education system by seeking accreditation from internationally recognized accrediting bodies. . The Azerbaijani government can establish a national accreditation agency or align with existing international accreditation organizations to ensure that Azerbaijani universities meet the global standards of academic excellence. This will ensure that the degrees awarded by Azerbaijani universities are recognized globally and that they meet the quality standards expected of higher education institutions.

2. *Funding:* One of the biggest challenges facing the integration of the Azerbaijani higher education system into the world education system is funding. Azerbaijani universities may need to invest significantly in infrastructure, technology, faculty development, and research to align with global standards. However, funding constraints may hinder the ability of universities to make these necessary investments.

3. *Language barrier:* Azerbaijani universities need to provide instruction in English and other international languages to compete globally. Since English is the universal language of education, Azerbaijani universities may have difficulty communicating with and collaborating with universities that do not speak the language.

On the other hand, there are several opportunities associated with the integration of the Azerbaijani higher education system into the world education system. These include:

1. *Modernization:* Integration into the world education system presents opportunities for modernizing the Azerbaijani higher education system, including upgrading infrastructure, developing new academic programs, and incorporating modern teaching and learning methods.

2. *Research and innovation:* Research and innovation are critical for the integration of the Azerbaijani higher education system into the world education system. By investing in research and innovation, Azerbaijani universities can contribute to global knowledge and development, while also enhancing the reputation and competitiveness of the Azerbaijani higher education system. This can involve developing research centers providing funding and resources for research activities, and promoting collaboration with other universities and research institutions around the world.

3. *Faculty and student exchanges:* By providing these opportunities, Azerbaijani universities can offer their students the opportunity to study abroad, participate in international conferences and competitions, and engage in cultural exchange programs. Developing joint academic programs with universities abroad can help Azerbaijani universities align their programs with global educational standards and provide students with international exposure.

There are several methods that can be used to integrate the Azerbaijani higher education system into the world education system. These include:

1. *Develop a strategic plan:* Universities in Azerbaijan can create a strategy describing their objectives and goals for integrating into the global education system, as well as the resources and steps required to accomplish these objectives.

2. *Foster international partnerships:* Azerbaijani universities can work towards establishing partnerships with leading universities and research institutions around the world, which can facilitate faculty and student exchanges, joint academic programs, and collaborative research projects.

3. *Invest in technologies and infrastructure:* Azerbaijan needs to leverage technology and digital tools to enhance the quality and accessibility of its higher education system. Azerbaijani universities can leverage digital technologies to offer online courses and degree programs, which can reach a wider audience of students from around the world. This can include digital learning platforms, modern classrooms and laboratories, and cutting-edge research facilities.

To transform the Azerbaijani higher education system to meet the needs of the 21st century, it is crucial to address the challenges and capitalize on the opportunities. Universities must adopt innovative teaching methods and technologies, provide students with a broad range of educational opportunities, and develop partnerships with industry and the private sector to ensure graduates have the skills and competencies required by the labor market.

Conclusion

In conclusion, the integration of the Azerbaijani higher education system into the world education system is a complex process that requires a multifaceted approach. Achieving this integration requires a multifaceted approach that involves seeking accreditation, developing international partnerships, facilitating faculty and student exchanges, developing joint academic programs, investing in research and innovation, and hosting international conferences and workshops.

While there are challenges to be faced, such as quality assurance, funding, and language differences, Azerbaijani universities can take advantage of the opportunities presented by international collaboration, such as modernization, collaboration and innovation, as well as faculty and student exchange.

By developing a strategic plan, fostering international partnerships, investing in research and innovation, ensuring quality education, and promoting language and cultural awareness, Azerbaijani universities can transform themselves to meet the needs of the 21st century and contribute to the development of Azerbaijan.

The benefit of the Azerbaijani higher education system's integration into the global education system extends beyond the universities to the entire nation. It may help Azerbaijan become more successful and competitive on the world stage by fostering the growth of a highly skilled workforce, fostering innovation, and luring foreign investment.

References

1. Ministry of Education of the Republic of Azerbaijan. (2020). Higher Education in Azerbaijan. Retrieved from <https://edu.gov.az/en/page/1/104>
2. Higher Education in Azerbaijan: Challenges and Opportunities for Development. (2018). The World Bank Group. Retrieved from https://pubdocs.worldbank.org/en/496791540241839037/pdf/Policy-Note-Azerbaijan-The-Role-of-Higher-Education-in-Innovation-Oct-2018.pdf?fbclid=IwAR0AR9Yc1Q_eSrK38DK-hQF8IpJJglqvlS3pfbgivmgheHGWJwcEuIUZ-z8
3. Isaxanli H. (2005). Higher Education in Azerbaijan. UNESCO Conference Reform of Education System of Azerbaijan for Sustainable Future, 27-45. Retrieved from <https://hisaxanli.org/pdf/highere-education-in-Azerbaijan.pdf>
4. Heydarov, F. (2019). Higher education in Azerbaijan: challenges and reforms. Journal of Eurasian Studies, 10(1), 52-57.

PUBLICATION INDICATORS AND PEDAGOGICAL ASPECTS THAT FORM THE BASIS OF ACCURATE SCIENTOMETRIC EVALUATION

Humeyir Ahmadov

*Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor,
Education Institute of the Republic of Azerbaijan
Head of the scientific-pedagogical personnel training department*

Conducting statistical reports of any activity in every economic, political and social society and evaluating the activity based on these reports is one of the relevant components of the modern era. Determining the pace of development in one or another area, eliminating existing problems, leads to faster and more efficient results. In the field of science, the calculation of such indicators helps to conduct comparative analyzes of countries and socio-political associations. In modern times, the positive development of scientific indicators in any country and social society is directly related to the understanding of the mechanism of science's impact on society. If only 70-80 years ago, determining the indicators of science remained an unconventional problem only at the level of philosophical analysis, in the following decades, scientific indicators began to be determined due to precise mathematical calculations, statistical analyzes and indexing. There are several basic elements of evaluation parameters here; the number of periodical scientific publications, reference indicators and other parameters of scientific productivity in a certain field of science are fully connected with the evaluation theory. First of all, attention should be paid to the degree of efficiency of the mentioned parameters.

Systematic analysis of science can, in principle, be carried out on any semiotic objects, because the differences in their behavior are not qualitative, but quantitative. At the same time, a scientific publication as a semiotic object has a number of fixed features, which in other cases would be difficult to distinguish in a pure form. The fact is that the scientific archive, unlike human memory, stores all the products of scientific activity, and using the files of monographs and scientific journals, it allows to restore the picture of any period of the life of science. At the same time, the relations between publications, the participation of some publications in the creation of others, the uneven distribution of publications by scientists, journals, fields of science, countries, as well as the possibility of conducting many other quantitative studies on reliable and complete material make scientific publications the main research object of scientometrics. It is the publication indicators that quantitatively allow us to reveal the advantages of any country in this or that field of science. It should be noted here that scientific calculations allow not only to determine the scientific indicators of this or that country, but also to determine which field of science is in greater demand according to the period. At the same time, scientific publications stimulate the creation and development of mutual relations among scientists of different countries due to reference criteria.

The rapidly developing global informatization processes of society have also had an important impact on the field of education. Recently, the amount of pedagogical information created and processed in higher schools has increased dramatically. Electronic data banks of pedagogical information and educational portals are created spontaneously or purposefully. All these tasks require considerable time and effort from university faculty and a large number of technical specialists in the field of information technology, as well as the availability of appropriate computer and communication equipment. The main issues to be analyzed here; the importance of this process in increasing the quality of education and in the implementation of educational activities, determining the most rational technology and infrastructure available for this processing process, and to what extent the amount of time and resources spent on this process is justified. The preparation of new pedagogical materials, the preparation of methodical tools and textbooks, and the ways of delivering them to students and pupils can also be calculated according to scientometric indicators. However, a single global mechanism in this regard has not yet been fully formed and is carried out at the expense of one or another individual model. Quantitatively, decisions to change the nomenclature, templates, or content of pedagogical materials can only be made if it is scientifically proven that this will have a significant positive impact on the improvement of the quality of education and the realization of the mission of education and

the university. Quantifying the degree and direction of the influence of pedagogical factors on the results of education on the basis of system-cognitive models can help to reveal certain efficiency indicators. Any decisions in the field of changing the design or content requirements for teaching materials or implementing new pedagogical materials in practice can be allowed only if their significant impact on improving the quality of education, labor and time costs are scientifically justified in advance, the necessary pedagogical staff and the number of technical experts corresponds to the effect of the obtained result and the relevant legal platform is available.

As in every field of science, there are some negative features in elmmetrics as well as positive factors. This problem can be tackled in several directions. First of all, we should note that ellimetry focuses more on quality measurement than quantity. Elmmetric indicators of any written scientific publication may include subjective factors in addition to accurate calculations. Given that elmmetrics is closely related to evaluation theory, the number and subject matter of publications, bibliographic references, volume of the text and other factors are taken into account here. This can have a negative impact on a number of quality indicators. For example, a short and concise article written on any scientific field can open the way to completely new ideas and theories of the scientist. This is of great importance in terms of further development of science. Because before a scientific discovery is made, a certain theory is formed around it, which can be formed individually due to any natural catalyst, just as it can be formed by several scientists thinking about the same issue. For example, when the discovery of fire led to a number of revolutionary innovations, the calculation of the quantitative indicators of these revolutionary innovations did not affect the quality, and in the modern era, a number of scientific discoveries and inventions can occur individually. Also, in the modern era, high evaluation criteria are obtained in the field of natural and exact sciences in scientific indicators, which causes a big difference between humanities and social sciences and natural and exact sciences. For example, molecular biology, cybernetics, informatics, etc. are among the ultra-modern sciences of the time. While the scientific indicators of mathematics, physics, chemistry and biological sciences are very high, the quantitative indicators in literature, linguistics, philosophy, folklore and other fields do not reach such a significant level. This factor can be explained by fields of science that are the demand of the time, for example, economics, archeology, political science, psychology, sociology, pedagogy, etc. social sciences are also in high demand. However, it is not necessary to forget that in the formation of strategic human capital, which is the most important guarantor of national security of every country, the role of sciences that create a foundation for the study of national and moral values is not small. It should also be noted that there is a separate citation index (A&HCI) for the humanities and social sciences listed in the Web of Science database. The practical problems of elmmetrics include a number of factors related to the impact factor criterion. As we know, the impact factor is based on the calculation of the indicators of scientific journals over a three-year period (in some cases, two years). The most important of the negative factors present here is related to the quality of research. The citation count and publication index of any scientific journal may not affect this quality. The indicator difference between the fields of science that we mentioned earlier also applies to the impact factor. For example, the impact factor of biology journals is higher than the impact factor of philology journals. In the last thirty years, the impact factor has been calculated by only one company (Thomson Scientific), which calls into question the objectivity of those indicators. Recently, a number of researchers (Larivier, Kyermer, Taylor, Paterson, Callaway) have made statements that the quantitative calculation of the impact factor indicators of the scientific journal is inversely proportional to the quality in some cases. The number of those who defend this idea is increasing. Despite all this, the role of ellimetry in the development of modern science is undeniable, and it is one of the main criteria that directly motivates it to act on a systematic mechanism in the world.

Philological sciences

TRADITIONAL METHODS OF TEXTUAL STUDIES IN CLASSICAL ARABIC TEXTS AND MODERN ENCRYPTION METHODS

Novruz Nuriyev

*Scientific worker of the Institute of Oriental Studies
named after Z. Bunyadov of ANAS*

The need to ensure the confidentiality of information has arisen since ancient times. In ancient times, the language of the priests largely played the role of a means of transmitting secret information. Sacred knowledge was recorded in this language, which was available only to a very few. Most scientists associate the creation of cryptography with the creation of writing. Cuneiform, pictorial and hieroglyphic writing used in ancient states, was extremely complex and required a long study, and the coverage of educated people was very limited. This allowed the records to be used to convey secret information. Some of the surviving clay tablets show that the ancients knew a technique where the original letter, written on a clay tablet and fixed with fire, was covered with a second layer of clay with a message without secret information. For example, there is such a phrase in English Sincerely yours, or simply sincerely, which literally means "Yours without wax". "Without a layer of wax, sincerely." A similar technique was used by Sostratus of Cnidus, the builder of the lighthouse of Alexandria, who, at the behest of the Egyptian ruler Ptolemy Philadelphus, installed a tablet with his name on the wall, but made it of plaster painted with marble. After many years, the layer of plaster crumbled and the real name of the author was revealed - one of the wonders of the world, engraved on the stone. Such concepts as the Caesar cipher, magic squares, etc. were known. For example, the earliest magic square was discovered in India. A square of 16 characters in all directions adds up to 34. There are many other examples of square encryption, such as the Polybian square, etc. Thus, already in the ancient world, people used two main tricks that are still used today:

The concept of cryptography and medieval Arabic works in the field of cryptography Cryptography is the science of methods for converting information to protect it when transmitted over insecure communication channels and about how to implement these methods in practice. The Arab world at the beginning of the Middle Ages actively used cryptography. The level of development of mathematics and other sciences during this period was significantly ahead of the knowledge of other peoples. In the Arab world, cryptography was called "Ilm-at-taamiya". The most ancient work is considered to be the work of the Arab scholar Abu Bakr Ahmed bin-Ali bin-Wahshi al-Nabati, dating back to 855. It mentions various encryption systems based on the symbols of ancient peoples. These ciphers were used until the beginning of the 19th century. for encrypting secret correspondence, reports of spies, treatises on black magic. Ibn Wakhshiya is considered the author of Kitab Shauk al-Mustaham (Secret Hieroglyphics and Alphabets; literally translated differently: Kitab Shauk al-Mustaham fi marifat rumuz alaklam - "The book about the desire of a mad lover for knowledge of secret scriptures"), which discusses a number ancient writings and the decipherment of Egyptian hieroglyphs is given.

An edition of the Arabic text with an English translation by the Viennese orientalist Joseph von Hammer-Purgstahl, who acquired the manuscript in Cairo, appeared in London in 1806 and was known to Sylvester de Sacy. Ibn Wakhshiya's decipherment was only partially correct, but he correctly assumed the connection between the ancient Egyptian language and Coptic and relied on Coptic parallels in deciphering. Even earlier, in the XVII century. Athanasius Kircher met this manuscript. In the ninth century Homophonic substitution ciphers were widely used (A substitution cipher is an encryption method in which elements of the original plaintext are replaced by ciphertext in accordance with a certain rule. Text elements can be individual characters, pairs of letters, triples of letters, a combination of these words).

From the 8th century AD the development of cryptography takes place mainly in Arab countries. It is believed that the Arabic philologist Khalil al-Farahidi first drew attention to the possibility of using standard plaintext phrases for decryption. He assumed that the first words of the letter in Greek to the Byzantine emperor would be "In the name of Allah", which allowed him to read the remainder of the message. He later wrote a book describing this method, Kitab al-Muamma (The Book of the Secret Language). Also in the ninth century The first known mention of frequency cryptanalysis is in Al-Kindi's book A Treatise on the Decryption of Cryptographic Messages. Abu Yusuf al-Kindi in his Treatise on the Decipherment of Cryptographic Messages showed that monoalphabetic ciphers, in which each character of the encoded text is assigned a one-to-one correspondence with some other character of the alphabet, are easily amenable to frequency cryptanalysis. In the text of the treatise, Al-Kindi provided a table of letter frequencies that can be used to decipher Arabic ciphertexts using a monoalphabetic cipher. According to Al-Kindi, a clue to a cryptanalyst can be common opening words that are used in almost every language. For example, in Arabic, "In the name of God, the merciful and merciful" was often used.

Many manuals for officials, such as the "Guide for Secretaries" contained sections on cryptography. For example, in the book of the 10th century "Adab al-Kuttab" ("Guide for Secretaries") as-Suli, there are instructions for encryption of tax records, which confirms the spread of cryptography in ordinary, civilian life. The Arabs introduced such concepts as an algorithm (lat. Algorithmi - on behalf of the Central Asian mathematician Al-Khwarizmi - a finite set of precisely specified rules solving a certain class of problems or a set of instructions describing the procedure for the performer to solve a certain problem) and a cipher (from French chiffre, a number, which, in turn, from Arabic sifr, zero is a system of reversible transformations that depends on some secret parameter (key) and designed to ensure the secrecy of transmitted information.) The knowledge of the Arabs in the field of cryptography was expounded by Shehab Kalkashandi, the author of a 14-volume encyclopedia written in 1412. He included a whole section devoted to the use of encryption systems based on both permutations, and on the replacement (including multiple) characters. This section, titled "Regarding the Hiding of Secret Messages in Letters," contained a description of substitution and permutation ciphers, a frequency method of cryptanalysis, and tables of frequency of letters in Arabic based on the text of the Qur'an. In addition, much attention was paid to the opening of encrypted messages. The proposed methods were based on the statistical and linguistic properties of the language. Based on the text of the Quran, the encyclopedia provided statistics on all the symbols of the Arabic language and an example of opening someone else's message.

The following centuries led to the gradual decline of all Arabic science, including cryptography. But most of the discoveries in the field of cryptography by Arab and Muslim scientists are still used in some encryptions and algorithms.

In the XX century. Arab scientist Tahir El-Gamal came up with the El-Gamal Scheme cryptosystem, a public-key cryptosystem based on the difficulty of calculating discrete logarithms in a finite field. The cryptosystem includes an encryption algorithm and a digital signature algorithm.

This is a clear example of the fact that traditional traces still exist in modern textual studies and can develop on the basis of more modern methods.

THE ELIZABETHAN BIBLE TRANSLATIONS: SPIRITUAL WAYMARKS AND RATIONAL GUIDES TO TRANSMIT GOD'S WORD IN HUMAN LANGUAGES

Patsan Vasylyshyn

*(Archbishop Eulogius of Novomoskovsk),
PhD in Theology, PhD in the History of Philosophy,
Associate Professor at the Department
of International Relations and Social Sciences and Humanities,
Dnipropetrovsk State University of Inner Affairs, Ukraine*

Abstract

The author denotes the configuration of developing the emphasized vectors of forming the metatextual dimension of the English Bible translations, performed in the era of Elizabeth I, into the lines of constituting their texts where the usage of traditional poetical devices renovated on the grounds of the Renaissance-Humanistic aesthetics, leads to the textual structure transformation, urging to the rational comprehension of biblical narratives and predicting the withdrawal from the spiritual perception of God's Word.

Keywords: Absolutely Personal God, Supernatural Revelation, God-Breathed narratives, Human Personality, ultimate communicative experience, textuality, translation, Renaissance, poetics, aesthetic.

The post-non-classical departure from "the ultimate explanations" (B.P. Bowne), reducing the subjectivity to the impersonal cognitive self-identity failing to manifest the irreducibility of both the Self and the Other, inducts the rediscovery of non-rationalized communicability denoted by a human appeal to the Divinity as the precognitive personal core. To realize the theological concept of a person existing "in relation to God" (R. Guardini), the postmodernist thought forms the different lines of reflecting the communicative coexistence including: the argumentation for the inescapable personally manifested aspiration of humanity to communicate with the Saviour in J. Derrida's explication of the apophatic way of defining God's name [5]; the attempt to continue "the discourse with God beyond being" [10] in E. Levinas' ethics of responsibility; the comprehension of interpretative "narrative activity", intended to fulfill the reception of the Sacred symbols, narratively transmitted by the Bible, as a mode of a personality's self-revelation in P. Ricoeur's "epistemology of a new understanding" [15]; the recognition of Christian ascetic as the landmark of the person's voluntary actability in M. Foucault's definition of the intents to think otherwise as the initiatives of entering the discursive field "for the constitution of ourselves as autonomous subjects" [6]; the reflective extension of the communication phenomenality in J.-L. Marion's phenomenological meta-description of the givenness of the personal existence of both the Self and the Other as God's gift [11].

Denoting the unrealizability of the person's self-definition beyond the ultimately authentic communicative experience, eliminated from "the cultural metanarrations" (J.-F. Lyotard) abstracting the foundational principles of being and cognition from the life stories all these vectors of renewing the interpersonal communication vertical, not comprehended by theocentrically oriented rationalism and hidden by anthropocentric rationalization of its horizon pave the path for a person, trying to come out of the meta-narrative dead lock of identifying himself or herself with the patterns of the depersonalized monologic subject, by directing him or her to the sphere of narration, transmitting the way of communicating authentically in the dialogic interaction between the Self and the Other to verbalize "the narrative identity" (P. Ricoeur) as the primary form of revealing the irreducible personhood.

Aimed at reuniting spirituality and rationality in the post-traditionalist field of person's self-manifestations, post-secularism declares its constitutive idea as the intention to comprehend the narratively revealed communion of a human person with the Absolutely Personal God as the communicatively experienced authenticity of the personality.

To provide the renewal of the theocentric communicability-revealing model, connecting the horizon of interpersonal relations with their vertical, the emergent communicative interaction between theology, philology and philosophy, marked by “the personalist inspiration” (J. Lacroix), initiates the revision of the anthropocentrically limited translation matrices, formed in the period of late-traditionalism and in the era of modernity to ensure the fulfillment of the intent “to transmit God's Word in human languages” (E. A. Nida) as the trans-historical intentional dominant of interlingual communication. Intended to clarify the preconditions and ways of the anthropocentric limitation of perceiving the ultimate communicative experience initial for the theocentricity of the world view, such a review predicts the exposition of both premises and modes of establishing the distance between the spiritually directed reception of the personhood topology disclosed by the Supernatural Revelation and transmitted by the Bible and the rationally oriented multilingual reconstructions of the Scripture narrations in both theory and practice of translating God-Breathed Book.

The aim of the article is to reveal the correlation between the spiritual translators' waymarks and their rational guides that was established in the metatextuality of the English Scripture translations performed in the era of Elizabeth I, known as the Geneva Bible (1560) and the Bishops' Bible (1568) and marked by the original textuality transformations manifesting the connection between the Renaissance aestheticization of traditionalist consciousness and the late-traditionalist rationalization of narrative transmission of the communication ultimacy in different languages.

The cultural revival movement, initiated by the core Humanist intention and completed as the transition from traditionalism to post-traditionalism, was not exhausted by laying the foundations for the national literatures through the renewal of the literary tradition as a mode of communication of the Self with the Other, but extended to the sphere of multilingual transition of the narratively revealed Truth about the communion of the human person with God by rendering both the Hebrew texts of the Old Testament and the Greek text of the New Testament in the Early Modern European languages.

To define the way of completing the Divine Plan by humanity, the Renaissance-Humanistic thought connected the personal self-manifestation with the equal achievement of virtue and knowledge (*virtus atque doctrina*) as the ideal, accepted from the antique rhetoric in the re-definition, based upon the Christian anthropology, founded by the Church Fathers in Late Antiquity and the Early Middle Ages and performed on the eve of the Renaissance on Dante's way of revising the initial semantics of the concept *humanitas*, introduced as the universal marker of the human nature by Cicero with the detachment from the Pre-Eternal Verity. Having grasped the inseparability of cognition from interpersonal communication as a self-awareness precondition, revealed by God's Word, but hidden in the West branch of Christianity by the Scholastic double-truth theory, formulated to substantiate the Catholic Church doctrine and detaching the reason from the faith, the *Studia Humanitatis* included the acquisition of ancient languages such as Latin, Greek and Hebrew in the process of becoming the perfect human person (*uomo completo*), realizing himself or herself as the image of God and achieving godlikeness by manifesting his or her creative ability, guided by his or her mind.

Arguing for the personal self-manifestation, presuming both the spiritual growth and the intellectual development, the Early Humanism appealed to the Apostle Paul's characteristics of Creator as “designer and builder” (Heb. 11:10) and reflected it in the horizon, anticipated in the Middle Ages by Geoffrey of Vinsauf and established in the Proto-Renaissance period by Dante Alighieri to comprehend the human creativity, moved by the intention of expressing the ultimate communicative experience as an aesthetic mode of transcending the limits of rationality, distorted by the fall. But inspired by Dante's idea of the literary-creative expression of the Truth, disclosed by Natural and Supernatural Revelation, Francesco Petrarca recognized as the First Humanist and his follows deviated from the denoted line of reflecting the artistic imitation of the beautiful examples of God's creation as an artist's way of gaining the similarity to God. They realized the reason as a great privilege gained by the created person from Creator, but characterized the human mind as possessing the capacity “to establish the ethical criteria of the personal self-definition detaching it from God's communication with people” [1, p.91]. Therefore the Early Humanist reflection of the creative fulfillment of the personality was directed by Petrarca's initiative of imitating the antique literary works, perceived as the complete samples of expressing the veracity, discovered in the cognitive

activity, detached from God's Revealed Truth, but predetermined and verified by the rationally defined axiological landmarks, testifying for the correlation of the worldview positions of poets and rhetoricians of Ancient Greece and Rome with the values, unveiled in their authenticity by Christianity. On the indicated vector of moving to the origins of humanity the intent to imitate the specimens of both poesy and prose of Antiquity developed into the intention of competing with their authors in achieving the perfect mode of expression.

Further movement of the *Studia Humanitatis* "to the sources" was marked by the rediscovery of the ultimately authentic communicability, experienced in the relationship of the created person with Creator, as the main presumption of both cognition of God and self-knowledge.

Deviating from the meta-narrative abstractions, formed by the scholasticism to state the limitation of cognitivity by separating the human mind from the ultimate communicative experience, the Humanism of the High Renaissance reaffirmed the need for the personal access to the narratively communicated Verity of God's Word and renovated the trans-historical intentional dominant of interlingual communication after centuries of ignoring the intentionality of multilingual utterance of the Pre-Eternal Verity by Catholicism and at the background of breaking the silence by one of the predecessors of the Church Reform in England John Wycliffe, Catholic priest, theologian, seminary professor at the University of Oxford and promoter of the first complete English Bible translation, appeared in 1382 as the result of translating St. Jerome's *Vulgata Versio*, stated by the Catholic Church as the canonic Latin Scripture version into Middle English.

Such a turn of the Renaissance-Humanistic thought was inspired by Lorenzo Valla, Catholic priest, rhetorician, literary theorist and educator, recognized as the prominent Italian Humanist for the high proficiency in Classical languages, in the course of the textual analysis, intended to verify the Latin Vulgate, used by the Catholic Church as the official Bible text, by comparing it with some Greek manuscripts and summarized in the critical commentary written in the mid-fifteenth century. Having rediscovered Valla's work, Erasmus of Rotterdam, Catholic priest, theologian and writer, glorified as the greatest scholar of the northern Renaissance, initiated the development of the return *ad fontes* into the reception of the original textuality of manifesting the unconditionally true communion of the human person with God in the process of applying the Renaissance-Humanistic thought to studying the Greek text of the New Testament and the Church Fathers' works with the usage of the philological methods, introduced by the *Studia Humanitatis*.

Supported by Erasmus' prominent collaborators John Colet, Catholic priest, theologian and educator, and Thomas Linacre, physician and Classical scholar, both known for their promotion of Humanism in England, the initiative of renewing the translators' activity, intended to transmit God's Revealed Truth in human languages, marked the start of the unprecedented reconstructive work, primarily focused by "the Prince of the Humanists" on the textual transmission of the New Testament and fulfilled by him as the complex reconstruction, called the *Novum Instrumentum omne* ("All of the New Teaching") in the first edition (1516), renamed the *Novum Testamentum omne* ("All of the New Testament") in the second edition (1519) and correlating the Greek text, reconstructed by the use of the available manuscript sources, and the edited Latin version, based upon the substantive revision of the correspondent part of the *Vulgata*, translated by St. Jerome of Stridon.

By directing the Renaissance-Humanistic thought to the textual originality of God-Breathed Book and coordinating the semantic relevance and the formal concordance as the rationally defined criteria of the adequacy of the Bible translation at the background of recognizing Creator's inspiration of the created person's actions, aimed at the multilingual utterance of the Pre-Eternal Verity, Erasmus of Rotterdam broke the soil for both manifestation and fulfillment of the intent to transmit God's Word in the then emergent national languages as the idea of providing the personal access to the Divine Revelation under the circumstances of the world language diversity.

This intention was manifested by Erasmus in the introduction, written for the *Novum Instrumentum omne* and reproduced in the *Novum Testamentum omne*: "Indeed I disagree very much with those who are unwilling that Holy Scripture, translated into the vulgar tongue, be read by the uneducated, as if Christ taught such intricate doctrines that they could scarcely be understood by very few theologians, or as if the strength of the Christian religion consisted in men's ignorance of it. The

mysteries of kings, perhaps, are better concealed, but Christ wishes his mysteries published as openly as possible. I would that even the lowliest women read the Gospels and the Pauline Epistles. And I would that they were translated into all languages so that they could be read and understood not only by Scots and Irish but also by Turks and Saracens” [7].

Erasmus' way of comprehending the narratively unveiled communion of the human person with God predicted both the study of the Holy Scripture texts in the languages, in which they were written, and the translation of God-Breathed narratives into different languages in conjunction with the reception of the unwritten Holy Tradition and the Church Fathers' works at the background of realizing the synergetic character of interlingual communication, performed to provide the personal access to God's Revealed Truth, transmitted by the Scholastic reflection in the meta-narratively limited form, rationalistically separating reason from faith. But the innovation, intended to strengthen the positions of Catholicism by rediscovering “the living image” of Christ's mind [6], became the basis of the translators' activity, performed to support the Reformist tendencies and responsible for rationalizing the interpersonal communicative interaction, aimed at the multilingual textual transmission of the Pre-Eternal Verity and establishing the principle *Solo Scriptum* on these grounds.

The *Novum Testamentum omne* was used by the initiator of the Church Reform Martin Luther as the source-text of his translation of the New Testament into German, performed in 1522 and included in the target-text known as Luther's Bible in combination with the Old Testament version, translated from Hebrew in 1534.

The Greek text reconstruction, proposed by Erasmus of Rotterdam, and the transformation of the reconstructed source-text into the German target-text, produced by Martin Luther, inspired William Tyndale to translate the New Testament into English using the *Novum Testamentum omne*. Fulfilled outside England as the first English translation of the New Testament from Greek and made known by publishing this work in the continental Europe (a partial edition – in 1525 in Cologne, the first complete edition – 1526 in Worms), Tyndale's initiative developed in the translator's activity, intended to render the Old Testament from Hebrew to English for the first time and resulting in the versions of the Pentateuch (1530), the Book of Jonah (1531) and the historical books (Joshua – 2 Chronicles) (1536). Having remained incomplete because of the martyrdom of the gifted philologist and reformer, who gave his life to ensure the availability of the Divine Revelation for his compatriots by rendering the Scripture from the languages of prophets and apostles, the biblical text, reproduced by William Tyndale in his native tongue, overpowered the prohibition to translate God-Breathed Book into the vernacular language, which had been imposed by the authority of the Rome Church in England (in *Constitutions of Oxford* issued in 1408 by Thomas Arundel, Archbishop of Canterbury) to bar the spread of Wycliffe's Bible, rendered from Latin to support Englishmen, who could “learn Christ's law best in English” [18]. Made on the eve of the Reformation in England, Tyndale's start on translating both the Old Testament and the New Testament from the original languages laid the foundations for all the later Scripture translations, performed to provide the personal access of English-speaking people to God's Word by transmitting the originality of both prophetic and apostolic discourses in English.

William Tyndale substantiated his method of translating God-Breathed Book in the preface (*WT unto the Reader*) to the revised edition (1534) of his version of the New Testament by specifying the general Humanist framework of the dialogic connection between the “figure-for-figure” transmission model and its “word-for-word” matrix, distinguished as the traditional rationally defined modes of the interlingual communication at the background of manifesting the intention “to interpret the sense of the Scripture and the meaning of the Spirit” [16], as the translator's way of perceiving the spiritual-rational synergy as the founding principle of the Bible translation from the perspective of the Reformist vision of the communion of the created person with Creator. To form the target-text, reproducing “the grace and sweetness, sense and pure understanding” [16], emphasized by translator as the source-text characteristics, predicting the indicators of the adequate translation, Tyndale's thought paved the path towards both the semantic relevance and the formal concordance between the textual originality and the translated text in the course of revealing the correlations between both Hebrew and Greek as the source-languages and English as the target-language compared in this status

with Latin. Accentuating the supremacy of “our tongue” [16], realized as the marker of both personal and national identity of the Englishmen, over the language of the *Biblia Sacra Vulgata*, canonized by the Catholic Church, in the manner-of-speaking coordination with the languages of prophets and apostles, the initiator of transmitting the Old Testament and the New Testament to the people of England from the original languages argued for the adequacy of the transmission resource of English for applying the “word-for-word” model as the appropriate tool for fulfilling the “figure-for-figure” matrix in the process of translating the biblical narratives from Hebrew and Greek. By such a manifestation of the dialogics of correlating the opposite translation modes William Tyndale denoted the way of reconstructing the Scripture narration in its substantive and formal unity, reproduced neither in St. Jerome's *Vulgata Versio*, based upon the “sentence-for-sentence” matrix preferable in the situation when, in Tyndale's words, “thou must seek a compass in the Latin and yet shalt have much work to translate it well-favouredly...” [], nor in Wycliffe's Bible version, translated from the *Vulgata* with the use of the same model, marked by the translator in the explanation of his approach: “...to translate after the sentence and not only after the words, so that the sentence be as open or opener in English as in Latin” [16].

During the reign of Elizabeth I of England Humanism and Reformation met on the lines of defining the trans-historic intentional dominant of interlingual communication, aimed at “the transmission of God's Word in human languages” (E. A. Nida). These vectors of returning to the origins of humanity formed the field of Elizabethans' creative fulfillment, where both the translators' activity, directing at the multilingual utterance of the Pre-Eternal Verity, and its reflection, shifted their focus from the single authentic reconstruction of the Biblical text to the plurality of the interpretations paving the personal ways to God's Revealed Truth [13].

This transformation of the intentionality of the translation practice was predicted by the connection of Elizabethan theoretical thought, focusing on it (Roger Ascham, George Chapman, John Florio, Thomas Wilson), with the dialogicity of the Renaissance unity of poesis and rhetorical genesis as a source of individualizing style and genre dimensions of the author's self-definition [1], inspiring the turn of the translator's self-manifestation including the intentions of transmitting Divine Revelation in different languages from outer declaration of the person's choice of mode and means of translating the narrations to inner decision-making [3; 4; 8; 17].

Inspired by the Renaissance-Humanist definition of the literature, including the literary translation as a complete mode of verbalizing the Absolute Verity, revealed by God's Word, the English men-of-letters of the last third of the sixteenth century did not reduced “the moral guidance” of readers, approved by traditionalism as the aim of poesy, to the original figurative expression of the universal truth, discovered by the Natural Revelation, manifested by the creations. In the age of Elizabeth I the creative initiative, founding the Renaissance artistic consciousness, developed into the intent to perform the kernel Reformist strain, defined in England as a new apprehension of the old need in the straight personal access of the Englishmen to the Supernatural Revelation, that might be provided due to the Protestant limited vision of the communion of the created person with Creator only by translating the Bible into his or her native tongue [9].

At such a turn of the Humanistic thought the Renaissance aspiration for the personal literary-creative self-manifestation extended to the sphere of transmitting God's Word in human languages. Grasping the scope of both the Renaissance-Humanist reflection of multilingual utterance of Pre-Eternal Verity and the Church Reform initiative to perform the vernacular reconstructions of biblical narratives in their metatextual dimension defined as “the philosophy of translation” and established by *the Translators' Prefaces*, the Elizabethan literary craftsmen engaging in the process of translating God-Breathed Book from Hebrew and Greek into English dialogically correlated the stable traditionalist theocentricity with the developing anthropocentric tendencies of the Renaissance worldview by directing their creativity towards the area of person's fulfillment, where the human personality as the image of God could achieve godlikeness, providing the neighbour's attachment to the ultimate communicative experience in its narrative manifestations. Using the literary-creative resource, formed in the course of improving the vernacular languages according to the speech-forming principles, elaborated by classical poetics and rhetoric, the Humanists of the era of Elizabeth

I performed two English Scripture translations, known as the Geneva Bible (completed by William Whittingham, Christopher Goodman, John Pullain, Thomas Sampson, Miles Coverdale in 1560) and the Bishops' Bible (initiated by Matthew Parker, the archbishop of Canterbury in 1568).

To fulfill the metatextually manifested intention to reunite the potential of “sentence-by-sentence” model with that of “word-by-word” matrix Elizabethan translators of God-Breathed Book established the dialogical connection of these patterns of interlingual communication as a frame of reconstructing the biblical topoi of personal being.

Such a dialogue of the classical translators' approaches developed into the correlation of the different English verbal markers of the contextual meanings of words ὑπόστασις and προσωπον used in the Greek text of the New Testament to indicate the personality. This mode of reshaping the narrative indicators of personhood reflected the framework of the Renaissance-Humanist reception of the Antique aesthetic category *decorum* and testified to the concordance of the exiled translators, sheltering in Geneva, with the Anglican bishops, involved in the process of translation, in the field of accepting the Renaissance style poetics as the form of the author's self-definition based on the comprehending the individual-creative utterance as an original way of reactualizing “the ready-made word” of traditionalism.

The reconstruction of the topological structure of personhood in the English Scripture versions, formed in the era of Elizabeth I, was marked by the divergence of the ways of transforming its source-text organization. The Geneva Bible did not exhaust its innovation by introducing the first modern verse divisions, but included “the bracketed” commentaries, forming the deliberate perception of the Biblical testimonies. The Bishops' Bible was intended to unite two opposite dominants of structuring the text: edification priority, presupposing the tendentiousness of reflecting and interpreting the Scripture evidences, and “diversity of translations and readings” (Matthew Parker, the archbishop of Canterbury), demonstrated by combining the different versions of Psalms and attaching the initials of translators to the target-text parts, produced by them. Revealing an embranchment of the trajectory of Elizabethan translators' departure from the ways of structuralizing the narration in the Hebrew text of the Old Testament and the Ancient Greek text of the New Testament, such transformations reflected *varieta* as the basic Renaissance-Humanistic aesthetic principle [3] predetermining the priorities of the Renaissance genre poetics.

The intertextual configuration of relations between source texts, used by Elizabethans, involved in translating the Bible, and target-texts, produced by them, denotes the Humanist dialogic ultimacy revealed in the course of fulfilling the translation concept defined in their metatextual manifestations of the intent “to transmit God's Word in human languages” (E. A. Nida). Correlated with the mainstream of aestheticizing the late-traditionalist consciousness, where the rationalization of poetic creativity initiates the transformation of an author's self-definition dialogicity, formed by connecting its theocentrically directed lines with its antropocentrically oriented vectors, into the anthropocentricity of both the formation of an individual style and the individualization of a genre form [1], the translators' *modi operandi* substantiated and used in the era of Elizabeth I to reconstruct the narration of God-Breathed Book reinforce the rational aspect of perceiving the ultimate communicative experience manifested by biblical narratives and predicted in such a way the early modern ratiocentric limitations of approaching God's Revealed Truth.

References

1. Власенко Н. І. Автор як наслідувач-деміург: ренесансно-маньєристична рефлексія поетичного творення/ Н. І. Власенко// Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки, 2017. – Вип. 12. – С.88 – 96.
2. Иероним Стридонский. Апология против книг Руфина, посланная Паммахию и Марцелле/ Иероним Стридонский// Творения блаженного Иеронима Стридонского. — Киев: Типография Г. Т. Корчак-Новицкого, 1879. — Часть.5 — 149 с.
3. Ascham R. Schoolmaster/ R. Ascham// The Whole Works of Roger Ascham. – L.: John Russel Smith, 1864. – P. 176 – 258.
4. Chapman G. Epistle to the Reader/ The Poems of George Chapman – L.: John Russel Smith,

1864. – P. 22 – 23.

5. Derrida J. Faith and Knowledge. The Two Sources of 'Religion' at the Limits of Reason Alone/ J. Derrida// *Acts of Religion* [Translated by G. Anidjar]. – New York and London: Routledge, 2002. – P.27 – 56.

6. Erasmus Desiderius. Collected Works of Erasmus/ Erasmus Desiderius. – Vol.2: Letters 142 to 445, 1501 – 1514 [tr. by R.A.B. Mynors and D.F.S. Thomson, annotated by James K. McConica]. – Toronto: University of Toronto Press, 1976. – 438 p.

7. Erasmus Desiderius. Novum Testamentum omne/ Erasmus Desiderius. – Basel, 1519.

8. Florio J. Epistle to the Courteous Reader/ J. Florio//The Essays or Morall, Politike and Millitarie Discourse of Lord Michael de Montaigne. Trans. John Florio. – L.: Edward Blount, – 1603. P. 3 – 17.

9. Foucault M. The Subject and Power/ M. Foucault//Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics [ed. by H. L. Dreyfus and P. Rabinow]. – Brighton: HarvesterPress, 1982. – P. 208 – 227.

10. Levinas E. Totalite et infini: essai sur l'exteriorité/ E. Lévinas. Paris: Le Livre de Poche, 1990. – 346 p.

11. Marion J. - L. God without Being/ J. - L. Marion. – Chicago – London: The University of Chicago Press, 1991. – 344 p.

12. Patsan V. O. (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk) The Elizabethan Bible Versions at the Background of the Traditionalist Theory of Translation/ V. O. Patsan (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk)// Від бароко до постмодернізму. – Дніпро: «Ліра», 2017. – Вип.XXI. – С. 25 – 37.

13. Patsan V. O. (bishop Eulogius of Novomoskovsk) At the Threshold of American Personalism: Providing the Personal Access to God's Word in Elizabethan Bible Translations/ V. O. Patsan (bishop Eulogius of Novomoskovsk)// Грани. – 2016. – №2. – С. 131 — 145.

14. Philo of Alexandria. A Treatise on the Life of Moses, that is to say, On the Theology and Prophetic Office of Moses, Book II/ Philo of Alexandria//The Works of Philo Judaeus [translated from Greek by Ch. D. Yonge]. – L.: G. Bell & Sons, 1854 – 1890. – Vol. III. – I (1) – XLIX. (270).

15. Ricoeur P. The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics/ P. Ricoeur. – Northwestern University Press: Evanstone, 1974. – 512 p.

16. Tyndale W. WT unto the Reader/ W. Tyndale// The Newe Testament, Diligently Corrected and Compared with the Greke. – Antwerpen, 1534. P.2 – 10.

17. Wilson Th. The Arte of Rhetorique/ Th. Wilson [Ed. G. H. Mair]. – Oxford: Clarendon Press, 1909. – 236 p.

18. Wycliffe J.The Wycliffe Bible: John Wycliffe's Translation of the Latin Vulgate Bible/ J. Wycliffe. - Lamp Post Inc., 2009. – 800 p.

THE TRANSITION FROM ROMANCE TO NOVEL: LAYING THE METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR RECONSTRUCTING THE RENAISSANCE MODES OF MANIFESTING THE GENRE IDENTITY

Vlasenko Nataliia

PhD in Philology,

Associate Professor

at the Department of the Foreign Literature,

Oles Honchar Dnipro National University

Abstract

The study clarifies the validity of methodologies used to reconstruct the transitive novel-forming trajectory paved on the cultural ground of the Renaissance in the course of revising the romance. The author substantiates the reconstructive model based upon the dialogical correlation of classical concepts and post-non-classical approaches and providing the reinvention of both aesthetic landmarks and poetical tools used to create the late-traditionalist genre matrix.

Keywords: poetics, rhetoric, monologism, dialogism, historical-genetic reconstruction, narrative self-identification, artistic consciousness

The topicality of the problem. To develop the departure from the inevitably monologic cultural “meta-narrations” (J. - F. Lyotard), rationalistically detaching the cognition from the ultimate communicative experience, into the rediscovery of the way to reunite them by means of narrative dialogics, [11; 12; 14; 15; 16] the contemporary thought focusing on the historical-literary process should reveal the dialogue framework ensuring the holisticity of perceiving the personhood in the course of producing and perceiving the narrations. Such renewal of the intentionality of the literary reflection predicts the initial accent on the resource of forming the narrative identity revealed by the aesthetic-poetological dialogue structure transformations, performed in the course of the Renaissance transition from romance to novel and using the arsenal of the genre dialogicity to express and transcend the personal self-identification limits established at the turn of the reflective consciousness from theocentrism to anthropocentrism.

Depending upon the theoretically generalized vision of the historical logic of changing the forms of narration, the actual scope of comprehending the narrative identification patterns of demarcating “two epochs” (P. A. Grintser) of the trans-historically dialogic genre reveals the methodological controversy of the historical-genetic reconstructions focusing on the process of its genesis. Therefore to denote both the ethic-aesthetic preconditions of the Renaissance transition from romance to novel and the potential of the poetological variety, providing this change of the matrix of “the genre identity” (Zh.-M. Sheffer), the historical-literary retrospective of the most discursive transitive period of the romance/novel history should be predicted by the analytical review of the theoretical-methodological problems of reconstructing this manifestation of the genre transitivity that is intended to find the ways of solving the indicated questions.

The purpose of research. Predetermining **the aim** of the investigation in this article, such indication of the introductory stage of defining the modes of the late-traditionalist transformation of the genre epistemologically directs the elaboration of the appropriate **model of the historical-genetic reconstruction** towards the dialogic frame of the personal-subjective self-manifestation grasping both vertical and horizontal orientations of communicative-dialogic interaction.

Analysis and results. At the background of the divergence of the historical-theoretical definitions of both the genre space and the starting-point of its genesis the literary historians' views on the late-traditionalist stage of this process coincide in reducing the multitude of the vectors of founding the novel aesthetics to the mainstream of denying the romance poetics.

In general this idea was implied by M. M. Bakhtin in the differentiation of two stylistic lines of the genre performed in the context of grounding his conception of “the word in the novel”. Denoting

the kernel characteristics of the genre-forming utterance as the dialogicity the great thinker of the twentieth century in the course of revealing its rhetorical arch-textual foundations established the divergent horizons of perceiving the communicative-dialogic intentionality of the rhetoric and the source of the novel dialogism aroused by it. The indicated delimitation is considered to be the result of the reduction of the discursive-rhetorical arsenal of dialogizing of both speech and mentality pre-determined by the rhetorical modal dominant and accepted by the novel to the expression of the “private” genre meaning in the “public” form radically strange for it and reflectively restricted to the correlation of the traditional rhetorical topoi monologized in the rhetorical-poetological synthesis of traditionalism. On this base M. M. Bakhtin distinguished the monological mode of novelness, passing away at the threshold of modernity, and its proper dialogical mode developing through out the history of romance/novel [2; 3; 4].

Such meta-logic of the genre rise was specified by E. M. Meletinsky restricting the genealogy of the novel to the *nouvella* [1] and by M. L. Andreev representing the Renaissance self-renewal of the chivalry romance as its self-denial resulting in the establishment of the *picaresca* [9].

The meta-narrative scheme of destroying the genre tradition was supported by A. V. Mikhailov emphasizing the rhetoric word dialogically involved in the late-traditionalist rethinking of the genre-forming models of traditionalism as the main means of expressing monologism constructive for the romance and deconstructed by the novel [10]. “Such perception of the rhetoric led the foundations for defining the novel dialogicity as anti-rhetorical orientation deepening the meta-textually established gap between traditional and post-traditional versions of the genre” [18]. The vision of the rhetoricity as the anti-dialogicity was substantiated by by A. V. Mikhailov in the course of the reconstruction of the rhetorical basis of the novel dialogicity inspired by Bakhtin's aesthetics of the literary creativity. Mikhailov's approach is marked by the obvious contradiction of the reconstructive logic denoting the inner indicator of problematizing the restrictive definition of the rhetoric as the monologic initiating the rise of the novel and transforming in it into the dialogic defining the genre structure. The revision of the reconstructed way of the self-refutation of the rhetorical-discursive order proves that the substantiation of such a form of the self-deconstruction of the rhetoric presupposes the disclosure of the transformation of the rhetorical modality in the course of the novel genesis which does not manifests itself in this context of revealing the roots of the genre dialogism being concealed by the taxonomy *rhetorical/anti-rhetorical* reduced to the traditional rhetorical topics affirmed as monologic by the traditionalist correlation of the categories of reflecting poetic and prose spheres of the literary creative activity.

The limitation of all these retrospectives of the late-traditionalist period of the genre genesis reveals the inertia of contemplating the transitivity of the Renaissance expressions of novelness through the prism of the trans-historically established ways of its self-manifestation not involved into the creative experiments of the European novelists of the late fifteenth – the sixteenth centuries and consequently not realized in their genre-forming innovations.

Thus, the definition of the modes of transition from romance to novel presumes the substantiation of the methodological approach providing the reconstruction of the transitive forms of manifesting the narrative identity not fixed in the genre modifications of the durable epochs, but predicting both direction and dynamics of the historical transformation of the dialog structures intended to restore the holistic character of the personal self-reflection performed by means of narration against the background of the historically changing correlation of rationality and spirituality problematized by the discursive thinking.

To explicate the disposition of the Renaissance renewal of the genre-forming principles of traditionalist literature, the method of reconstructing the ways of the late-traditionalist reception of its architext should be verified by the dilemma of novelness denoted in the area of the meta-narrative manifestations of the genre universality (F Chr. Fr. von Blankenburg, F. Schlegel, G. W. Fr. Hegel, M. M. Bakhtin, A.V. Mikhailov) as the polarization of the interdiscursive area of the narrative self-identification predetermined by affirming the negation of the final character of the aesthetic expressions of the interpersonal relationship as the premise of finalizing the person's poetical fulfillment. Arguing for the impossibility of expounding the trans-historical foundations of the genre aesthetic by

defining any historical variant of its poetics as the exhaustive for manifestation the genre resource of varying, such explication of the intentional core of the romance/novel formation presumes the distinction of its pre-constructive and constructive aspects on the base of correlating the concept of “the aesthetic object” defined by M. M. Bakhtin [5] with the historical typology of the artistic consciousness elaborated by S. S. Averintsev, M. L. Andreev, M. L. Gasparov, P. A. Grintser and A. V. Mikhailov [8], the definition of the structure of the literary genre proposed by N. D. Tamarchenko [13] and the theory of arch-text substantiated by G. Genette [7].

Perceived through the prism of coordinating the characteristics of the narrative identity introduced in these spheres of reflecting the literature for the Self and the Other, the genesis of the romance/novel is realized as the two-dimensional – “dialogic” - process that combines the substantiation of the genre generative models correlated with revealing the intentions of the literary creativity and the establishment of its structural matrix aimed at organizing the fictional reality. Diverging in the space of becoming the subjective defined by the author as the internal and the external relations of the Self and the Other, the indicated aspects of the genre formation are reunited in the objectivized areas of the literary-historical process by equalizing modal and topic genre-constructive parameters in the “open” form of narration ensuring both the author’s self-manifestation presupposing the finalization of the local-historical genre-forming principles and the trans-historical development of the intersubjective dialog permanently transforming the structure of romance/novel and implying the idea of the genre “infinity”.

The dimensions of the romance genesis were established in the course of the communicative-dialogic interaction of traditionalist poetics and rhetoric. Therefore to reveal the lines of the genre transformation inspiring the rise of the novel the study should reconstruct the ways of reflective and creative coordination of modality and topics predetermining the transitivity of the Renaissance romance/novel modifications at the background of retrospectively both the late-traditionalist configuration of establishing the literature of traditionalism as “the realized poetic-rhetorical unity” (S. S. Averintsev) and the forms of expressing the novelty determining by perceiving the rhetorical arch-text characterized by the dominance of the modal parameters of the genre construction over its thematic parameters.

The Renaissance mainstream of transforming the genre models was determined by the shift of the poetological dominant of the artistic consciousness manifesting itself as the transition from the style canon to the genre law. Defining the frames of the dialogization of the creative matrix of traditionalism the samples of the late-traditionalist literary reflection intended to deconstruct the hierarchy of styles (Dante Alighieri, F. Petrarca, G. Boccaccio, M.-G. Vida, J. Fracastoro, J. du Bellay, A. Foclin, T. Wilson, G. Puttenham) and initiate the decanonization of genres (F. Robortello, G. Giraldi Cinzio, G. B. Pigna, L. Castelvetro, A. Minturno, Ph. Sidney, T. Tasso), aesthetically grounded the kernel poetological vector of equalizing the positions of the Self and the Other revealed as disengaging the modalities of literary creativity from the dictate of topoi monologized in the traditionalist rhetorical-poetological synthesis. This review of the correlation of the modal and topic genre parameters dominating in the era of traditionalism was initiated by the dialog of rhetoric with Horacio’s poetics marking the completion of the traditionalist rhetoric-poetological synthesis in the course of spreading the categories established by it into the domain of the literature written in new languages. The concept of coordinating modalities and topics as the components of the genre formation inspired the dialogization of Aristotle’s conception of poesy leading to the renewal of the initial dichotomy of poetics and rhetoric on the base of varying the mimetic model of the literary creativity. The Manneristic change of the object of imitation from *natura naturata* to *natura naturans* laid the foundations for the further revision of the traditionalist forms of the narrative self-identification confirming the Renaissance-humanistic idea of involving the created personality in the establishment of Universe performed by Creator on the base of transcending the Renaissance matrix of the author’s self-definition. Detaching the creative capacity accentuated by the *studia humanitatis* in the human similitude of God from the personal orientation to the world as the “fine example of creation” (G. Vasari) predetermined by the convergence of the semantic fields of the humanistic concepts of *varieta* and *varizione*, the late Renaissance substantiation of the priority of *manner* over *nature* resulted in the

definition of the author as imitator-demiurg [6]. By such extension of the dichotomy of *imitation/mimesis* formed in the Renaissance dialogical correlation of Horatio's and Aristotle's theories of poetic creativity Mannerism detached itself from the initiatives of the variable reproduction of the unity of the world in its diversity which limited the artist's imagination by the natural logic. Inspired by Neo-Platonism the Manneristic opposition of the subjective author's image and the laws of nature testified awakening the demiurgic principle of the late-traditionalist literature [17].

Conclusion. The transition from romance to novel was predicted by the Renaissance-humanist reception of the antique rhetorical model of the text *genesis* inspiring the return to the correlation of modal and topical parameters initial for the arch-text of rhetoric in the course of the rethinking of the poetic *mimesis* performed by Mannerism. Marked with developing the rhetorical subordination of topics to modality into the coordination of these genre components decisive for the self-manifestation of the novelness such interaction of poetics and rhetoric resulted in the establishment of the dialogicity of the novel beyond the romance matrix of dialogism characterized by the external dominance of the genre-modifying *topoi* internally coordinated with the modal predetermination of revealing the narrative identity [19].

Presupposing the explication of both the resource of the arch-textual rhetorical priority of modality used in the course of the Renaissance renewal of the genre tradition and the potential of genre-transformations ensured by both the reinterpretation of the romance topics and the detachment from it the substantiated model of the historical-genetic reconstruction provides the definition of the late-traditional modes of transforming the traditional generative patterns and structural matrix of the genre as the ways of modernizing the manifestations of the novelness.

References

1. Андреев М. Л. Рыцарский роман в эпоху Возрождения / М. Л. Андреев — М.: Гносис, 1993. — 397 с.
2. Бахтин М.М. Из предистории романного слова / М.М.Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. — М.: Худож. лит., 1975. — С. 353–391.
3. Бахтин М.М. Эпос и роман (о методологии исследования романа) / М.М.Бахтин // Литературно–критические статьи. — М.: Худож. лит., 1986. — С. 392–427.
4. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М.М.Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. — М.: Худож. лит., 1975.—С. 121–290.
5. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин — М.: Искусство, 1986. — 445 с.
6. Власенко Н. І. Автор як наслідувач-деміург: ренесансно-маньєристична рефлексія поетичного творення/ Н. І. Власенко// Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки, 2017. — Вип. 12. — С.88 – 96.
7. Женетт Ж. Введение в архитекст / Ж. Женетт; [пер. с франц. Е. Васильева, Е. Гальцова, Е. Гречаная и др.] // Женетт Ж. Фигуры: в 2 т. — М.: Издательство им. Сабашниковых, 1998. — Т.2. — 1998. — 472 с.
8. Категории поэтики в смене литературных эпох / С. С. Аверинцев, М. Л. Андреев, М.Л. Гаспаров, [и др.] //Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания. — М., 1994. — С. 3 – 38.
9. Мелетинский Е.М. Введение в историческую поэтику эпоса и романа / Е.М.Мелетинский — М.: АН СССР Ин-т мировой лит-ры им. А.М. Горького, 1986.—319с.
10. Михайлов А. В. Роман и стиль / А. В. Михайлов //Теория литературы: в 3 Т. — М.: ИМЛИ РАН, 2000 — . — Т. 3. — 2003. — С. 279 – 352.
11. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Метаонтологія особистості як підґрунтя возз'єднання духовності і раціональності в постсекулярному просторі особистісного самопізнання/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 р.): наукове видання. — Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. — С. 93 —

98.

12. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Філософський дискурс сучасності в пошуках справжності суб'єктного: епістемологічні передумови нововідкриття метафізики особистості/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал. – Дніпро: ДНУ, 2017. – Вип. 3(18). – С. 64 – 71.

13. Тamarченко Н. Д. Методологические проблемы рода и жанра в поэтике XX века / Н. Д. Тamarченко //Теория литературы: в 3 Т. — М.: ИМЛИ РАН, 2000 — . — Т. 3. — 2003. — С. 81 — 98.

14. Blond Ph. Introduction: Theology before philosophy// Post-secular philosophy: Between philosophy and theology. — Routledge, 1998. P. 3 – 4.

15. Patsan V. O. (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk) Spirituality and Rationality: the Ways of Reuniting in the Post-Secular Space of the Personal Self-Knowledge/ V. O. Patsan (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk)// International Scientific Review. – Boston, 2017. – №1(32). – P. 57 –60.

16. Taylor Ch. A Secular Age/ Ch.Taylor. — Cambridge, L.: Belknap press of Harvard university press, 2007. - 874 p.

17. Vlasenko N. I. From Mimesis to Demiurgia: Aesthetic Renovation of Traditional Poetics in the English Renaissance Novel/Vlasenko N. I.// European Science Review . – 2014. - №3. – P. 102 – 110.

18. Vlasenko N. I. Renaissance Transformations of Romance Poetics: the Rhetorical Arch-text as a Springhead of Novel Aesthetics / N. I. Vlasenko)// 8th International Conference «Science and Technology» [Held by Scieuro in London 23-29 April 2017]. – London: Scieuro, 2017. – P. 100 – 107.

19. Vlasenko N. I. The Renaissance Renewal of Traditionalist Genre-forming Models: the Modes of Transition from Romance to Novel/ N. I. Vlasenko// Science and Society. - London: Scieuro, 2017. – №2. - P. 98 – 106.

Political sciences

FEATURES OF INSTITUTIONALIZATION OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE YOUTH POLICY IN EU COUNTRIES

Daria Bila

*PhD student of the department of public administration
and local self-government of Dnipro University of Technology*

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ЄС

Біла Дар'я Олегівна

*аспірантка кафедри державного управління
і місцевого самоврядування НТУ «Дніпровська політехніка»*

Питання інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні опирається на практику, що застосовується у розвинених країнах світу, зокрема в країнах Європейського Союзу, куди незабаром прагне вступити Україна. Тим більше, це питання безпосередньо пов'язано з інтеграцією України до ЄС, а отже й наявний досвід цих країн має забезпечити національну систему державного управління необхідною ефективною базою щодо застосування дієвих та суспільно важливих механізмів реалізації державної молодіжної політики. У даному випадку йдеться не про копіювання окремих практик, а про їх адаптацію в Україні. Тому, у зв'язку з узятим Україною курсу на запровадження європейських стандартів та принципів, у тому числі і щодо участі молодих громадян в управлінні публічними справами, важливим є аналіз європейського досвіду процесу політизації та активного залучення молоді до участі в політичних процесах.

Система європейських інститутів молодіжної політики пройшла довгий шлях становлення і розвитку. Молодіжна політика стала певною концепцією в другій половині ХХ ст., коли західноєвропейські країни зрозуміли, що їм потрібно розробити спеціальну довгострокову стратегію, яка відповідала б потребам молодих громадян. Така стратегія повинна не тільки вирішувати проблеми молоді як соціальної групи, а й розглядати їх як важливий ресурс, який може сприяти розвитку всього суспільства загалом.

Молодь як майбутнє європейського континенту, привертає велику увагу Ради Європи. Разом з тим зазначимо, що у різних країнах вікові рамки молоді є доволі різними (табл. 1), тому і зміст, і цілі молодіжної роботи також відмінні.

Таблиця 1

Вікові межі та цілі молодіжної політики та зміст молодіжної роботи в країнах Європейського Союзу

Країна	Вікова група	Мета молодіжної політики	Зміст молодіжної роботи
Норвегія	< 26	Промоція цінностей участі та демократії, попередження соціального виключення	Пропозиції щодо можливостей проведення вільного часу та індивідуального розвитку молоді через участь та соціальне включення
Естонія	7–26	Створення передумов та підтримка молоді як членів суспільства	Створення умов для всебічного розвитку особистості, що дозволяє молоді з доброї волі діяти поза рамками родини, освіти та роботи

Країна	Вікова група	Мета молодіжної політики	Зміст молодіжної роботи
Німеччина	14–27	Соціальний та індивідуальний розвиток, заснований на концепціях самореалізації, участі та інтеграції	Створення можливостей для підтримки розвитку і самовираження молоді з огляду на її інтереси, соціальну відповідальність та залучення
Нідерланди	< 23	Соціальне залучення та участь у суспільному житті	Послуги, що підтримують молодь
Ірландія	10–25	Соціальний та індивідуальний розвиток молоді	Керований освітній процес, що підтримує індивідуальний та соціальний розвиток молоді через участь. Діяльність, що доповнює формальну освіту (переважно через неурядові організації)
Греція	< 30	Соціальний та індивідуальний розвиток молоді	Послуги освіти та відпочинок, що підтримують перехід молодих людей у доросле життя

Варто наголосити, що важливу роль у повноцінному функціонуванні молодіжних організацій у країнах Європейського Союзу мають міжнародні документи, де відображено концепції політики у молодіжній галузі, в документах якої регулярно аналізується державна молодіжна політика як на міжнародному, так і національному рівнях. Так у 1995 р. ООН ухвалено «Керівні принципи для подальшого планування і здійснення відповідних засобів, які стосуються молоді», які приносять свої результати щодо покращення діяльності урядів щодо молодіжної політики, а 20.01.2000 р. була схвалена Лісабонська декларація з молодіжної політики. У представлених документах на міжнародному рівні законодавчо закріплюється основна мета державної молодіжної політики – активізація участі молоді і молодіжних організацій в громадському житті на державному та національному рівнях і у всесвітньому масштабі. Ці та інші документи розглядали характеристики стану молоді в демографічній структурі, виділення окремих груп і їх проблем, умов для поліпшення ситуації. Керівні принципи покликані забезпечити концептуальну основу для національних програм і визначити загальні фактори, які отримують загальне визнання і мають відношення до вирішення конкретних проблем.

Країни-члени Європейського Союзу разом з іншими європейськими країнами, які беруть участь у різноманітних молодіжних програмах, національних урядів та цільових програм, на кшталт програми ЄС Erasmus+. Молодіжні інститути співпрацюють у розробці національних молодіжних політик за підтримки Європейської Комісії. Їхня співпраця базується на методології, відомій як «Відкритий метод координації» (Open Method of Coordination' (OMC)), за яким представники національних урядів і Комісії регулярно зустрічаються для виявлення та визначення спільних стратегічних цілей або конкретних спільних проблем, які необхідно вирішити. Молодіжна стратегія ЄС забезпечує загальну основу для цієї співпраці між державами-членами ЄС та європейськими країнами.

Молодіжна стратегія ЄС має три загальні цілі [1]:

- залучення молоді – заохочення до значущої громадянської, економічної, соціальної, культурної та політичної участі молодих людей;
- комунікація з молоддю – підтримка зв'язків, стосунків та обміну досвідом між молодими людьми також через мобільність;
- розширення можливостей молоді – заохочення молодих людей взяти на себе відповідальність за своє життя через залучення до якісної роботи з молоддю.

Реалізація цілей молодіжної політики здійснюється на засадах єдиного підходу, але має певні особливості в різних країнах. Також молодіжна стратегія ЄС встановлює декілька інструментів, які допомагають національним та європейським органам влади досягати цілей політичного співробітництва та прогресу. Серед них, три безпосередньо підтримуються Національною політичною платформою Youth Wiki (National Policies Platform Youth Wiki) [2]:

– Взаємне навчання між державами-членами, Європейською комісією та відповідними зацікавленими сторонами. Створюючи простір для обміну політичними практиками та національним досвідом, Youth Wiki пропонує країнам цінні знання про ініціативи та дії інших і сприяє взаємному навчанню серед національних політиків, експертів у сфері молодіжної політики, а також національних і європейських зацікавлених сторін.

– Формування політики на основі доказів. Збираючи та поширюючи доречну, надійну та конкретну інформацію про політику та ініціативи, які реалізуються в європейських країнах у молодіжній сфері, Youth Wiki надає корисні докази для вирішення основних проблем, з якими стикається молодь.

– Моніторинг прогресу координації політики. Надаючи інформацію про розвиток національної молодіжної політики, Youth Wiki підтримує Комісію в її регулярних звітах про виконання Стратегії ЄС щодо молоді.

Таким чином, молодіжна стратегія ЄС має три загальні цілі:

- 1) залучення молоді – заохочення до значущої громадянської, економічної, соціальної, культурної та політичної участі молодих людей;
- 2) комунікація з молоддю – підтримка зв'язків, стосунків та обміну досвідом між молодими людьми також через мобільність;
- 3) розширення можливостей молоді – заохочення молодих людей взяти на себе відповідальність за своє життя через залучення до якісної роботи з молоддю. Реалізація цілей молодіжної політики здійснюється на засадах єдиного підходу, але має певні особливості в різних країнах.

References

1. EU Cooperation In Youth Policy. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/eu-cooperation-in-youth-policy>.
2. National Policies Platform Youth Wiki. – 2023. – URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu>.
3. Guiding principles for supporting young people as critical agents of change in the 2030 agenda. – 2017. – URL: <https://youth4peace.info/system/files/2017-11/2017.07.26%20-%20Guiding%20Principles%20-%20Youth%20Engagement%20in%202030%20Agenda%20Implementation%20-%20IANYD%20Final.pdf>

EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF COOPERATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE FRAMEWORK OF PEACEKEEPING ACTIVITIES

Gaziz D.M.

Undergraduate,

Toraigyrov university

Pavlodar, Kazakhstan

Altybassarova M.A.

candidate of political sciences, professor

Toraigyrov university

Pavlodar, Kazakhstan

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СОТРУДНИЧЕСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В РАМКАХ МИРОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Газиз Д. М.

Магистрант,

Торайгыров университет

г.Павлодар, Казахстан

Алтыбасарова М.А.

к.полит.н., профессор

Торайгыров университет

г.Павлодар, Казахстан

Abstract

This article talks about the effectiveness of a peacekeeping operation. The effectiveness of co-operation of the republic of kazakhstan with other countries and international organizations in the framework of peacekeeping activities. Kazakhstan's cooperation with other countries and international organizations has played an important role in the success of its peacekeeping efforts.

Аннотация

В данной статье рассказывается об эффективности миротворческих операции. Эффективность сотрудничества Республики Казахстан с другими странами и международными организациями в рамках миротворческой деятельности. Сотрудничество Казахстана с другими странами и международными организациями сыграло важную роль в успехе его миротворческих усилий.

Keywords: peacekeeping operations, efficiency, security, cooperation, diplomacy, state, shanghai organization, region, partnerships, conflicts.

Ключевые слова: миротворческие операции, эффективность, безопасность, сотрудничество, дипломатия, государство, Шанхайская организация, регион, партнерские отношения, конфликты.

Республика Казахстан активно участвует в миротворческой деятельности и продемонстрировала твердую приверженность содействию миру и стабильности в своем регионе и во всем мире. В этом контексте большое значение имеет эффективность сотрудничества Казахстана с другими странами и международными организациями.

Анализ участия Казахстана в миротворческих операциях показывает, что страна была эффективной в достижении своих целей в этой области. Хорошо обученные вооруженные силы Казахстана, твердая приверженность поддержанию мира и растущая репутация в международном сообществе - все это говорит о том, что страна вносит значительный и позитивный вклад в дело мира и стабильности.

Сотрудничество Казахстана с другими странами и международными организациями сыграло важную роль в успехе его миротворческих усилий. Страна активно стремилась установить партнерские отношения с другими странами и организациями и тесно сотрудничала с ними в целях содействия миру и стабильности.

Например, Казахстан сотрудничал с Организацией Объединенных Наций и активно участвовал в миротворческих операциях под ее эгидой. Страна также сотрудничает с региональными организациями, такими как Организация договора о коллективной безопасности и Шанхайская организация сотрудничества, в целях содействия миру и стабильности в своем регионе.

Более того, Казахстан продемонстрировал свою приверженность поддержке развития миротворческого потенциала в других странах. Например, страна оказывала поддержку в подготовке кадров и наращивании потенциала другим странам региона, помогая наращивать их потенциал для эффективного участия в операциях по поддержанию мира.

Сотрудничество Республики Казахстан с другими странами и международными организациями в области поддержания мира было эффективным и способствовало укреплению мира, стабильности и безопасности в своем регионе и во всем мире. Партнерские отношения страны с другими странами и организациями сыграли важную роль в достижении ее целей в этой области и демонстрируют эффективность ее подхода к поддержанию мира.

Республика Казахстан активно участвует в миротворческих операциях и содействует международному сотрудничеству в области поддержания мира. В будущем Казахстан, вероятно, продолжит свои усилия по продвижению мира и стабильности как на региональном, так и на международном уровнях.

Одной из областей, в которой Казахстан может расширить свое участие, является подготовка и наращивание потенциала миротворцев из других стран. Благодаря своему собственному опыту и экспертным знаниям Казахстан обладает потенциалом сыграть ключевую роль в укреплении потенциала миротворцев и содействии обеспечению успеха миротворческих операций.

Кроме того, Казахстан может расширить свое участие в миротворческих операциях на новые регионы и зоны конфликтов, опираясь на свою репутацию ответственного и эффективного миротворца. Это не только способствовало бы укреплению мира и стабильности в этих регионах, но и укрепило бы репутацию Казахстана как лидера в области поддержания мира.

Казахстан, вероятно, продолжит свое участие в региональных организациях и форумах, которые сосредоточены на содействии миру, стабильности и безопасности, таких как Шанхайская организация сотрудничества и Конференция по взаимодействию и мерам доверия в Азии. Через эти каналы Казахстан может играть ключевую роль в формировании региональных перспектив и политики в области поддержания мира и в содействии сотрудничеству между региональными субъектами.

Приверженность Республики Казахстан поддержанию мира и ее репутация эффективного миротворца обеспечивают прочную основу для того, чтобы страна продолжала играть ведущую роль в продвижении мира и стабильности. Поскольку вызовы и потребности миротворческих операций продолжают развиваться, Казахстан имеет хорошие возможности для адаптации и игры конструктивной роли в решении этих проблем и содействии миру.

Республика Казахстан, как член международного сообщества, внесла значительный вклад в миротворческие операции как на региональном, так и на глобальном уровнях. Несмотря на эти усилия, всегда есть возможности для совершенствования, с тем чтобы обеспечить максимальную эффективность миротворческой деятельности. В этой статье мы рассмотрим несколько рекомендаций по совершенствованию миротворческих усилий Казахстана.

Инвестировать в обучение и наращивание потенциала: Для повышения эффективности своих операций по поддержанию мира Казахстану следует инвестировать в обучение и наращивание потенциала своего военного и гражданского персонала. Это может включать

обучение использованию новых технологий и оборудования, а также обучение принципам поддержания мира и разрешения конфликтов.

Укреплять дипломатические связи с региональными организациями: Казахстану следует стремиться укреплять свои дипломатические связи с региональными организациями, такими как Шанхайская организация сотрудничества и Организация Договора о коллективной безопасности. Это поможет расширить сотрудничество и координацию в миротворческих усилиях и повысит шансы на успех.

Выступать за использование дипломатии: Казахстану следует продолжать выступать за использование дипломатии при разрешении конфликтов. Дипломатические усилия часто могут быть более эффективными в достижении прочного мира, чем военное вмешательство, и репутация Казахстана как посредника и защитника мира может быть усилена только благодаря постоянной приверженности этому подходу.

Расширять сотрудничество с другими странами: Казахстану следует стремиться расширять свое сотрудничество с другими странами, участвующими в миротворческих операциях. Это может включать совместные учебные учения, совместные операции и обмен передовым опытом.

Разработать всеобъемлющую стратегию поддержания мира: Для обеспечения того, чтобы его миротворческие усилия были максимально эффективными, Казахстану следует разработать всеобъемлющую стратегию поддержания мира. Это должно включать четкие цели, определенный подход и план измерения успеха.

В заключение, эти рекомендации, в случае их реализации, помогут повысить эффективность миротворческой деятельности Казахстана и укрепить его репутацию ответственного члена международного сообщества. Продолжая инвестировать в свой миротворческий потенциал, Казахстан может внести значительный вклад в обеспечение мира и стабильности как в своем регионе, так и во всем мире.

Список литературы

1. Зверев П. Г. Действие института международно-правовой ответственности во время превентивных миротворческих операций ООН // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. — 2013. — № 10 (57). — С. 161–163.
2. Зверев П. Г. Проблема вмешательства миротворческих сил ООН в вооруженные конфликты и международное гуманитарное право // Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России. — 2013. — № 3 (33). — С. 53–57.
3. Challenges of Strengthening the Protection of Civilians in Multidimensional Peace Operations / W. J. Durch, A. C. Giffen. — Queenbeyan, 2010. — 57 p.
4. Kuhl C. Peace operations: an operational and legal concept // International humanitarian law, human rights and peace operations. 31st Round table on current problems of international humanitarian law. — Sanremo, 4–6 Sept. 2008. — P. 70–76.
5. Protecting Civilians in the Context of UN Peacekeeping Operations: Successes, Setbacks and Remaining Challenges / V. Holt, G. Taylor, M. Kelly. — New York, 2009. — 384 p.

Technical sciences

ANALYSIS AND PREDICTION OF NETWORK TRAFFIC

Adilbekova Aizhan
Assistant at ATU University

ЖЕЛІЛІК ТРАФИКТІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ БОЛЖАУ

Адилбекова Айжан
Ассистент университета АТУ

Желілік трафикті талдау және болжау қауіпсіз, сенімді және сапалы желілік байланысты қамтамасыз етудің белсенді тәсілі болып табылады. Желілік трафикті талдау үшін әртүрлі әдістер ұсынылады, соның ішінде деректерді өндіру әдістеріне негізделген нейрондық желілер. Сол сияқты, желілік трафикті болжау үшін әртүрлі сызықтық және сызықтық емес модельдер ұсынылады. Тиімді нәтижелерге қол жеткізу үшін желіні талдау және болжау әдістерінің бірнеше қызықты комбинациясы жүзеге асырылады.

Бұл тезис желілік трафикті талдау мен болжаудың әртүрлі әдістеріне шолу болып табылады.

Желілік трафикті талдау қазіргі уақытта желілік трафикті бақылау үшін өзекті және маңызды бола түсуде. Соңғы жылдары әкімшілер аз ғана желілік құрылғылармен немесе компьютерлермен бақылауды жүзеге асыруда. Желінің өткізу қабілеті аз немесе 100 Мбит / с (мегабит секундына) болуы мүмкін. Қазіргі уақытта әкімшілер сымды желінің жоғары жылдамдығымен (1 Гбит / с (Гигабит секундына)) және АТМ (асинхронды тасымалдау режимі) сияқты әртүрлі желілермен және сымсыз желілермен күресуге мәжбүр. Олар желіні басқару, желі ақауларын болдырмау және желілік қауіпсіздікті өңдеу үшін желі мәселелерін жылдам шешу үшін қосымша заманауи желілік трафикті талдау құралдарын қажет етеді.

Осылайша, желілік трафикті талдау соңғы күндері бірқатар проблемаларды тудырады. Зерттеушілер желілік трафикті талдау үшін әртүрлі әдістерді қолданады. Желілік трафикті талдаудың жалпы негізі алдын-ала өңдеуді, содан кейін желі деректерінен заңдылықтарды анықтау үшін нақты талдау мен бақылауларды қамтиды[1].

Деректерді өндіру (Data Mining) бұл-бұрын белгісіз, тривиальды емес, іс жүзінде пайдалы, адамның түсіндіруі үшін қол жетімді жасырын білімнің шикі деректерінде "машинамен" (алгоритмдермен, жасанды интеллект құралдарымен) зерттеу және анықтау[2].

Деректерді өндіру желілік трафикті талдауда маңызды рөл атқарады. Біз зерттеушілер желілік трафикті талдау үшін пайдаланатын әртүрлі деректерді өндіру әдістерін ұсынуды ұсынамыз. Біз деректерді өндіру әдістерін төрт кең санат бойынша жіктедік.

Кластерлеу (Clustering) — бұл көптеген объектілерді кластерлер деп аталатын топтарға бөлу міндеті. Әр топтың ішінде "ұқсас" нысандар болуы керек, ал әртүрлі нысандар болуы керек топтар мүмкіндігінше өзгеше болуы керек.

Кластерлеу әдістері желілік трафикті талдау үшін желілік деректер топтарын құру үшін қолданылады.

К - алгоритмі желілік трафиктің деректер ағынының кластерін қалыптастыру үшін бөлуді білдіреді. Тиісті кластер анықталған және одан әрі алынған қосымша кластерлер үшін иерархиялық әдістер арқылы бөлінеді. Болар еді-К-Means бөлімі трафикті талдау перспективасында таза иерархиялық кластерлеу әдістеріне қарағанда кластерлеу нәтижесін жақсырақ береді [3].

Жіктеу (Classification) - бұл мәліметтер жиынтығының әр данасын қабылдайтын және оны белгілі бір сыныпқа тағайындайтын деректерді талдау түрі. Жіктеуге негізделген желілік трафикті талдау барлық трафиктерді қалыпты немесе зиянды деп жіктеуге тырысады.

Жіктеудің міндеті-жалған позитивтердің санын азайту (қалыпты желілік трафикті қалыптан тыс деп табу) және жалған негативтер (зиянды желілік трафикті әдеттегідей анықтау).

Гибридті модельдер (Hybrid) - бұл желілік трафикті талдаудың екі немесе одан да көп тәсілдерінің жиынтығы. К-орташа алгоритмді қолданатын гибридті модельдер интрузияларды анықтайды. Гибридті модель қалыпты және зиянды пакеттерді талдау үшін қолданылады.

Қауымдастық ережелері (Association) әрбір атрибутты/мәнді элемент ретінде санайды. Элемент ретінде берілген элементтер жиынтығы бір желілік сұранысқа орнатылады. Ассоциация ережелері дерекқор атрибуты арасындағы үлгіні немесе қатынасты анықтау үшін қолданылады [1].

Желілік трафикті болжау

Желілік трафикті болжау жақында компьютерлік желі қауымдастығынан үлкен қызығушылық тудырған маңызды мәселе болып табылады. Желілік трафикті болжау желіні бақылау, желілік қауіпсіздік, кептелістерді болдырмау және желінің жылдамдығын арттыру үшін пайдалы типтік мәселелердің бірі болып табылады. Зерттеушілер желілік трафикті болжау үшін әртүрлі әдістерді қолданады. Біз бұл әдістерді төрт кең санатқа бөлдік.

Уақыт қатарларының сызықтық әдістері уақыт қатарларының коварианттық құрылымы болып табылады. Сызықтық уақыт қатарларының екі танымал кіші тобы бар: авторегрессиялық (AutoRegressive, AR) және жылжымалы орташа (Moving Average, MA) модельдер, олар авторегрессиялық жылжымалы орташа модель жасау үшін біріктірілуі мүмкін. Сызықтық уақыт әдісі желілік трафикті болжаудың дәстүрлі әдісі болып табылады. Жылжымалы орташаның авторегрессиялық модельдері. ARMA моделі дәл модель алу үшін AR және MA екеуінен де тұрады. Жылжымалы орташа Авторегрессия болжау үшін уақыт қатары әдісін қолданатын статистикалық модель болып табылады. ARMA моделі уақыт қатарының деректеріне қолданылады. ARMA модельдер кездейсоқ интеграцияланатын деректерді болжау үшін жеткілікті түрде қарастырылады. ARMA уақыт қатарының сызықтық моделі желілік трафикті болжау үшін өте маңызды. Желілік трафик файлдарының үлкен тасымалдануын болжауға арналған уақыт қатарының ARMA. Деректер жиынының файлдарды тасымалдау протоколымен (FTP) тәжірибе жасалды. Желілік Протокол анализаторы (Wireshark) әр түрлі уақыт аралығында пакеттерді түсіру және жинау үшін қолданылады. Біз деректерді түсіру кезінде пакеттер санын есептеу үшін қажетті түрлендірулерді (кері журнал) қолдандық. Және желі арқылы 1 Гб және 10 МБ файлдарды тасымалдады. Содан кейін әр түрлі файлдарды басқа уақыт аралығында болжау үшін ARMA әдісі қолданылады. Кішкентай файлды тасымалдау үлкен файлға қарағанда жақсы деген қорытындыға келді. Сондай-ақ, үлкен файлды бірнеше шағын файлдарға жіртууды ұсынамыз. Тасымалданатын кішірек файлдар өткізу қабілеттілігінің аз болуына әкеледі. Және пайдалану үшін ең қолайлы модель әртүрлі файлдарды тасымалдау өлшемдеріне арналған арматура болып табылады[1].

Авторегрессиялық интеграцияланған жылжымалы орташа моделі (ARIMA). Бұл модель ARMA кешенді моделі болып табылады. ARIMA желілік трафикті болжау үшін уақыт қатарының моделінде маңызды рөл атқарады. ARIMA моделі негізінен желілік трафикті болжау үшін қолданылады. Эксперимент әртүрлі уақыт аралығында мобильді желіні пайдаланады. Болжамды өлшеу және бағалау үшін MAPE метрикасы қолданылды ARIMA тәсіл.

Уақыт қатарларының сызықтық емес әдістері – сызықтық емес уақыт сериясы сызықтық емес динамикалық тендеулермен қалыптасады. Олар дисперсияның өзгеруі, асимметриялық цикл, жоғарыдағы конструкциялар, табалдырықтар мен үзілістер сәті сияқты сызықтық процестер арқылы модельдеу мүмкін емес көрмеге орналастырылған. Бұл модель нейрондық желілер, бұлыңғыр логика сияқты әртүрлі әдістер арқылы желілік трафикті болжау үшін қолданылады.

GARCH әдісі – жалпыланған авторегрессиялық шартты гетероскедастика үшін сызықтық емес уақыт қатары (garch моделі) пульсациялық трафиктің сипатын көрсету үшін арналған. Бір қадамды қолданды болжау әдісі; тиісті мерзімге мәндердің келесі болжамын алу

үшін рекурсивті түрде аяқталған жерде болжау. GARCH және арка көрсеткіштері олардың әдістерінің тиімділігін өлшеу үшін қолданылады.

Нейрондық желі (Neural Network) нейрондық функциялардан тұрады. Бұл нейрондарда кіріс алу және басқа нейрондарға шығару үшін байланыс бар. Әрбір байланыстың онымен байланысты салмағы бар. Бұл салмақ NN өнімділігін анықтайды. Бұл салмақтар дайындық кезеңі арқылы танылады. Желілік трафикке арналған нейрондық желілерді бірқатар зерттеушілер зерттеді. Нейрондық желілер қолдану арқылы желілік трафикті болжау мәселесін шешуді қамтамасыз етеді қабылдау саны. Желілік трафикті болжауға арналған нейрондық желілер желілік трафиктің статистикалық әдістеріне балама ретінде алғаш рет енгізілді.

Гибридті модель (Hybrid model techniques) екі немесе одан да көп модельдердің тіркесімі болып табылады. Гибридті модель желілік трафикті болжауда өте дәл. Сызықтық және сызықтық емес модельдердің тіркесімі гибридті модель деп аталады. Модель желілік трафикті болжау және талдау кезінде жақсы нәтиже береді. Әдіс http сұрауларының сериясына модельдің шартты орташа және шартты дисперсиясын (жетілдірілген ARIMA) қолданады. Сонымен қатар, олар уақыт қатарларын көрсету үшін автокорреляциялық функцияны пайдаланады[4].

Ыдыраған модель (Decomposed) – уақыт қатарлары, әдетте, төрт компонентке бөлінеді.

Тренд-бұл ұзақ мерзімді тенденция, уақыт сериясының ұлғаюы және төмендеуі. Тренд компоненті-төмен жиілікті уақыт қатарларының құрылымдық өзгерістері.

Циклдік схема орта мерзімді тербелістерді білдіреді. Циклдік сипат көрсетілген кезеңсіз артады және төмендейді.

Жыл, тоқсан, ай, апта, күн, сағат сияқты маусымдық факторлардың әсерінен болатын уақыт қатарларындағы маусымдық құрамдас тербеліс. Уақыт қатарларының ішіндегі маусымдық және тұрақсыз вариациялар.

Тренд пен маусымды алып тастағаннан кейін қалдық уақыт қатарының тұрақты емес құрамдас бөлігі. Желілік трафикті болжау үшін зерттеушілер қолданатын Алгоритмдер ыдырайды [5].

Бағалау көрсеткіштері (Evaluation metrics) – желілік трафикті болжау әдістерінде уақыт қатарын болжау сапасын зерттеу үшін көптеген әртүрлі көрсеткіштер қолданылады. Анықтау жиілігі, жалған позитивтердің пайызы, дәлдік пен уақыттың шығын көрсеткіштері басқа деректер жиынтығы үшін жіктеушітердің өнімділігін өлшеу үшін қолданылады. Бірқатар көрсеткіштер болжау дәлдігін білдіреді[1].

Қорытынды

Соңғы онжылдықта желілік трафикті талдау және болжау компьютерлік желінің әртүрлі ішкі салаларында үздіксіз зерттеулердің тақырыбына айналды. Сансыз зерттеулер желілік трафикті талдау және болжау үшін тиімді желілік трафик алгоритмдерімен жүзеге асырылды.

Бұл жұмыста біз желілік трафикті талдаудың алдыңғы зерттеулерін қарастырдық. Біз желілік трафикті талдау және болжау үшін ұсынылатын әртүрлі тәсілдерді, соның ішінде деректерді өндіру әдістерін, нейрондық желілерді және компоненттік талдауды, сондай-ақ сызықтық және сызықтық емес уақыт қатарының үлгілерін қарастырдық және талқыладық.

References

1. Manish R. Joshi, Theyazn Hassn Hadi, A Review of Network Traffic Analysis and Prediction Techniques, 22 p.
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki>
3. M. Vijayakumar, R.M.S.Parvathi, Concept Mining of High Volume Data Streams in Network Traffic Using Hierarchical Clustering (Academic Journal, 2015) Vol. 39 Issue 2, p234.
4. Sivakuma, E. Ashok sKumar, G. Sivaradje, Prediction of Traffic Load in Wireless Network using Time Series Model (IEEE, 2014) 978-1-61284-765-8.
5. C.Guang,G.Jian,D.Wei, A Time series Decomposed Model of Network Traffic(Springer, 2015) 338-345.

EVALUATION AND FORECASTING OF PITTING RESISTANCE OF HEAT EXCHANGERS MADE OF ALLOY 06KhN28MDT (SIMILAR TO AISI 904L STEEL) IN MODEL CIRCULATING WATERS

Anna Dzhus

*Assistant of lecturer, National University
“Zaporizhzhia Polytechnic”*

Oleksii Narivskyi

*Professor, doctor of science, National University
“Zaporizhzhia Polytechnic”*

Ukraine is a world leader in making of agricultural products and has a sufficient raw material base for biofuel production. It is consider [1], that the production of biofuel will contribute to the reduction of CO emissions into the atmosphere. In the process of producing such fuel, is used heat exchange equipment made of corrosion-resistant AISI304, AISI321, AISI316 steels. It can be subject to local corrosion in the process of neutralization of catalysts with perchloric acid [2,3], or pitting corrosion from the circulating water [4-7]. Therefore, it is very important to develop a technique that would predict the occurrence of corrosion and allow avoiding its occurrence.

In the course of the research, a mathematical model (1) was developed. It is based on a multi-variate regression dependence and establishes the relationship between the critical pitting temperature (CPT) of the 06KhN28MDT alloy (similar to AISI 904L steel) and its chemical composition and structural components in model circulating waters with pH 4...8 and chloride concentration from 350 to 600 mg/l, which correspond to industrial circulating water used in the operation of heat exchangers.

$$y = 1,724x_1 - 0,03333x_2 - 1,9256x_6 + 2,9918x_7 + 8,4109x_{11} + 4,4688x_{13} - 0,29592x_{15} \quad (1)$$

where, x_1 is the pH of circulating water;

x_2 – chloride content in it, mg/l;

x_6 – content of chromium (Cr) in the alloy, wt., %;

x_7 – content of nickel (Ni) in the alloy, wt., %;

x_{11} – content of molybdenum (Mo) in the alloy, wt., %;

x_{13} – volume of nitrides (V_n), vol., %;

x_{15} – d_g , μm , the average diameter of the austenite grain.

It was found that the CTP of the alloy increases by 6.8°C with an increase in the pH of model circulating waters from 4 to 8, by 3.3°C with an increase in molybdenum from 2.5 to 2.9% by mass. Also, the CTP increases by 0.4 °C with an increase in the volume of titanium nitrides from 0.0931 to 0.1918%, by 1°C with an increase in the nickel content from 27.39 to 27.73 wt.%. With a decrease in the chromium content from 24.31 to 21.84 wt.%, the CTP rises by 4.7°C, by 0.4°C with a decrease in the volume of titanium nitrides from 0.1918 to 0.0931%, by 5.9°C with a decrease in the average austenite grain diameter from 31 to 11 μm . As well, the CTP grows up at 8.3°C with a decrease in the concentration of chlorides in model circulating waters from 600 to 350 mg/l. The effect of the parameter of the model circulating water on the pitting resistance of the 06KhN29MDT alloy (similar to AISI 904L steel) was the most significant, and the effect of the content of chromium, molybdenum in it and the average diameter of the austenite grain was somewhat smaller. At the same time, between the CTP parameter of the alloy and the content of chromium in it and the average diameter of the austenite grain, the dependences opposite to those found for austenitic steels of type 18-10 between these parameters were established. It is due to the much higher content of chromium and nickel in the alloy and the presence of molybdenum in it.

It was determined that the parameters of the model circulating water are the most significant parameter affecting the CTP, while the influence of chromium, molybdenum and the average diameter of the austenite grain is somewhat smaller. The nickel content and the volume of nitrides do not affect the pitting resistance.

References

1. Oh Y.-K., Hwang K.-R., Kim C., et. al. Recent developments and key barriers to advanced biofuels: A short review. [Bioresource Technology](#). 2018. V.257. Pp. 320-333.
2. Kumar R., Tiwari P., Garg S. Alkali transesterification of linseed oil for biodiesel production. *Fuel*. 2013. V. 104. P.553-600.
3. Torres C.E.A.S., Santos T.E., Lins V.F.C. Corrosion failures of austenitic and duplex stainless steels in a biodiesel plant. *Revista Materia*. 2020. V.25. №2. 25.
4. Narivs'kyi O.E. Corrosion fracture of platelike heat exchangers. *Materials Science*. 2005. Vol.41. № 1. P. 122–128. <https://doi.org/10.1007/s11003-005-0140-8>
5. Narivs'kyi, O. E. Influence of heterogeneity of AISI321 steel on its pitting in chloride-containing media. *Materials Science*. 2007. Vol. 43. No. 2. P. 256–264. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11003-007-0029-9>
6. Mishchenko V. G., Snizhnoi G. V., Narivs'kyi O. Eh. Magnetometric investigations of corrosion behaviour of AISI 304 steel in chloride-containing environment. *Metallofizika i noveishie tekhnologii*. 2011. Vol. 33. No. 6. P. 769–774.
7. Narivs'kyi O.E. Micromechanism of corrosion fracture of the plates of heat exchangers. *Materials Science*. 2007. Vol. 43. No. 1. P. 124–132. <https://doi.org/10.1007/s11003-007-0014-3>

**DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN BIOLOGY FOR STUDENTS IN
THE SYSTEM OF CONTINUING EDUCATION**

Sultanayev Yerdos

Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty

Zhumagulova Kalampyr

Abai Kazakh National Pedagogical University

Abstract

The current state of biological education is characterized as a crisis: among young students, interest in the study of natural sciences decreases, and the quality of biological education of schoolchildren significantly decreases. The way out of this situation can be the development of a regional system of biological education that ensures its continuity and high quality.

The article defines the tasks of biological education taking into account the natural, socio-historical, cultural, socio-economic characteristics of the Republic of Kazakhstan.

The article raises the question of the need to create conditions for the realization of the need for continuous biological education, including self-education through the system of additional and non-formal education; it highlights the prospects for the development of continuous biological education based on the

relationship of higher education institutions in the region with educational institutions providing services in the field of biological education.

The presented provisions orient the regional system of natural science education to use the internal reserves of its educational, scientific and innovative potential, to search for new, more effective forms of activity to improve the quality of biological education in the region.

Keywords: education, biology, continuing education, biological education

Introduction

The development of the system of continuing education in Kazakhstan, which takes place under the influence of an actively developing personality-oriented paradigm, is an ambiguous and largely contradictory process. To the greatest extent, this has been reflected in the changes that have taken place over the past two decades in Russian natural science education. It becomes clear that the desire to solve the problems of humanitarization of education, to orient it to the development of the communicative competence of the student's personality, etc., which in itself is a positive trend, is fraught, under certain conditions, with the loss of valuable experience that has been accumulated over many decades in the domestic natural science education, a drop in the quality of the latter, a decrease in its capabilities in terms of forming a unified scientific picture of the world.

In connection with the transition of educational institutions of primary basic and secondary education to the State Standards of the new generation, the tasks of the modern school are changing. Education today is not only a source of knowledge and skills, but primarily a condition for the formation of a competitive personality in modern society, focused on self-development and self-realization. At the same time, over the past decade, there has been a tendency to reduce the study time for the study of certain sections of biology, in particular for the study of the section "Bacteria. Mushrooms. Plants". When the academic load changes, the content of biological education should also change. However, an analysis of school practice shows that even with a slight reduction in the study time for studying biology, as a rule, the entire volume of educational material is preserved. This leads to a decrease in the quality of the educational process, reducing the time for organizing laboratory, practical and excursion classes. Ultimately, all this reduces the level of biological readiness of graduates. [2]

Biological education, which is located at the intersection of the natural science and humanitarian fields of knowledge, occupies a special place in natural science education. It is intended to form the younger generations' understanding of life as the greatest value-the basis of a humanistic worldview.

The study of biology contributes to the realization that the preservation of the biosphere is an indispensable condition not only for the existence, but also for the development of mankind. Equal cooperation with nature, co-evolution of man and the biosphere - acategorical imperative that puts living systems at the center of the scientific picture of the world, requiring the greening of science and culture. Biology becomes the leader of natural science. The importance of biological education in preparing students for life and work is dramatically increasing.

Biological education is the natural science foundation of environmental education. The values of life, the living, are formed in a person, in fact, in the only way-through communication with objects of living nature. Today, only biological education aims to organize human interaction with wildlife at different age stages of its development.

In the current situation, it is increasingly important to develop a system of extracurricular employment of students, which is based on an applied research nature. Extracurricular work is a logical continuation of educational activities and contributes to meeting the individual needs of students, and as a result, ensures the implementation of personal, meta-subject and subject learning outcomes [1].

As practice shows, the most effective result in the organization of extracurricular activities of students can be achieved in the conditions of close cooperation of the main secondary educational institutions with universities.

Over the past 10 years, biology has consistently noted a lack of growth. But rather, even a decrease in the quality of biological training of schoolchildren and students. In this regard, it does not seem surprising to see numerous examples of blatant bioecological illiteracy, which are everywhere manifested in the management decisions of managers of various ranks.

Modern forecasts of the development of civilization show that by the 2030s- 50s, humanity will come close to the natural limits of growth determined by nature itself, and civilization will continue to develop in the conditions of more stringent resource and environmental restrictions, which is particularly significant, Kazakhstan's destabilizing influence on the implementation of the concept of sustainable development on a planetary scale is also predicted.

A truly progressive transformation of social relations requires profound changes in people's consciousness and behavior. The primary task is to transform the inner world of a person, to fill his aspirations, ideals, ideas about good and evil with content. Increasing the role of the subjective factor in public life makes it necessary to purposefully develop positive human qualities, not the least of which is an understanding of the value of life and a willingness to participate in environmental and health-saving activities.

Taking into account these factors, both environmental and economic, the problem of the national strategy of ecological and cultural education, the implementation of innovations in the content, structure and organization of the education system as a whole, and, above all, in providing young people with a holistic worldview focused on the restoration, maintenance and development of a health-saving environment, is particularly acute. The development and implementation of the national strategy for environmental education, covering the system of continuing education at all levels, should be considered as a priority task that corresponds to the national interests of the Republic of Kazakhstan. Within the framework of this concept, insufficient attention is paid to environmental education of young students. Currently, Kazakhstan is developing under the influence of the idea of the "economic imperative", which acts as a kind of antipode to the «environmental imperative». In many ways, this, along with the process of humanization of general education, explains the low degree of demand for scientific and pedagogical research in the field of biological education. [3]

In the early 2000s, when there was a surge of public interest in the problems of ecology and, accordingly, in the issues of biological and environmental education, new ideas, approaches, and concepts of building biological (and in general natural science) education were born, which to a large extent remained unclaimed by practice, but still represent significant interest.

In the study of biology, the main types of educational activities include the student's ability to characterize, explain, classify, master the methods of scientific knowledge, conduct experiments, draw conclusions and conclusions [4].

Practice shows that one of the ways of creative perception of modern sciences is systematic research work. In this regard, the problem of organizing the educational and research activities of students in the classroom and outside of school hours becomes urgent.

The purpose of the study is to identify the opportunities for the formation and development of research activities of schoolchildren in biology lessons and in extracurricular activities.

Research methods.

In the course of the study, the following research methods were used: analysis of the literature on pedagogy, psychology, teaching methods, normative documents within the framework of the problem under study, interviewing students, evaluating the effectiveness of organizing research activities using an observation map, tracking the dynamics of participation in competitions, quizzes, and Olympiads.

The modern development of education provides for a consistent process of personal development aimed at forming a system of scientific and practical knowledge and skills, value orientations that could allow students to actively participate in the life of their country. Today's student should be able to expediently express themselves in problematic situations and find the right ways out of them. One of the ways to solve this problem is to organize educational and research activities [5].

The analysis of school practice within the framework of the identified problem allowed us to identify a number of stages in the development of educational and research skills of schoolchildren.

At the first, elementary stage of the development of research skills, students become interested in the external entertainment of the content of knowledge, interesting facts, and the description of specific phenomena.

At the second stage of the development of research skills, an interest is formed in the establishment of causal dependencies, the knowledge of essential properties, objects and phenomena. The research activity of the children is manifested in the desire to independently reveal the essence of the studied processes and phenomena; the intellectual component of cognitive interests begins to prevail over the emotional one. At the third stage of the development of research skills, the ability to carry out activities not according to the model, but in an original way, in their own special way, is formed. The basis of this level is experimental creative activity [6].

Analytical activity has led to the conclusion that the variety of objects and processes studied in biology classes provides huge opportunities for research activities. Its organization allows the teacher to provide independent development of the missed educational material (for example, to conduct independent research on a given topic in the form of observation and record the results), as well as to motivate a successful student with a "puzzle" task (for example, to conduct research on the basis of a media lab using a computer and protect the results of the study) [1].

The analysis of school practice and our own experience show that real research activity in biology lessons is carried out through the organization of systematic observations, measurements, and experiments. For our research, the opinion of subject teachers is important, that in biology lessons, educational and research activities at the elementary level can be organized in the process of performing laboratory work by students on the study of plants, animals and studies of their body, studies of the state of the environment.

We emphasize that when developing the topics of observations, self-observations and experiments, the teacher should take into account their usefulness and connection with the practical tasks of the subject of biology, the age of the children, their interest in biology, the level of cognitive activity, and the individual characteristics of the psyche of schoolchildren.

Further work was organized in stages on the basis of a secondary school, where a pilot study was conducted on the organization of research activities in biology lessons and in extracurricular activities. [7]

The first stage of the development of research skills began in biology lessons in the 6th grades. At this stage of the development of research skills, children become interested in the external entertainment of the content of knowledge, interesting facts, objects, and phenomena. The main practical training method used at this stage is observation.

The school has a well-equipped biology classroom, where classes were held. The study has a lot of indoor plants, there is a large aquarium, which is a harmonious aquatic biogenesis. The students

examined under a microscope drops of water from the aquarium, containing unicellular and multicellular algae (*Chlamydomonas*, *spirogyra*) and protozoa (*euglena*, *infusoria*); cells of *elodea* and *wallisneria*, in which you can see the chloroplasts and the movement of the cytoplasm. In addition, the children watched various mollusks, frogs and fish.

Often, such objects for observation as houseplants, tree shoots, snails, turtles, spiders, beetles, butterflies, caterpillars, pupae and other children themselves brought to the class.

The office has state-of-the-art microscopes. For detailed observation of small objects, we use a digital microscope, with which the object can be photographed or filmed about it. Our own experience has convinced us that lessons with the use of a digital microscope do not leave either the teacher or the students indifferent. In the course of the study, we developed methodological recommendations and tasks for students to conduct observations. Their peculiarity is the use of regional material about plants and animals, which, on the one hand, serves as a basis for concretizing theoretical knowledge, and on the other hand, increases the interest of students in the material being studied. [8,9]

In the course of our work, we concluded that the guys should see the result of their activities. In the middle and senior levels of the school, an annual scientific and practical conference "Little Discovery" is held, where children present their research in various fields of science (biology, chemistry, geography, physics, mathematics, history, etc.). They are evaluated by an adult (teachers, parents) and children's jury. Works on biology are regularly recognized by the jury as one of the most interesting. In addition, children perform at the city scientific and information conference of schoolchildren "Gifted Children" and the scientific and practical conference "Fatherland".

The experience of working with schoolchildren has shown that the knowledge, skills and abilities acquired by students during their research work in the "Ecologist" detachment have a positive impact on their success in participating in quizzes, competitions, Olympiads, and also contribute to the successful passing of the UNT in biology.

Thus, the study showed that the development of research skills in extracurricular activities allowed children to master the methods of cognition of wildlife and the ability to use them in practical activities. And this, in turn, helped the children to learn how to make independent and meaningful decisions and adapt to the real conditions of life in modern society. [10]

Conclusions

The path of a real scientist, as a rule, develops in childhood; favorite subjects and teachers make the greatest contribution to the professional self-determination of the student. Practice shows that if students from school have the opportunity to plunge into the atmosphere of a real scientific laboratory, then their creative activity increases many times.

In the course of the analysis of pedagogical, psychological, and methodological literature, we found out that the main component of educational and research activities is research skills, which involve working with scientific and popular science literature, conducting observations, measurements, and experiments.

The development of research skills should be carried out in stages, gradually involving students in research activities and moving from short-term research in the classroom under the guidance of a teacher to independent research activities in extracurricular activities.

An analysis of the performances of students involved in research activities at competitions, quizzes, as well as the results of these children performing tasks in biology and various Olympiads showed the effectiveness of the developed methodology for organizing students' research activities. Students became prizewinners and winners in competitions, successfully passed the UNT in biology, and then entered educational institutions for specialties related to biology and ecology.

References

1. Grinechko E. D. Modern trends in the formation of ecological competence of adolescents in pedagogical theory and practice // Siberian Pedagogical Journal. - 2012. - No. 1. - pp. 88-94
2. Paporkov M. A. Educational and experimental work at the school site: a manual for teachers. - M.: Prosveshchenie, 1980. - 255 p.
3. Fitina N. L., Lebed O. I. Organization and conduct of a research expedition. Everything for

the teacher. - M.: Publishing group "Osнова", 2012. - № 3. - 156 c.

4. Federal state educational standard of basic general education / Ministry of Education and Science of the Russian Federation. - Moscow: "Enlightenment", 2010. - 31 p.

5. Galeva, N. G. "One hundred techniques for the educational success of a student in biology lessons" / N. G. Galeva. - Moscow: "Enlightenment", 2006.

6. - 141 p.

7. Zhukova, N. N. "Formation and development of general educational skills and skills of students at biology lessons" / N. N. Zhukova // Handbook of the deputy director of the school. - 2011. - No. 6. - p. 7-12.

8. Zaripova, R. S. Methodology of teaching biology: a textbook for students. institutions of higher pedagogical education / R. S. Zaripova, A. R. Khasanova, S. E. Balayan. - Naberezhnye Chelny: "NISPTR", 2015. - 175 p.

9. The fundamental core of the content of general education / Russian Academy of Sciences, Russian Academy of Sciences. education; ed. by V. V. Kozlov, M. Kondakov. - 4th ed., dorab. - M.: Prosveshchenie, 2011. - 79 p.

10. Bukhvalov, V. A., Bogdanova, L. V., Cooper, L. Z. Methods of ecological research [Text] / V. A. Bukhvalov, L. V. Bogdanova, L. Z. Cooper. - M.: LA "Varyag", 1995. - 167 p.

11. Viktorov, Yu. M., Lebedeva, S. A., Tarasov, S. V. Organization of research activities of schoolchildren.

ISBN

9 789244 513460

<https://conference-w.com/estonia>
est@conference-w.com

